

UDK 811.16+821.16.09(05)

ISSN 0350-6894

SLAVISTIČNA REVIJA

ČASOPIS ZA JEZIKOSLOVJE IN LITERARNE VEDE
JOURNAL FOR LINGUISTICS AND LITERARY STUDIES

SRL 2011
3

IZDAJA – ISSUED BY: SLAVISTIČNO DRUŠTVO SLOVENIJE

SRL	LETNIK 59	SRL	STR. 243-334	LJUBLJANA	JULIJ–SEPTEMBER 2011
-----	-----------	-----	--------------	-----------	-------------------------

Revijo sofinancirajo:
Javna agencija za knjigo Republike Slovenije
Ministrstvo za šolstvo in šport
Znanstveni inštitut Filozofske fakultete v Ljubljani

VSEBINA

RAZPRAVE

<i>Peter JURGEČ: Slovenščina ima devet samoglasnikov</i>	243
<i>Boštjan UDOVIČ, Tanja ŽIGON, Marija ZLATNAR MOE: Posebnosti prevajanja strokovnega jezika diplomacije: Primer Dunajske konvencije o diplomatskih odnosih</i>	269
<i>Andreja LEGAN RAVNIKAR: Strokovno izrazje v Vodnikovem nemško-slovenskem rokopisnem slovarju in njegovih tiskanih virih</i>	293
<i>Vladislava GORDIČ PETKOVIČ: Ženski glasovi u savremenoj srpskoj književnosti: Između kanonizacije i komercijalizacije</i>	307

GRADIVO – OCENI – POROČILO

<i>Marjan DOLGAN: Doslej neznani Finžgarjevi pismi</i>	317
<i>Vita ŽERJAL PAVLIN: Revijalne objave prve slovenske klasičinke končno v knjigi</i>	321
<i>Andreja ŽELE: O stanju preučevanja skladnje pri Slovakah</i>	325
<i>Ivo POSPIŠIL: Mezinárodní konference o dějinách slavistiky v Brně</i>	328

© 2011. Slavistična revija (SRL)
<http://www.ff.uni-lj.si/sr/index.html>

Izdajatelj – Issued by: Slavistično društvo Slovenije

Uredniški odbor – Editorial Board:

Odgovorni urednik – Executive Editor: Miran Hladnik (Univerza v Ljubljani)

Glavni urednik za literarne vede – Editor in Chief for Literary Studies: Vladimir Osolnik (Univerza v Ljubljani)

Glavna urednica za jezikoslovje – Editor in Chief for Linguistics: Ada Vidovič Muha (Univerza v Ljubljani)

Tehnična urednica – Technical Editor: Urška Perenič (Univerza v Ljubljani)

Spletni urednik – Web Editor: Blaž Podlesnik (Univerza v Ljubljani)

Člani – Members: Aleksandra Derganc, Miha Javornik, Irena Orel, Tomo Virk, Andreja Žele (Univerza v Ljubljani), Nina Mečkovska (Univerza v Minsku), Timothy Pogačar (Državna univerza Bowling Green), Ivo Pospišil (Masarykova univerza, Brno)

Časopisni svet – Advisory Council: Marko Jesenšek (Univerza v Mariboru), Janko Kos, Jože Toporišič, Franc Zadravec (SAZU, Ljubljana)
Naslov uredništva – Address: Slavistična revija, Askerčeva 2/II, 1000 Ljubljana, Slovenija.

Račun pri Slavističnem društvu Slovenije: 02083-018125980 (za SR). Naročnina velja do odpovedi. Odpovedi le ob koncu leta. Cena letnika za posameznike 22 €, za člane Slavističnega društva Slovenije 15,50 €, za študente 8,50 €, za inštitucije in knjigarne 33 €, za tujino 35 €.

Annual subscription price: individuals 22 €; members of Slavistično društvo Slovenije 15,50 €; students 8,50 €; institutions and bookstores 33 €; outside of Slovenia 35 €.

Natisnil – Printed by: Biografika Bori, Ljubljana.

Naklada – Circulation: 550 izvodov – 550 copies.

Vključenost Slavistične revije v podatkovne baze – Slavistična revija is indexed/abstracted in: Arts and Humanities Citation Index (AHCI), Social Sciences Citation Index (SSCI), Social Scisearch, European Reference Index for the Humanities (ERIH), MLA – Modern Language Association of America, Directory of Periodicals, New York USA; New Contents Slavistics – Otto Sagner, München, Germany; CSA – Cambridge Scientific Abstracts, San Diego, USA; Linguistic Abstracts, University of Arizona, Tucson.

CONTENTS

ARTICLES

<i>Peter JURGEČ</i> : Slovenian has nine vowels	243
<i>Boštjan UDOVIČ, Tanja ŽIGON, Marija ZLATNAR MOE</i> : The Fine Points of Translating the Language of Diplomacy: The Case of the Vienna Convention on Diplomatic Relations	269
<i>Andreja LEGAN RAVNIKAR</i> : Terminology in Vodnik's Manuscript German-Slovene Dictionary and in His Published Sources	293
<i>Vladislava GORDIČ PETKOVIČ</i> : Women's Voices in the Contemporary Serbian Fiction: Between Canonization and Commercialization	307

MATERIAL – REVIEWS – REPORT

<i>Marjan DOLGAN</i> : Finžgar's Previously Unknown Letters	317
<i>Vita ŽERJAL PAVLIN</i> : The First Slovene Classical Female Author's Journal Publications Appear in Book Form	321
<i>Andreja ŽELE</i> : On the State of Slovak Syntax Studies	325
<i>Ivo POSPIŠIL</i> : International Conference on the History of Slavic Studies in Brno	328

UDK 811.163.6'342.41

Peter Jurgec

Meertens Instituut, Amsterdam

SLOVENŠČINA IMA 9 SAMOGLASNIKOV

Za Ilse Lehiste (1922–2010)

V tem članku trdim, da ima slovenščina 9—in ne 8—samoglasnikov. Dodatni samoglasnik je srednji nizki samoglasnik [ʌ]. Argumenti zanj so naslednji. Prvič, nobena raziskava standardne slovenščine še ni pokazala dovolj velikih razlik v kvantiteti samoglasnikov. Če imamo standardno slovenščino za obstoječ govor in ne le za abstrakcijo, vztrajanje pri razlikovalni kvantiteti ni mogoče, saj je govorce ne govoriijo ne slišijo. Drugič, nizka samoglasnika se razlikujeta po formantnih frekvencah. Razlika med obema nizkima samoglasnikoma je primarno kvalitetna, ne pa kvantitetna; razlike v trajanju so fonetične in ne fonološke. Tretjič, fonetičnim ugotovitvam pritrjujejo tudi fonološki vzorci.

This article provides evidence that Slovenian has nine vowels and not eight as previously assumed. The additional vowel is the low central tense vowel [ʌ]. The argument is structured as follows. First, no phonetic study has shown significant differences in vowel quantity, which suggests that vocalic quantity cannot be phonological. Second, the two low vowels do differ in terms of their formant frequencies, which suggests that they are nevertheless contrastive. The durational differences among the two vowels are phonetic rather than phonological. Third, the phonetic findings are additionally supported by phonological patterns.

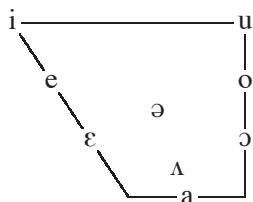
Ključne besede: standardna slovenščina, akustična fonetika, fonologija, redukcija

Key words: Standard Slovenian, acoustic phonetics, phonology, reduction

1 Uvod

Klasični opisi (TOPORIŠIČ 1976/2000, 2001) trdijo, da ima slovenščina osem samoglasniških fonemov. V tem članku trdim, da ima slovenščina res devet razlikovalnih samoglasnikov (1). Dodatni samoglasnik je srednji nizki samoglasnik [ʌ], ki je klasično opisan kot *kratki naglašeni a* (npr. v besedah *čas*, *brat*, *fant*).

(1) Naglašeni slovenski samoglasniki

Argumenti za model v (1) so naslednji. Prvič, nobena fonetična raziskava še ni potrdila statistično značilne razlike med t. i. dolgimi in kratkimi samoglasniki. Četudi je slovenščina nekoč to razliko imela, je govorci vsaj zadnjih sto let ne govorijo ne slišijo. Drugič, fonetične raziskave kažejo, da govorci razlikujejo dva nizka samoglasnika. Obstajajo tudi številni minimalni pari. Tretjič, nizka samoglasnika se razlikujeta zlasti v samoglasniški kvaliteti. Majhna razlika v trajanju je fonetična in ne fonološka. Četrtoč, predlagani samoglasniški model je smiseln s širšega fonološkega stališča. Z drugimi besedami, dodatni samoglasnik omogoča poenotenje nekaterih prej slabo razumljenih pojavov v slovenščini.

Ta članek je sestavljen takole. Razdelek 2 predstavi klasični samoglasniški model slovenščine. Razdelek 3 pregleda fonetične raziskave trajanja samoglasnikov. Razdelek 4 govori o meritvah samoglasniških formantov. Razdelek 5 oriše tri fonološke napovedi, ki jih omogoča novi model. Razdelek 6 zakluči.

2 Klasični samoglasniški model

Klasični samoglasniški model slovenščine je na podlagi predhodnih virov uveljavil TOPORIŠIČ (1975, 1978, 1976/2000), ki samoglasnike razvrsti glede na prozodične dejavnike v tri t. i. samoglasniške trikotnike. Prvi samoglasniški trikotnik obsega (naglašene in) dolge samoglasnike, drugi naglašene in kratke samoglasnike, tretji pa nenaglašene (in kratke) samoglasnike. Trikotniki so trije zaradi prozodičnih omejitev slovenščine, in sicer so dolgi samoglasniki vedno naglašeni, nenaglašeni samoglasniki pa so samo kratki. Dodatno pa je omejena še kvaliteta samoglasnikov. Ozka samoglasnika [e] in [o] sta lahko samo dolga in naglašena, polglasnik pa je samo kratek. Tri skupine samoglasnikov so v (2), kjer Toporišičeve simbole zamenjam z oznakami mednarodne fonetične abecede za lažjo primerjavo v nadaljevanju.

(2) Samoglasniški inventar po TOPORIŠIČ (1976/2000: 71)

- a. Dolgi in naglašeni samoglasniki
i: e: ε: a: ɔ: o: u:
- b. Kratki in naglašeni samoglasniki
i ε a ə ɔ u
- c. Kratki in nenaglašeni samoglasniki
i ε a ə ɔ u

Toporišičev model je klasičen, saj je leta 2011 prevladujoč in se pojavlja v skoraj vseh slovarjih in v preskriptivnih priročnikih (npr. TOPORIŠIČ 2001: 70). Z drugimi besedami, prednost tega modela je njegova uveljavljenost. Toda to še ne pomeni, da je tudi najustreznejši.

Model predpostavlja osem/8 razlikovalnih samoglasnikov. Ta številka pa ključno zanemarja vpliv prozodičnih oz. nadsegmentnih lastnosti, ki pa so tudi same razlikovalne. V Toporišičevi teoriji je naglašenost lastnost besede (TOPORIŠIČ 1976/2000: 64). To postane jasno, ko primerjamo besede z naglasnimi premenami. Vse taksne besede imajo samo en naglas (prim. *béd-a* ~ *bed-ák* *béd-ák in *móž-u* ~ *mož-jé* *móž-jé). Tudi ton je vezan na naglasno mesto in vsaka beseda ima svoj ton. V nasprotju z naglasom in tonom, ki sta prozodični lastnosti besede, pa je kvantiteta vezana na samoglasnik. Vsak samoglasnik je bodisi dolg bodisi kratek. Enozložne besede, ki se po definiciji ne morejo razlikovati po naglasnem mestu, pa se lahko razlikujejo po kvantiteti samoglasnika. V (3) je nekaj takih minimalnih parov.

(3) Kvantiteta je razlikovalna

Kratki samoglasnik		Dolgi samoglasnik	
v[a]s	‘vi.TOŽ’	v[a:]s	‘vas.SAM’
r[a]d	‘rad.POVEDK’	r[a:]t	‘rad.SAM’
sl[a]b	‘slab.PRID’	sl[a:]p	‘slap.SAM’
s[i]t	‘sit.PRID’	s[i:]t	‘sito.ROD.MN’
b[i]t	‘biti.KR.NEDOL’	b[i:]t	‘bit.SAM’
k[u]p	‘kup.SAM’	k[u:]p	‘kupa.ROD.MN’

Podobnih nasprotij za druge samoglasnike ni. Za {ə e o} ne, ker so samo ene kvantitete (polglasnik je vedno kratek, ostala dva samoglasnika sta samo dolga). Za {ε ɔ} pa ne, ker sta kratki in dolgi samoglasnik v komplementarni distribuciji: kratka sta v zadnjem zlogu v besedi, dolga pa povsod drugod (z nekaj predvidljivimi izjemami, na primer pred homorganskim drsnikom in v posameznih drugih besedah kot *g[ɔ:]r*, *d[ɔ:]l*). Če torej upoštevamo kvantitetno kot razlikovalno lastnost segmenta (in ne besede), lahko torej zaključimo, da

je samoglasniških fonemov po klasični teoriji kar enajst. Navedeni so v (4), kjer poševnica zaznamuje varianti istega fonema.

(4) Samoglasniški fonemi (TOPORIŠIČ 1976/2000)

i: i e: ε:/ε a: a ə ɔ:/ɔ o: u: u

Preprosta fonološka analiza pokaže, da je število razlikovalnih samoglasnikov za tri večje kot predpostavlja Toporišič. Že to zahteva preoblikovanje klasične teorije. V nadaljevanju predstavljam še prepričljivejše, fonetične argumente proti klasičnemu modelu.

3 Trajanje samoglasikov

V dosedanjem razpravljanju se še nisem opredelil do pojma standardna slovenščina. To pa zato, ker za abstraktno fonološko razpravljanje o samoglasniškem inventarju to ni bilo ključno. Če vztrajamo na modelu standardne slovenščine kot nekem posplošenem slovenskem govoru, ki nima rojenih govorcev (TOPORIŠIČ 1976/2000: 15; LENČEK 1981: 25; HERRITY 2000: 1; ŠEKLI 2004: 45), potem je seveda vsako nadaljnje razpravljanje brezpredmetno. Takšna abstraktna slovenščina bi bila lahko namreč karšna koli, če si jo le lahko zamislimo oz. predpišemo, in torej ne more biti predmet jezikoslovja. Jezikoslovje je znanost, kar med drugim pomeni, da morajo biti jezikoslovne teorije preverljive. Ker takšna slovenščina nima rojenih govorcev, njenih glasovnih in drugih značilnosti ni mogoče preveriti oz. ovreči. Prvotno je bil tak model slovenščine narejen glede na ugotovitve zgodovinskega jezikoslovja, kar omogoča določeno raven znanstvenosti. Težava je, da slovničarska praksa vsaj od sredine 20. stoletja kaže precej drugačno podobo, v kateri se fonološka pravila opirajo na dejanske govore. To pa zato, ker zgodovinsko jezikoslovje omogoča zanesljivo rekonstrukcijo le do določene ravni.

V slovenskem jezikoslovju je že dalj časa uveljavljen povsem drugačen model, ki za standardno slovenščino pojmuje določen govor rojenih govorcev slovenščine in ki ga je mogoče dvojno zamejiti. Prvič, gre zlasti za govorce iz osrednjih področij. Drugič, gre za (relativno) formalni govor, ki ga je lahko ustvariti v laboratorijskem oz. študijskem okolju. Slednje pa je treba razumeti kot eno izmed možnosti za omejitev variantnosti tako pri posameznem govorcu kot med govorcami (in ne morda kot preskripcijski dejavnik). Takšno razumevanje standardne slovenščine je prevladujoče v delih slovenskih fonetikov (npr. BEZLAJ 1939; TOPORIŠIČ 1975; SREBOT REJEC 1988b, 1998; ŠUŠTARŠIČ idr. 1995, 1999; PETEK idr. 1996; JURGEČ 2005a, 2006a,b; TIVADAR 2004b, 2008, 2010) in ga prevzemam tudi tukaj (v nadaljevanju: slovenščina). Glavna pred-

nost takšnega pojmovanja standardne slovenščine je, da je mogoče trditve o njej neposredno preveriti, izmeriti.

V tem razdelku bom opisal fonetične študije o trajanju slovenskih samoglasnikov. Najprej povzamem ugotovitve akustičnih študij trajanja (BEZLAJ 1939; SREBOT REJEC 1988b; PETEK idr. 1996; TIVADAR 2004b), sledijo pa perceptivne (TIVADAR 2004b; HUBER 2006).

BEZLAJ (1939) je prvi izmeril trajanje dolgih in kratkih naglašanih samoglasnikov v slovenščini. Njegovi rezultati, presenetljivo, ne potrjujejo kvantitetne razlike v slovenščini, vsaj ne v meri, ki bi jo pričakovali na podlagi drugih jezikov. To zlasti velja za {ə, ε, ɔ}, kjer je relativna razlika v trajanju pod 7 %. Tako majhna razlika lahko nastane zaradi drugih dejavnikov. Kot primer naj navedem soglasniško okolje, ki lahko vpliva na trajanje sosednjih samoglasnikov. T. i. kratka [ɛ] in [ə] sta pri Bezlaju celo daljša od dolgih. Pri vseh samoglasnikih pa je razmerje med dolgimi in kratkimi samoglasniki pod 1,50, največje je pa pri visokih samoglasnikih. Dolgi [u] v povprečju traja 45 % več kot kratki [u], kar je precejšnja razlika. Zaključimo lahko, da Bezlajeve meritve kažejo kvečjemu na marginalno razlikovanje, ki je omejeno na visoke samoglasnike.

SREBOT REJEC (1988b) v svoji študiji izmeri trajanje samoglasnikov treh govorcev. Razlike med dolgimi in kratkimi samoglasniki so pri njej še manjše, vedno v okviru ± 10 %. Tako denimo dolgi [ɔ] trajajo v povprečju 11 % manj kot kratki. Največja razlika je pri nizkem samoglasniku, in sicer 9 %. Ti rezultati ne podpirajo teze, da slovenščina razlikuje kvantiteto samoglasnikov.

PETEK idr. (1996) ugotavljajo podobno. Razlike so za večino samoglasnikov 8 % ali manj. Izstopata le {ɔ, a}. Trajanje dolgega [ɔ] je v povprečju 1,21 trajanja kratkega. Trajanje dolgega [a] je v povprečju 1,42 trajanja kratkega. Ker je to tudi prva študija, ki je analizirala dovolj veliko število besed (čeprav samo dveh govorcev), so rezultati precej zanesljivi. Kako torej pojasniti razlike pri {ɔ, a}? Kar se tiče dolgega in kratkega [ɔ], je treba paziti na dejstvo, da sta v komplementarni distribuciji in se torej ne pojavljata v istem položaju. Trajanje samoglasnikov je precej odvisno od položaja v besedi (samoglasniki v končnem zlogu so načeloma daljši, v zvezi s slovenščino gl. SREBOT REJEC 1988b: 23–32, 40–54, 211–227), kar onemogoča neposredno primerjavo dolgih {ε, ɔ} v nekončnih zlogih in kratkih {ε, ɔ} v končnih zlogih. Ostane še [a], ki je torej edini samoglasnik, za katerega je potrjena znatna razlika v trajanju. Ker avtorji v svoji študiji niso dodali statistične obdelave, ni mogoče z gotovostjo reči, da je ta razlika statistično značilna, čeprav je to precej verjetno.

TIVADAR (2004b) je v svojih raziskavah dobil podobne rezultate, čeprav so razlike nekoliko višje v primerjavi s predhodnimi raziskavami. Razlike pri

visokih samoglasnikih so večinoma pod 10 ms, kar pomeni razmerje 1,13 pri [u]. Kar se tiče [ɔ] pa je avtor primerjal samo en minimalni par, tako da je težko na podlagi tega narediti karkšne koli širše veljavne zaključke. Podobno kot PETEK idr. (1996), je razlika dovolj velika le pri [a], in sicer je razmerje med trajanjem dolgih in kratkih samoglasnikov 1,38.¹

Poenoteni podatki vseh treh raziskav so predstavljeni v tabeli 1. Podatki so dvojno poenoteni. Prvič, predstavljeni so celostni podatki za vse govorce v posamezni študiji. Če jih študije posebej ne navajajo, sem jih izračunal na podlagi navedenih rezultatov za posamezne govorce. Drugič, poenoteni so podatki glede na samoglasniško kvaliteto in izračunana so povprečja za vse študije. Razmerje 1,00 v tabeli 1 pomeni enako trajanje kratkih in dolgih (naglašeni) samoglasnikov, razmerje nad 1,00 predstavlja daljše povprečno trajanje za dolge, razmerje pod 1,00 pa za kratke samoglasnike. Če vrednosti ni, vir ne navaja razlike v trajanju. V skladu s klasičnim modelom bi torej pričakovali razmerja precej nad 1,00, česar pa rezultati akustičnih študij večinoma ne potrjujejo. Največja razlika je pri nizkem samoglasniku [a].

	BEZLAJ (1939)	SREBOT REJEC (1988b)	PETEK idr. (1996)	TIVADAR (2004b)	Povp.
i	1,35	0,98	1,03	1,03	1,12
e					
ɛ	0,98		1,08		1,03
a	1,22	1,09	1,42	1,38	1,28
ə	0,91				
ɔ	1,07	0,89	1,21	1,26	1,11
o					
u	1,45	1,01	0,94	1,13	1,13

Tabela 1: Razmerja povprečij med kratkimi in dolgimi naglašeni samoglasniki glede na podatke v BEZLAJ (1939), SREBOT REJEC (1988b: 216–217), PETEK idr. (1996) in TIVADAR (2004b: 28–29).

Če torej povzamem, sistematičnih akustičnih razlik med t. i. dolgimi in kratkimi samoglasniki ni, in to velja za čisto vse dosedanje raziskave. Z drugimi besedami, če bi v slovenščini zares obstajala kvantitetna razlika, bi pričakovali, da bi jo lahko izmerili. Edina izjema je nizki samoglasnik [a].

¹ Trajanje je analizirano tudi v TIVADAR (2008). Rezultati so v okviru predhodnih, vendar pa povprečij iz tam predstavljenih rezultatov ni mogoče izračunati.

Rezultate akustičnih študij dopolnjujejo perceptivne. Perceptivne raziskave v TIVADAR (2004b) in HUBER (2006) so pokazale, da govorci ne razlikujejo trajanja pri samoglasnikih [i] in [u], saj so bili perceptivni rezultati na ravni stopnji naključnosti, tj. okoli 50 %. Samoglasniška kvaliteta (ki jo je pri samoglasnikih {e, ε, o, ɔ} težko v celoti ločiti od kvantitete) je bila nasprotno dobro prepoznana (>90 %). Edina izjema je bila zopet kvantiteta pri [a]. Razlika med dolgim in kratkim [a] je bila percipirana 80 odstotno, torej visoko statistično nad stopnjo naključnosti (TIVADAR 2004b; HUBER 2006). Ti rezultati potrjujejo domnevo, da današnji govorci slovenščine kvantitete ne razlikujejo.

Govorci torej ne govorijo ne slišijo samoglasniške kvantitete. Fonetičnim študijam ni uspelo potrditi značilne razlike v trajanju. Jezikoslovec znanstvenik ob tako prepričljivih rezultatih torej nima druge izbire kot zaključiti, da slovenščina ne razlikuje kvantitete. Samoglasniška kvantiteta zato ne more biti integralni del slovničnega opisa slovenščine. Klasični samoglasniški model, v katerem ima kvantiteta ključno vlogo, je zato neustrezen.

4 Kvaliteta samoglasnikov

V prejšnjem razdelku smo ugotovili, da med t. i. dolgimi in kratkimi samoglasniki ni razlike v trajanju. V povprečju »dolgi« samoglasniki niso nič daljši od »kratkih«. To pa še ne pomeni, da med tema dvema skupinama ni sploh nobene razlike. Ena izmed lastnosti, po kateri bi se lahko obe skupini samoglasnikov razlikovali, je kvaliteta. V klasičnem samoglasniškem modelu sta namreč kvantiteta in kvaliteta tesno povezani. Tako vse kombinacije samoglasnikov in obeh kvantitet niso mogoče. Na primer, naglašena {e, o} sta vedno dolga, polglasnik pa je vedno kratek. Čeprav kvantiteta ne more biti del realnega opisa slovenščine, je vseeno mogoče, da je razlika med »dolgimi« in »kratkimi« samoglasniki morda v kvaliteti. Na to vprašanje bo odgovoril ta razdelek.

Dosedanje akustične raziskave formantnih frekvenc naglašanih samoglasnikov so: LEHISTE (1961), TOPORIŠIČ (1975), PETEK idr. (1996), JURGEC (2005a,b, 2006a,b) in TIVADAR (2008, 2010).² Velika večina teh študij ne upošteva kvantitete kot spremenljivke, saj bodisi predpostavljajo, da kvantiteta ne vpliva na kvaliteto samoglasnikov (LEHISTE 1961; TOPORIŠIČ 1975; TIVADAR 2004a, 2008, 2010), bodisi predpostavljajo, da razlikovalne kvantitete ni

² Formantne frekvence pa so pregledno obravnavane tudi v TOPORIŠIČ (1976/2000, 1978, 2003), SREBOT REJEC (1987, 1988a,b, 1998), ŠUŠTARŠIČ idr. (1995, 1999), ŠUŠTARŠIČ (2004, 2005), TIVADAR (2003, 2004a, 2007) in JURGEC (2007). To so, kolikor vem, vsa objavljena dela o formantih standardne slovenščine.

(vsi ostali). Samo raziskave JURGEC (2005a,b, 2006a) primerjajo klasično poimenovane »dolge« in »kratke« samoglasnike (kot neodvisne spremenljivke pa upoštevajo še naglašenost, ton, položaj v besedi, spol in izvor govorca). Prav zato bom povzel samo rezultate teh člankov.

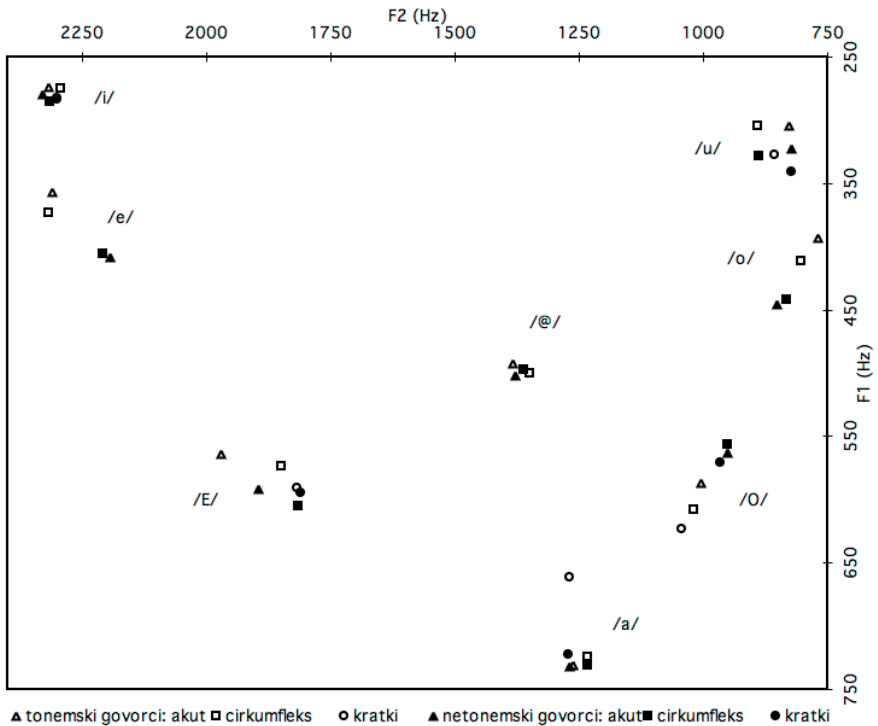
JURGEC (2006a) primerja dve skupini govorcev. Prva skupina so govorce iz obrobnih (netonemskih) govorov. Druga skupina pa so govorce osrednjih (tonemskih) govorov. Za vsak naglašeni samoglasnik so primerjane po tri skupine: akutirani, cirkumfektirani in kratki samoglasniki. Rezultati so prikazani na sliki 1. Če primerjamo obe skupini govorcev, opazimo določene razlike zlasti pri {e, ε, o, ɔ}. Načeloma lahko rečemo, da je pri govorcih osrednjih govorov (prazni znaki) med temi samoglasniki razlika večja. To pomeni, da imata {e, o} nižji F1 in sta torej po kvaliteti bližje visokim samoglasnikom, medtem ko za {ε, ɔ} načeloma velja, da sta po kvaliteti bližje nizkim samoglasnikom.³ Če pa primerjamo tri skupine znotraj vsakega samoglasnika, ugotovimo, da razlike niso statistično značilne. Obstaja ena sama izjema: kratki [a] ima za 67 Hz nižji F1 od povprečja dolgega [a]. Ta razlika je edina, ki je visoko statistično značilna ($p < 0,001$).

Razlika v formantnih frekvencah med t. i. dolgimi in kratkimi [a] je presentljiva. Preostali samoglasniki podobne razlike ne poznajo. Enako ni razlik tudi pri neosrednjih govorcih, za vse samoglasnike. Če pa rezultate preučimo podrobneje, so popolnoma skladajo z ostalimi ugotovitvami akustičnih raziskav. Prvič, v razdelku 3 smo videli, da je [a] edini samoglasnik, ki se v večini študij razlikuje po trajanju. Razlika v kvantiteti zato ne preseneča. Drugi samoglasniki se ne razlikujejo niti po trajanju niti po kvaliteti. Drugič, govor osrednjih in neosrednjih govorcev se precej razlikuje, tudi s stališča fonetike in fonologije. Videli smo, da imajo osrednji govorce precej drugačno kvaliteto {e, ε, o, ɔ} kot neosrednji govorce. Dodatna razlika pri [a] je še ena taka razlika, in ni nikakor presenetljiva. V nadaljevanju govora neosrednjih govorcev ne omenjam več. To pa zato, ker njihov govor ne zadošča definiciji standardne slovenščine zapisane v začetku tega razdelka.

Če povzamem, osrednji govorce slovenščine razlikujejo t. i. dolgi in kratki [a] vsaj glede na dve spremenljivki: trajanje in formantne frekvence. Razlik pri ostalih samoglasnikih ni. To stanje je mogoče interpretirati vsaj na dva načina. Prva možnost je, da slovenščina razlikuje kvantiteto samo pri nizkih samoglasnikih. Druga možnost je, da je se oba nizka samoglasnika razlikujeta v kvaliteti in ne v kvantiteti.

---

³ Te rezultate je v kasnejši študiji ponovil tudi TIVADAR (2008, 2010).

Slika 1: Povprečne formantne vrednosti naglašanih samoglasnikov po JURGEC 2006a: 108.

Poglejmo si obe možnosti nekoliko поблиže. Možnost, ki izhaja iz klasičnega opisa slovenščine, je, da se nizka samoglasnika razlikujeta po kvantiteti. Obenem pa akustične raziskave trajanja kažejo, da kvantiteta ni drugače razlikovalna: vsi ostali samoglasniki so enotne kvantitete. Takšna razlika med nizkimi in nenizkimi samoglasniki sama po sebi ni nenavadna. Številni jeziki namreč poznajo omejeno kvantitetno razlikovanje in nizki samoglasniki so za takšen kontrast najboljši kandidati, saj so fonetično najdaljši. Kot pa smo ugotovili zgoraj, se nizka samoglasnika ne razlikujeta samo po trajanju, temveč tudi po kvaliteti. To razliko v kvaliteti lahko pojasnimo na dva načina. Prvič, med obema nizkima samoglasnikoma obstaja fonetična razlika v trajanju. Trajanje pa obratno korelira z odprtostno stopnjo: daljši ko je samoglasnik, nižji bo (LINDBLOM 1963; SREBOT REJEC 1988b; MOON in LINDBLOM 1994; BAKRAN 1989; ADANK idr. 2004; HIRATA in TSUKADA 2004). Univerzalno torej velja, da [i] traja manj kot [a]. Podobno je kratki [a] je po trajanju krajši in to-

rej višji kot dolgi [a:]. Kljub temu pa je kvalitetna razlika med obema nizkima samoglasnikoma tako velika, da lahko trdimo, da gre za dva različna samoglasnika. Kratki [ʌ] se torej dvojno razlikuje od dolgega [a:]: v kvantiteti in kvaliteti. Če predpostavljamo klasični model, je fonološka razlika med [ʌ] in [a:] prevsem kvantitetna, medtem ko je kvalitetna razlika le sekundarna, fonetična. Ta model je skladen z rezultati fonetičnih raziskav, njegova glavna prednost pa je, da je bližje klasičnemu modelu in ohranja kvantiteto, čeprav samo pri nizkih samoglasnikih.

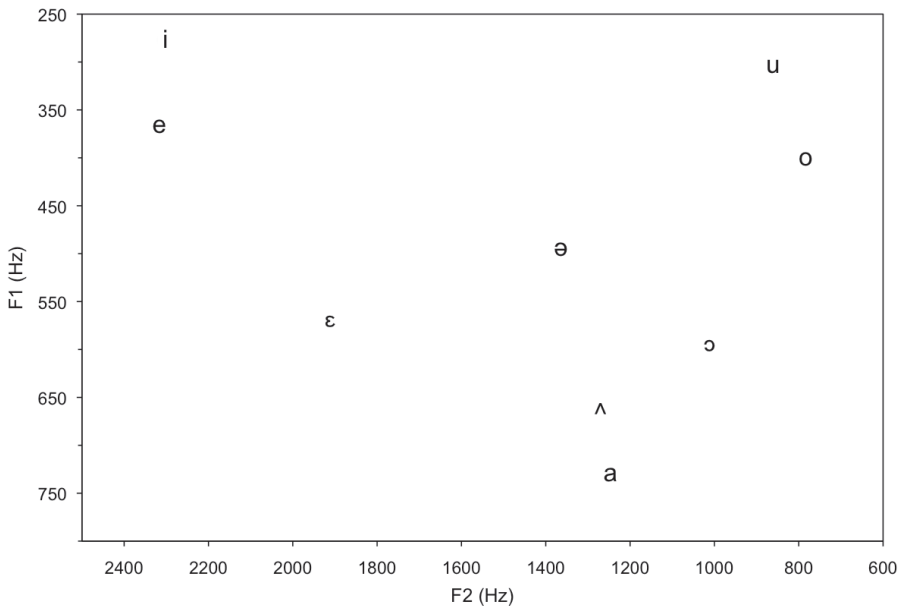
Nasprotna možnost je, da se nizka samoglasnika {ʌ, a} razlikujeta fonološko po kvaliteti, noben slovenski samoglasnik pa ne razlikuje kvantitete. Razlika v trajanju med {ʌ, a} je samo fonetična: višji samoglasniki so načeloma krajši. Tako je [a] najdaljši po trajanju, sledi [ʌ], nato pa še drugi samoglasniki, ki so vsi še krajši. Razlika med {ʌ, a} je v povprečju okrog ene četrtine. Ta razlika je tako majhna, da je verjetno samo sekundarna, fonetična, in je tudi niso potrdila vse študije trajanja (tabela 1). Nasprotno je razlika v F1 precej večja: če primerjamo oddaljenost [a] od [ə] (slika 1), je [ʌ] je približno na eni tretjini. Razliko med {ʌ, a} podpirajo tudi rezultati perceptivnih testov v TIVADAR (2004b). Govorci razlikujejo minimalne pare z {ʌ, a} med 70 in 97 %. Ta razlika je primerljiva z razlikovanjem med {e, ε} in {o, ɔ}, medtem ko je razlika pri kvantitetnih parih blizu stopnji naključnosti (okoli 50 %).⁴

Če povzamem, druga možnost trdi, da je razlika med {ʌ, a} v kvaliteti, posledično pa se oba samoglasnika razlikujeta fonetično tudi v trajanju. Enako lahko trdimo za vse ostale samoglasnike: primarna razlika med njimi je v kvaliteti, fonetično pa se razlikujejo tudi po trajanju, osnovni frekvenci in drugih spremenljivkah. Takšen opis je skladen z eksperimentalnimi rezultati, obenem pa poenoti razmerja med samoglasniki, ki so samo še kvalitetna. Takšen opis je tudi ekonomičen, saj ne potrebuje razlikovalne kvantitete, kar velja za alternativni model. Z drugimi besedami, med obema modeloma je enostavnejši tisti, ki predvideva le kvalitetno razlikovanje. Če med dvema teorijama ni raz-

⁴ TIVADAR (2004b: 27) zapiše tudi tole: »Ne moremo pa vzpostaviti jasne korelacije med dolžino in prepoznavanjem – npr. fonološki par *kàkšen* – *kákšen* je imel pri govorki 002z precejšnje razlikovanje v dolžini, vendar pri primeru *kàkšen* samo 50-odstotno prepoznavnost (pri *kákšen* pa pričakovano visokih 83 %).« V zvezi s primerom *kakšen* obstaja čisto jasno pojasnilo, zakaj prihaja do teh razlik. Besede s kratkim samoglasnikom v nekončnih položajih so izjemno redke, zato je mogoče domnevati, da so govorci to posplošili in zanje razlikovanje med obema nizkima samoglasnikoma v nekončnih zlogih sploh ni mogoče. Z drugimi besedami, kratki samoglasniki v nekončni zlogih niso mogoči, zato jih govorci slišijo kot dolge, ki so v teh položajih mogoči. Pojav, ko govorci slišijo neobstoječe besede kot obstoječe, je v literaturi dobro znan (MASSARO in COHEN 1983).

like v napovedih, v znanosti velja, da je pravilnejša enostavnejša (Ockhamova britev). Zato je ta, druga možnost boljša od prve, opisane zgoraj.

Zaključimo torej lahko, da ima slovenščina 9 razlikovalnih samoglasnikov, saj je tudi razlika med nizkim samoglasniki razlikovalna. Če iz slike 1 izločimo kvantiteto, ko statistično ni značilna, dobimo vrednosti na sliki 2.

Slika 2: Povprečne formantne vrednosti naglašanih samoglasnikov slovenščine.

Slovenščina ima torej tri sprednje, tri srednje in tri zadnje samoglasnike. Od teh sta dva visoka {i, u}, dva pa nizka {a, ʌ}. Razen visokih samoglasnikov {i, u} in polglasnika vsi ostali samoglasniki tvorijo pare glede na koren jezika: {e, o, ʌ} so izgovorjeni s pomaknjnim korenem jezika (advanced tongue root), medtem ko so {ε, ɔ, a} izgovorjeni z umaknjnim korenem jezika (retracted tongue root).

V tem razdelku sem predstavil rezultate akustične študije formantnih frekvenc slovenskih samoglasnikov. Samoglasniki se razvrščajo v devet skupin, kar kaže, da gre za devet različnih samoglasnikov. Razlika med nizkima samoglasnikoma je predvsem v kvaliteti, fonetično pa se razlikujeta tudi v trajanju.

5 Fonologija samoglasnikov

V predhodnih razdelkih sem navedel argumente, zakaj slovenski samoglasniki ne razlikujejo kvantitete, poznamo pa devet različnih smoglasnikov. V tem razdelku predstavljam fonološke značilnosti [Λ] in ga primerjam s procesi, ki zadevajo vse samogasnike. Najprej pregledam razmerje med naglašeni in nenaglašeni samoglasniki (razdelek 5.1). Sledijo omejitve po položaju v besedi in zlogu (razdelek 5.2). Končno pregledam še součinkovanje samoglasniške kvalitete in tona (razdelek 5.3). Pokazalo se bo, da je novi samoglasnik smiseln tudi s stališča fonologije.

5.1 Nevtralizacija v nenaglašenem položaju

Slovenščina ima v naglašeni položaji devet samoglasnikov. Do sedaj o nenaglašeni samoglasnikih še nisem razpravljala. Čeprav nenaglašeni samoglasniki niso ključni za argumente predstavljene v tem članku, kažejo na vzporednice med različnimi skupinami slovenskih samoglasnikov.

Klasični model predpostavlja šest razlikovalnih nenaglašeni samoglasnikov predstavljenih v (2-c): {i, ε, a, ə, ɔ, u}. V klasičnem modelu imata nenaglašena nesrednja sredinska samoglasnika fonetično vrednost {ε, ɔ}. Težava nastane, če ju primerjamo z raziskavami formantnih frekvenc. Toporišičevega modela namreč ne potrjuje niti ena od številnih raziskav formantnih frekvenc (LEHISTE 1961; SREBOT REJEC 1988b, 1998; ŠUŠTARŠIČ idr. 1995, 1999; PETEK idr. 1996; JURGEČ 2005a,c, 2006a,b; TIVADAR 2008, 2010). LEHISTE (1961) prva zapiše, da kvaliteta nesrednjih sredinskih samoglasnikov ni pomembna, da je kontrast v nenaglašenem položaju nevtraliziran, in da je kvaliteta približno na pol poti med [e] in [ɛ] oziroma [o] in [ɔ]. S stališča strukturalne fonološke teorije je tako nevtralizacijo označila v smislu arhifonemov. To je pomembna ugotovitev, saj vsebuje idejo, da naglašeni položaj omogoča večji kontrast kot nenaglašeni, kar je popolnoma v skladu s splošno fonološko teorijo o redukciji (npr. CROSSWHITE 2001; FLEMMING 2004; DE LACY 2006). Do identičnih ugotovitev prideta kasneje tudi SREBOT REJEC (1988b, 1998) in TIVADAR (2008, 2010).

ŠUŠTARŠIČ idr. (1995, 1999) ter PETEK idr. (1996) v prikazu slovenščine za mednarodno fonetično abecedo predlagajo, da sta inventarja naglašeni in nenaglašeni samoglasnikov identična. To pomeni, da so med nenaglašeni samoglasniki tudi {e, ε, o, ɔ}. Ozki nenaglašeni samoglasniki se pojavljajo v besedah, ki večinoma nimajo naglasa, kot npr. *že, bo*. Vendar pa je tovrstna analiza problematična vsaj zaradi štirih razlogov. Prvič, nenaglašeni {e, o} so

v svoji distribuciji omejeni na maloštevilne besede, zlasti t. i. breznaglasnice. Drugič, breznaglasnice niso najboljši vir za kvaliteto samoglasnikov. V teoriji slovenščine so to morfemi, ki so ponavadi nenaglašeni. Težava je v tem, da v določenih položajih t. i. breznaglasnice dobijo naglas, in sicer ko so izgovorjene samostojno ali pa na koncu fraz. V (5) lahko vidimo, da obstajata dve vrsti breznaglasnic. Skupina (5-a) ima {e, o} v nenaglašenem položaju. Ko pa so breznaglasnice izgovorjene v položaju na koncu fraze, dobijo naglas, vendar se kvaliteta ne spremeni. Skupina (5-b) ima {ɛ, ɔ} v naglašenem položaju na koncu fraze, kar kaže, da samoglasniška kvaliteta breznaglasnic ni predvidljiva, temveč je razlikovalna. Model Šuštaršiča in sodelavcev predvideva, da se kvaliteta samoglasnikov breznaglasnic ohranja tudi v nenaglašenem položaju, kjer je možna drugačna izgovorjava kot v prvi skupini breznaglasnic. Presentljivo pa govorci lahko izgovorijo v nenaglašenem položaju obe skupini breznaglasnic enako. Vse to kaže, da kvaliteta samoglasnikov v breznaglasnicah ni najboljši vir za kakršne koli posplošitve o kvaliteti samoglasnikov sicer.⁵

(5) Naglašene »breznaglasnice«

	NENAGLAŠENE	NAGLAŠENE
a.	ž[e] govoriva	govoriva 'ž[e]
	b[o] govorila	govorila 'b[o]
b.	š[ɛ]/š[e] govoriva	govoriva 'š[ɛ]
	s[ɔ]/s[o] govorili	govorili 's[ɔ]

Tretjič, velika večina naglašanih {e, ɛ, o, ɔ} se po predlogu Šuštaršiča in sodelavcev izgovori kot {ɛ, ɔ} v nenaglašenem položaju. Tovrstno gradivo je v (6). Besedi se lahko razlikujeta po kvaliteti {e, ɛ, o, ɔ} v naglašenem položaju, v nenaglašenem položaju pa sta mogoča samo {ɛ, ɔ}. Z drugimi besedami, {e, ɛ} se nevtralizirata v [ɛ], {o, ɔ} pa v [ɔ]. Ker pa ta model dopušča tudi nenaglašena {e, o}, ni jasno, zakaj do take nevtralizacije sploh pride. Pričakovali bi, da se kvaliteta ohranja tudi v nenaglašenem položaju, saj za izogibanje {e, o} ni nobenega razloga.

⁵ JURGEC (2007: razdelek 5.2.2) za breznaglasnice trdi, da so ponavadi del prozodične besede sledeče besede znotraj fonološke fraze, ko pa sledeče besede ni na voljo, tvorijo breznaglasnice samostojno prozodično besedo in so zato primarno naglašene.

(6) Nevtralizacija v nenaglašenem položaju

	NAGLAŠENI (kontrast)	NENAGLAŠENI (nevtralizacija)
a.	'sv[e]t-i 'svet.IM.MN'	sv[ɛ]'t-a 'svet.ROD.ED'
	'sv[ɛ]t-i 'svetiti.VEL.2ED'	sv[ɛ]'t-i-ta 'svetiti.VEL.2DV'
b.	'g[o]st 'gòst.PRID.M.IM'	g[ɔ]'st-i 'delati gòsto.SED.3ED'
	'g[ɔ]st 'gòst.IM'	g[ɔ]'st-i 'imeti gòste.SED.3ED'

Četrtrič, poleg primarnega naglasa slovenščina pozna tudi sekundarni naglas (JURGEC 2007: razdelek 5.2; 2010b), ki ravno tako vpliva na kvaliteto samoglasnikov. Dokazi za sekundarni naglas prihajajo zlasti iz prevzetih besed, kjer sta sekundarno naglašena samoglasnika {e, o}, ne pa *{ɛ, ɔ}. Situacija v neprevzetih besedah je nekoliko drugačna. Precej verjetno je, da so nenaglašeni samoglasniki v breznaglasnicah dejansko sekundarno naglašeni in zato drugačne kvalitete.

Zaključimo lahko, da raziskave Šuštaršiča in sodelavcev niso upoštevale dovolj spremenljivk, predvsem pa skoraj nobenega fonološkega dejavnika. Te pomanjkljivosti deloma izhajajo tudi iz klasične fonološke teorije slovenščine, v kateri je naglašenost povsem ločena od prozodičnih enot (npr. besede niso omejene po številu naglasov). Sodobna fonološka teorija je enotna v tem, da je naglašenost relativen pojem, ki je strogo vezan na prozodično enoto (npr. LIBERMAN in PRINCE 1977; MCCARTHY 1982; NESPOR in VOGEL 1986; HAYES 1995; PEPERKAMP 1997). Uveljavljeno je, da ima vsaka prozodična beseda natančno en besedni naglas, vsaka intonacijska fraza pa naglas na ravni intonacijske fraze (v slovenščini je slednji znan pod imenom poudarek) itd.

Zadnja tu predstavljena študija, JURGEC (2006b), primerja formantne frekvence nesrednjih sredinskih samoglasnikov v pred- in ponaglasnem položaju. Rezultati kažejo, da se formantne frekvence sredinskih samoglasnikov precej razlikujejo glede na položaj. Prednaglasni samoglasniki so bili bližje {e, o}, ponaglasni pa {ɛ, ɔ}.⁶ Vendar pa je takšna kvalitetna razlika, kolikor vemo danes, predvsem fonetična. Besede v slovenščini se po pomenu ne razlikujejo glede na razliko med nenaglašenimi {e, ɛ} ali {o, ɔ}, kot smo videli v (6). Kva-

⁶ JURGEC (2006b) je upošteval tudi vpliv sosednjih soglasnikov, ni pa v celoti kot sprejemljive upošteval morebitnega vpliva sosednjih, zlasti naglašanih samoglasnikov. Znano je, da samoglasniki vplivajo na kvaliteto drugih samoglasnikov (ÖHMAN 1966; FOWLER 1981; BROWMAN in GOLDSTEIN 1986, 1989; RECASENS 1987; OHALA 1994a,b; MAGEN 1997; GAFOS 1996/1999; BEDDOR idr. 2002; MODARRESI idr. 2004; BENUS 2005; BENUS in GAFOS 2007). Ta pojav je v fonološki literaturi znan pod imenom samoglasniška harmonija. Zaključimo lahko, da so potrebne še nadaljnje raziskave nenaglašanih samoglasnikov, ki morda prinesejo zanimive rezultate.

liteta je v celoti predvidljiva glede na položaj glede na naglašeni zlog znotraj besede.

Zaključimo lahko, da je v slovenščini razlika med {e, ε} ali {o, o} omejena na naglašeni položaj, v nenaglašeni položajih pa se oba para nevtralizirata. Oba para samoglasnikov se artikulacijsko razlikujeta glede na položaj korena jezika. Koren jezika je pomaknjen naprej pri izgovoru {e, o}, umaknjen nazaj pa je pri izgovoru {ε, o}. V splošni fonologiji se za to razliko uporablja razlikovalna lastnost (angl. feature) [pomaknjen koren jezika]. Angleško poimenovanje je [advanced tongue root], kar je okrajšano [ATR], kar uporabljam tudi v tem članku. V klasičnem samoglasniškem modelu se glede na [ATR] razlikujeta samo omenjena para samoglasnikov, ne pa tudi ostali samoglasniki. Novi, tu predstavljeni model pa uvaja razliko v [ATR] tudi za nizke samoglasnike. Če uporabljamo binarne razlikovalne lastnosti, je novi samoglasnik Λ [+ATR], a pa je [−ATR]. Ta novi par se pridružuje drugima dvema, tako da imamo sedaj tri skupine samoglasniških parov, ki se razlikujejo po korenu jezika: {e, o, Λ } so [+ATR], {ε, o, a} pa nasprotno [−ATR]. Kar povezuje obe skupini, je na naglašeni položaj omejeno razlikovanje. Z drugimi besedami, razlika v [ATR] je nevtralizirana v nenaglašenem položaju, kjer ostaja samo šest razlikovalnih samoglasnikov.

		Naglašeni			Nenaglašeni			
		−zadnji		+z	−zadnji		+z	
+visoki	−nizki	+ATR	i		u	i		u
			e		o	e	ə	o
−visoki	+nizki	−ATR	ε		o			
		+ATR		Λ				
		−ATR		a		a		

Tabela 2: Samoglasniki standardne slovenščine z razlikovalnimi lastnostmi

V tabeli 2 prikazujem samoglasnike slovenščine glede na naglašenost in z dodanimi razlikovalnimi lastnostmi.⁷ Pri tem naj opozorim, da so nevtralizirani nenaglašeni samoglasniki zapisani z enim od obeh naglašeni samoglasnikov, vendar pa ne označujejo te kvalitete. Povedano drugače, oba naglašena samoglasnika {e, ε} sta v enakem razmerju do nenaglašenega samoglasnika, ki je zapisan kot [e], vendar ni [+ATR]. Alternativno bi slednjega lahko zapisal tudi kot [ε], in tudi v tem primeru ta samoglasnik ne bi pomenil [−ATR].

⁷ Podobne prikaze sem predstavil že v JURGEC (2010a: 521; 2010b: 28).

Nenaglašeni samoglasniki niso ne [+ATR] ne [−ATR], saj je ta razlikovalna lastnost omejena samo na naglašene samoglasnike. Podobno velja za polglasnik neodvisno od položaja.

Pobližje si v tabeli 2 pogledjmo še [ʌ], ki je nizki srednji samoglasnik izgovorjen s pomaknjnim korenem jezika. Ali z razlikovalnimi lastnostmi: [−zadnji +nizki +ATR]. Ker je razlikovanje v [ATR] omejeno na naglašeni položaj, je tudi razlikovanje med [a] in [ʌ] omejeno samo na naglašeni položaj. Z drugimi besedami, nenaglašeni [a] je v enakem razmerju do naglašanih [a] in [ʌ], in torej ni ne [+ATR] ne [−ATR].

Samoglasniški sistem v tabeli 2 je simetričen: vsebuje tri sprednje, tri srednje in tri zadnje samoglasnike. Trije samoglasniški pari se razlikujejo po [ATR], kar je nevtralizirano v nenaglašenem položaju. Dva samoglasnika sta visoka, dva pa nizka. Razlikovanja v [ATR] ni pri visokih samoglasnikih. Samoglasnik [ʌ] je integralni del tega samoglasniškega sistema.

5.2 Položajne omejitve

V prejšnjem razdelku sem predstavil omejitve [ʌ] glede na naglašenost. Razlikovanje med obema nizkima samoglasnikoma (pa tudi med drugima dvema paroma nenizkih samoglasnikov) je omejeno na naglašeni položaj. V tem razdelku bom predstavil še druge položajne omejitve. Izkazalo se bo, da je [ʌ] omejen na končne zaprte zloge. Tako stroge omejitve se sprva zdijo nenavadne. Vendar pa postanejo smiselne, ko jih primerjamo z distribucijo ostalih samoglasnikov, ki poznajo podobne vzorce.

(7) [ʌ] mogoč samo v zadnjem zlogu

IMEN [ʌ]	ROD [a]		
č[ʌ]s	č[a]s-a	*č[ʌ]s-a	‘čas’
br[ʌ]t	br[a]t-a	*br[ʌ]t-a	‘brat’
f[ʌ]nt	f[a]nt-a	*f[ʌ]nt-a	‘fant’
do-’k[ʌ]z	do-’k[a]z-a	*do-’k[ʌ]z-a	‘dokaz’
mo-’dr[ʌ]s	mo-’dr[a]s-a	*mo-’dr[ʌ]s-a	‘modras’
ba-’h-[ʌ]t	ba-’h-[a]t-ega	*ba-’h-[ʌ]t-ega	‘bahat’
bo-’g-[ʌ]t	bo-’g-[a]t-ega	*bo-’g-[ʌ]t-ega	‘bogat’

Naglašeni samoglasnik [ʌ] se načeloma pojavlja samo v zadnjih zlogih v besedi. Morfemi v (7), ki jim ne sledi zlogovna končnica, imajo v zadnjem

zlogu [Λ]. Kadar pa jim sledi končnica, kot npr. v roditelju ednine, se [Λ] premenjuje z najbližnjim samoglasnikom [a], ki nima omejitev po položaju.⁸

Omejitev [Λ] na zadnji zlog se sprva zdi nekoliko nenavadna. Zakaj bi bil določen samoglasnik omejen samo na na zadnji zlog? Natančnejši pregled nekaterih drugih samoglasnikov pa pokaže podobne značilnosti. V (8) so tri različice prve moške slanjatve, ki pa se razlikujejo glede na kvaliteto samoglasnika v korenu. Besede v skupini (8-I) imajo v vseh sklonih {e, o}. Besede v skupini (8-II) imajo v vseh sklonih {ε, ɔ}. Besede v skupini (8-III) pa imajo {ε, ɔ} v imenovalniku ednine (variantno lahko tudi v drugih sklonih), {e, o} pa v vseh drugih sklonih. Razlika med tremi skupinami besed ni predvidljiva in je torej leksikalna in ne strogo fonološka. Fonologija pa je tista, ki omeji možne kombinacije. Med spodnjimi sklanjatvami tako ni možnosti z {e, o} v imenovalniku in {ε, ɔ} v vseh ostalih sklonih. To pa zato, ker je v slovenščini obstaja skupina besed, kjer sta {ε, ɔ} zaznamovana v primerjavi z {e, o}, ni pa nobene skupine, kjer bi veljalo nasprotno.

(8) Sklanjatve in kvaliteta {e, ε, o, ɔ}

	I. Vedno {e, o}		II. Vedno {ε, ɔ}		III. Premene {e/ε, o/ɔ}	
1IM	sv[e]t	m[o]st	l[ε]t	g[ɔ]st	sv[ε]t	g[ɔ]st
1ROD	'sv[e]t-a	'm[o]st-a	'l[ε]t-a	'g[ɔ]st-a	'sv[e]t-a	'g[o]zd-a
1MEST	'sv[e]t-u	'm[o]st-u	'l[ε]t-u	'g[ɔ]st-u	'sv[e]t-u	'g[o]zd-u
2ROD	'sv[e]t-ov	'm[o]st-ov	'l[ε]t-ov	'g[ɔ]st-ov	'sv[e]t-ov	'g[o]zd-ov
	'svèt'	'most'	'lèt'	'gòst'	'svèt'	'gozd'

Skupina (8-III) je podobna besedam s premeno med [Λ] v imenovalniku in [a] v vseh drugih sklonih. Premene pri nizkih samoglasnikih je torej mogoče neposredno povezati s premenami pri nesrednjih sredinskih samoglasnikih. Že v prejšnjem razdelku smo ugotovili, da ima prav teh šest samoglasnikov skupno nevtralizacijo v nenaglašeni položajih. Premeno pri nizkih samoglasnikih je tako mogoče uvrstiti v skupino premen po kvaliteti, ki v slovenščini obstajajo neodvisno od nizkih samoglasnikov, zato torej ne more biti presenetljiva.

Obstajata pa dve pomembni razliki med [Λ] v primerjavi z {ε, ɔ}. Prva postane očitna, če pogledamo vzporedne sklanjatve z {Λ, a}, ki so predstavljene v (9). Naj spomnem, da je so imeli {e, ε, o, ɔ} tri možnosti glede na premene. Drugače je pri {Λ, a}, kjer obstajata samo dve možnosti. Besede v skupini (9-II) imajo v vseh sklonih [a]. Besede v skupini (9-III) imajo [Λ] v imenovalniku ednine, [a] pa v vseh drugih sklonih. Razlika je pri besedah v skupini

⁸ [Λ] je vsaj za nekatere govorce možen tudi v predponah, poljubnostnih zaimkih (*kakšen*), v medmetih in še kje. Te oblike so fonološko izjemne tudi drugače, zato [Λ] v njih ne preseneča.

(9-I), ki bi morale imeti v vseh sklonih [Λ]. Tovrstnih primerov ni. To pomeni, da je omejitev [Λ] po položaju v besedi strogo fonološka, medtem ko je pri {ε, ɔ} deloma fonološka, a morfološko pogojena, saj se ta dva samoglasnika vsaj v nekaterih besedah razlikovalno pojavljata v kateri koli zlogu v besedi, če sta le naglašena. Če povzamem, [Λ] pozna navidezno podobne omejitve kot {ε, ɔ}, čeprav se od njiju tudi pomembno razlikuje.

(9) Sklanjatve in kvaliteta {Λ, a}

	I. Vedno [Λ]		II. Vedno [a]		III. Premene {Λ/a}	
IM.ED	–	–	p[a]s	vr[a]t	č[Λ]s	br[Λ]t
ROD.ED			'p[a]s-a	'vr[a]t-a	'č[a]s-a	'br[a]t-a
MEST.ED			'p[a]s-u	'vr[a]t-u	'č[a]s-u	'br[a]t-u
ROD.DV			'p[a]s-ov	'vr[a]t-ov	'č[a]s-ov	'br[a]t-ov
			'pas'	'vrat'	'čas'	'brat'

Zaenkrat sem razpravljajal o [Λ], in da se lahko pojavlja v zadnjem besednem zlogu, ne pa drugod. Zdaj bom analiziral samo zadnji besedni zlog in preveril, ali se ta samoglasnik lahko pojavlja tudi v odprtih zlogih. Naj spomnem, da zaenkrat predvidevamo, da ima [Λ] enako distribucijo kot »kratki [a]« v klasičnem modelu. Oba samoglasnika se načeloma pojavljata le v zadnjih zlogih besede. Vendar pa je »kratki [a]« mogoč tudi v absolutno končnem položaju, torej v odprem zlogu. Podobno pa ne velja za [Λ], kar kažejo oblike v (10), ki imajo v klasičnem modelu vse »kratki [a]«.

(10) [Λ] mogoč samo v zadnjem *zaprtem* zlogu

OBLIKA Z -∅/ε/ɔ	OBLIKA Z -a (*-Λ)		
bil	bi'l-[a]	*bi'l-[Λ]	'bil'
dn-[ɔ]	dn-[a]	*dn-[Λ]	'dno'
sl-[ε]	sl-[a]	*sl-[Λ]	'sla'
t[a]l	tl-[a]	*tl-[Λ]	'tla'

Kako si lahko razložimo to omejitev? Zakaj ima [Λ] drugačno distribucijo kot klasični »kratki [a]«? Na to vprašanje bi lahko odgovorili na več načinov, verjetno pa je najlažje, če si najprej pobliže pogledamo distribucijo »kratkega [a]« v klasičnem modelu. Kot povedano zgoraj, se »kratki [a]« lahko pojavlja v odprtih in zaprtih končnih zlogih. Vendar pa se izgovor tega glasu razlikuje glede na to, v kakšnem zlogu se pojavlja. V zaprtih zlogih se namreč izgovarja nekoliko višje (TOPORIŠIČ 2001: § 619), torej po kvaliteti [Λ]. Ta samoglasnik se je ohranil tudi danes, ko govorci sploh ne poznajo več kvantitete. Prvotno razločevanje med dolgimi in kratkimi samoglasniki se je razvilo v kvalitetno razločevanje med [a] in [Λ]. Slednji je nastal iz kratkega [a] v zaprtih končnih

zlogih, današnji [a] pa je nastal tako iz prvotnega dolgega [a] (neodvisno od položaja) in kratkega [a] v odprtih zlogih. Z drugimi besedami, prvotna položajna varianta je ohranila svojo kvaliteto, ki je po odpravi kvantitete postala razločevalna.

To je verjetno diahrono pojasnilo za današnje stanje v slovenščini. Še vedno pa je omejitev na zaprte zloge s stališča slovenščine nekoliko nenavadna in vprašanje je, ali jo je morda najti še kje. Najboljši prvi korak bi bilo preveriti ali sta podobno omejena tudi {ɛ, ɔ}, saj smo že zgoraj ugotovili, da sta ta samoglasnika podobna [ʌ] tudi drugače. Gradivo v (10) kaže, da to ni res: {ɛ, ɔ} se lahko pojavljata tudi v odprtih zlogih. Ali morda pozna podobne omejitve kateri drugi samoglasnik? Polglasnik je v slovenščini predvidljivi epentetični samoglasnik (JURGEC 2007: razdelek 2.1.5), ki bi pričakovano lahko imel distribucijske omejitve. Izkaže se, da polglasnik zares ni mogoč v končnem odrtem zlogu. Vsakemu polglasniku mora slediti vsaj še en soglasnik znotraj prozodične besede, kar je povezano z dejstvom, da je le epentetični samoglasnik.⁹ Zaključimo lahko, da imata oba srednja samoglasnika {ʌ, ɔ} skupno to, da nista mogoča v zadnjem odprtem zlogu.

Kaj pa drugi položaji? Kot smo videli v (7), [ʌ] ni mogoč v katerem koli nekončnem položaju. Medtem ko za polglasnik sicer velja, da je mogoč v katerem koli zlogu v besedi, posebej še pred zvočniki, vseeno kaže podoben vzorec v vsaj nekaterih besedah. Pojav, ko se poglasnik v določenih oblikah zamenjuje s sprednjim samoglasnikom [e], je prvič omenjen v ŠERUGA PREK in ANTONČIČ (2003: 71). Vzorec natančneje analiza JURGEC (2007, 2009).¹⁰ Kot vidimo v (11), je polglasnik mogoč v vsaj nekaterih golih korenih (11-I). Enako velja za oblike s končnicami, ki tudi dopuščajo poglasnik (11-II). Ko pa korenu sledi priponsko obrazilo, je polglasnik zamenjan z [e] (11-III). Ta pojav je presentljiv, saj ni nobenega glasovnega razloga za zamenjavo poglasnika. Četudi sta priponsko obrazilo in končnica glasovno identična, končnica na polglasnik nima vpliva, obrazilo pa. Kar je odločilno, je morfološka pripadnost sledečega morfema: končnice nimajo vpliva, obrazila pa. Povedano z drugimi besedami, polglasnik je zaznamovan glas, ki se v korenu odpravlja, če mu sledi obrazilo. Gre torej za morfološko pogojen fonološki pojav.

⁹ Predvidljiva izjema so krajšave (tip w[ɔ]c[ɔ]), ki pa so izjemne tudi naglasno, oblikoslovno in še kako drugače.

¹⁰ Distribucija polglasnika je zanimiv primer pojava, ki je v angleščini znan pod imenom *Derived Environment Effects* (KIPARSKY 1973, 1993; ŁUBOWICZ 2002), ki pa zelo redko zadevajo segmente, ki niso na koncu korena.

(11) Polglasnik v izpeljankah

I. KOREN	II. + KONČNICA	III. + PRIPONA		
d[ə]ž	d[ə]ž-'ja	d[e]ž-'nik	*d[ə]ž-'nik	'dež'
b[ə]t	'b[ə]t-a	b[e]'t-ic	*b[ə]'t-ic	'glava'
k[ə]s	'k[ə]s-a	k[e]'s-an-je	*k[ə]'s-an-je	'kes'
st[ə]z	'st[ə]z-a	st[e]'z-ic	*st[ə]'z-ic	'steza'

Zamenjava polglasnika s sprednjim samoglasnikom je omejena na nezadnje zloge, kar močno spominja na položaj pri [Λ]. S tega stališča sta oba samoglasnika {ə, ʌ} podobna, saj sta mogoča le v zadnjih zlogih besed. Razlika je v tem, da je zamenjava pri polglasniku fonološka in morfološka, zamenjava pri [Λ] pa je izključno fonološka.

Zaključimo torej lahko, da je [Λ] omejen na končne zaprte zloge v besedi. Takšna distribucija pa je podobna distribuciji drugim slovenskim samoglasnikom {ɛ, ɔ, ə}.

5.3 Tonske omejitve

Zadnja skupina omejitev zadeva razmerje med [Λ] in tonom. V tem razdelku bom pokazal, da [Λ] tudi s tega vidika podoben {ɛ, ɔ, ə}, ki ravno tako ne dopuščajo vseh tonskih kombinacij.

Predhodni razdelki so pokazali, da je [Λ] omejen na končni zlog prozodične besede, pojavlja pa se lahko samo v zaprtem zlogu. Dodatna omejitev je, da je vedno cirkumflektiran, tj. ima visoki ton, ki ga tu označujem z mednarodno oznako za visoki ton (ostrivec, ˊ). Z drugimi besedami, kombinacija nizkega tona (slovenski akut, tu označen s krativcem, ˘) in [Λ] ni dovoljena. Čeprav je ta omejitev nekoliko nenavadna, je poponoma v skladu z vzorci za nekatere druge samoglasnike. Natančneje, tudi {ɛ, ɔ, ə} so tonsko omejeni. To je najlažje pokazati s primerjavo skladnjatvenega vzorca prve moške sklanjatve (12). Nizki ton najdemo v večini sklonov (vključno z roditeljskim ednine in imenovalnikom množine), le v nekaterih pa se pojavlja tudi visoki. V imenovalniku ednine je v kombinaciji z vsemi štirimi samoglasniki mogoč le visoki ton. Ta visoki ton je fonološki: kombinacija {ɛ, ɔ, ə, ʌ} in nizkega tona v zadnjih zlogih ni mogoča. Visoki ton v roditeljskem množine pa se pojavlja zaradi končnice. V večini ostalih sklonov je mogoč samo nizki ton. Pri nesrednjih sredinskih samoglasnikih vidimo dva vzorca, kjer je samoglasniška kvaliteta ohranjena ali pa zamenjana (12-I) in (12-II), čeprav je tonski vzorec ohranjen. Polglasnik (12-III) se kljub tonskim omejitvam ohranja v vseh sklonih, medtem pa ko je [Λ] (12-IV) mogoč samo v zadnjih zlogih (o tem gl. razdelek 5.2).

(12)		I.		II.		III.		IV.
	1IM	r[ɛ̃]p	z[ɛ̃]t	k[ɔ̃]š	p[ɔ̃]k	b[ɔ̃]t	pr[á]g	
	1ROD	'r[ɛ̃]p-a	'z[ɛ̃]t-a	'k[ɔ̃]š-a	'p[ɔ̃]k-a	'b[ɔ̃]t-a	'pr[à]g-a	
	3IM	'r[ɛ̃]p-i	'z[ɛ̃]t-i	'k[ɔ̃]š-i	'p[ɔ̃]k-i	'b[ɔ̃]t-i	'pr[à]g-i	
	3ROD	'r[ɛ̃]p-ov	'z[ɛ̃]t-ov	'k[ɔ̃]š-ov	'p[ɔ̃]k-ov	'b[ɔ̃]t-ov	'pr[á]g-ov	
		'rep'	'zet'	'koš'	'pok'	'bet'	'prag'	

Četudi je distribucija samoglasnikov po kvaliteti nekoliko drugačna, so tonske omejitve enake. Ne le [Λ], pač pa tudi ostali trije samoglasniki imajo predvidljiv ton v imenovalniku ednine. To kaže, da tonske omejitve niso nekaj naključnega in veljajo za vsaj štiri samoglasnike.

Zaključimo lahko, da [Λ] sicer kaže določene razlike v primerjavi z drugimi samoglasniki, vendar pa jim je tudi precej podoben. To velja za naglašenost, omejenost po položaju v prozodični besedi in ton. Zato je [Λ] neposredno primerljiv z drugimi samoglasniki slovenščine. Povedano drugače, fonološki vzorci potrjujejo [Λ] kot samostojni razlikovalni samoglasnik v slovenščini.

6 Sklep

Predstavil sem argumente, da ima slovenščina poleg osmih še dodatni nizki samoglasnik [Λ]. Začel sem s pregledom klasičnega modela samoglasnikov in opozoril, da klasični model razlikuje enajst samoglasnikov, če upoštevamo tudi kvantiteto. Sledil je pregled fonetičnih študij trajanja. Niti ena raziskava ne dokaže razlikovalne kvantitete. Kratki in dolgi samoglasniki se ne razlikujejo bistveno po trajanju. Izjema je nizki samoglasnik [a]. Da gre pri tem samoglasniku za dva različna nizka samoglasnika pokaže tudi študija formantnih frekvenc. T. i. kratki nizki samoglasnik je višji (oz. ima nižji F1) od dolgega [a]. Zaključimo lahko, da je razlika med obema nizkima samoglasnikoma kvalitativna, trajanje pa je sekundarno, fonetično. Na podlagi akustičnih in perceptivnih raziskav torej lahko sklepamo, da ima slovenščina dva nizka samoglasnika: [a] in [Λ].

Fonetične argumente za [Λ] potrjujejo tudi fonološki. Ta samoglasnik je po svoji distribuciji trojno omejen. Prvič, v nenaglašenem položaju se kontrast med nizkima samoglasnikoma nevtralizira. Podobno velja tudi za para {e, ɛ} in {o, ɔ}. Te pare povezuje razlikovalna lastnost [ATR], ki pa je omejena samo na naglašene položaje. Drugič, [Λ] je omejen na končne, zaprte zloge. Podobno je omejen na zaprti končni zlog tudi polglasnik, ki se v izpeljankah zamenjuje s sprednjim samoglasnikom [e]. V sklanjatvah je distribucija {Λ, a} podobna paroma {e, ɛ} in {o, ɔ}. Tretjič, [Λ] ima vedno samo visoki ton (cirkumfleks). Enaka omejitev velja tudi za tri druge samoglasnike {ɛ, ɔ, ə}.

Zaključimo lahko, da distribucija [ʌ] ni prav nič nenavadna v primerjavi z ostalimi samoglasniki. Zato ni razloga, da bi [ʌ] še naprej odrekli status polno razlikovalnega samoglasnika.

LITERATURA

- Patti ADANK, Roeland VAN HOUT, Roel SMITS, 2004: An acoustic description of the vowels of Northern and Southern Standard Dutch. *The Journal of the Acoustical Society of America* 116, 1729–1738.
- Juraj BAKRAN, 1989: Djelovanje naglasaka i dužine na frekvencije formana vokala. *Govor* 6, 1–12.
- Patrice SPEETER BEDDOR, James D. HARNSBERGER, Stephanie LINDEMANN, 2002: Language-specific patterns of vowel-to-vowel coarticulation: acoustic structures and their perceptual correlates. *Journal of Phonetics* 30, 591–627.
- Stefan BENUS, 2005: *Dynamics and Transparency in Vowel Harmony*. Doktorska disertacija, New York University, New York.
- Stefan BENUS, Adamantios I. GAFOS, 2007: Articulatory characteristics of Hungarian 'transparent' vowels. *Journal of Phonetics* 35, 271–300.
- France BEZLAJ, 1939: *Oris slovenskega knjižnega jezika*. Ljubljana: Znanstveno društvo.
- Catherine P. BROWMAN, Louis M. GOLDSTEIN, 1986: Towards an articulatory phonology. *Phonology Yearbook* 3, 219–252.
- Catherine P. BROWMAN, Louis M. GOLDSTEIN, 1989: Articulatory gestures as phonological units. *Phonology* 6, 201–251.
- Katherine CROSSWHITE, 2001: *Vowel reduction in Optimality Theory*. New York: Routledge.
- Paul DE LACY, 2006: *Markedness: Reduction and Preservation in Phonology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Edward FLEMMING, 2004: Contrast and perceptual distinctiveness. Bruce Hayes, Robert Kirchner, Donca Steriade (ur.), *Phonetically Based Phonology*, Cambridge: Cambridge University Press, 232–276.
- Carol A. FOWLER, 1981: Production and perception of coarticulation among stressed and unstressed vowels. *Journal of Speech and Hearing Research* 24, 127–139.
- Adamantios I. GAFOS, 1996/1999: *The articulatory basis of locality in phonology*. New York: Garland.
- Bruce HAYES, 1995: *Metrical Stress Theory: principles and case studies*. Chicago: University of Chicago Press.
- Peter HERRITY, 2000: *Slovene: A Comprehensive Grammar*. London, New York: Routledge.
- Yukari HIRATA, Kimiko TSUKADA, 2004: The effects of speaking rate and vowel length on formant movements in Japanese. *Proceedings of the 2003 Texas linguistics society conference*, Somerville, MA: Cascadilla Press, 73–85.
- Damjan HUBER, 2006: Percepcija samoglasniških opozicij pri dijakih pomurskih srednjih šol. *Jezik in slovstvo* 51, 69–83.
- Peter JURGEC, 2005a: Formant frequencies of Standard Slovenian vowels. *Govor* 22, 127–144.
- Peter JURGEC, 2005b: Položaj v besedi in formantne frekvence samoglasnikov. 1: Naglašeni samoglasniki. *Jezikoslovni zapiski* 11, 87–95.

- Peter JURGEC, 2005c: Začetne opombe k laringalizaciji v slovenščini. *Slovenski jezik / Slovene Linguistic Studies* 5, 135–168.
- Peter JURGEC, 2006a: Formantne frekvence samoglasnikov v tonemski in netonemski standardni slovenščini. *Slavistična revija* 54, 103–114.
- Peter JURGEC, 2006b: O nenaglašanih /e/ in /o/ v standardni slovenščini. *Slavistična revija* 54, 173–185.
- Peter JURGEC, 2007: *Novejše besedje s stališča fonologije: primer slovenščine*. Doktorska disertacija, Univerza v Ljubljani.
- Peter JURGEC, 2009: Long-distance derived environment effects. Rokopis. Univerza v Tromsøju.
- Peter JURGEC, 2010a: Disjunctive lexical stratification. *Linguistic Inquiry* 41, 149–161.
- Peter JURGEC, 2010b: O prihodnosti fonologije slovenščine in v Sloveniji. Vojko Gorjanc, Andreja Žele (ur.), *Izzivi sodobnega jezikoslovja*, Ljubljana: Znanstvena založba Filozofske fakultete, 13–34.
- Paul KIPARSKY, 1973: Phonological representations. Osamu Fujimura (ur.), *Three Dimensions of Linguistic Theory*, Tokyo: TEC, 1–136.
- Paul KIPARSKY, 1993: Blocking in non-derived environments. Sharon Hargus, Ellen M. Kaisse (ur.), *Phonetics and Phonology 4: Studies in Lexical Phonology*, San Diego, CA: Academic Press, 277–313.
- Ilse LEHISTE, 1961: The phonemes of Slovene. *International Journal of Slavic Linguistics and Poetics* 4, 48–66.
- Rado L. LENČEK, 1981: *The structure and history of the Slovene language*. Columbus, OH: Slavica Publishers.
- Mark LIBERMAN, Alan PRINCE, 1977: On stress and linguistic rhythm. *Linguistic Inquiry* 8, 249–336.
- Björn LINDBLOM, 1963: Spectrographic study of vowel reduction. *The Journal of the Acoustical society of America* 35, 1773–1781.
- Anna ŁUBOWICZ, 2002: Derived environment effects in Optimality Theory. *Lingua* 112, 243–280.
- Harriet S. MAGEN, 1997: The extent of vowel-to-vowel coarticulation in English. *Journal of Phonetics* 25, 187–205.
- Dominic W. MASSARO, Michael M. COHEN, 1983: Phonological context in speech perception. *Perception and Psychophysics* 34, 338–348.
- John J. MCCARTHY, 1982: Prosodic structure and expletive infixation. *Language* 58, 574–590.
- Golnaz MODARRESI, Harvey SUSSMAN, Elizabeth BURLINGAME, 2004: An acoustic analysis of the bidirectionality of coarticulation in VCV utterances. *Journal of Phonetics* 32, 291–312.
- Seung-Jae MOON, Björn LINDBLOM, 1994: Interaction between duration, context, and speaking style in English stressed vowels. *The Journal of the Acoustical society of America* 96, 40–55.
- Marina NESPOR, Irene VOGEL, 1986: *Prosodic Phonology*. Dordrecht: Foris.
- John J. OHALA, 1994a: Hierarchies of environments for sound variation; plus implications for “neutral” vowels in vowel harmony. *Acta Linguistica Hafniensia* 27, 371–382.
- John J. OHALA, 1994b: Towards a universal, phonetically-based, theory of vowel harmony. *Proceedings of the 3rd International Conference on Spoken Languages Processing*, Yokohama,

- 491–494.
- S. E. G. ÖHMAN, 1966: Coarticulation in VCV utterances: Spectrographic measurements. *Journal of the Acoustical Society of America* 39, 151–168.
- Sharon PEPPERKAMP, 1997: *Prosodic Words*. The Hague: Holland Academic Graphics.
- Bojan PETEK, Rastislav ŠUŠTARŠIČ, Smiljana KOMAR, 1996: An acoustic analysis of contemporary vowels of the standard Slovenian language. *Proceedings ICSLP 96: Fourth International Conference on Spoken Language Processing, October 3–6, 1996, Philadelphia, PA, USA*, Newark, DE, 133–136.
- D. RECASENS, 1987: An acoustic analysis of V-to-C and V-to-V coarticulatory effects in Catalan and Spanish VCV sequence. *Journal of Phonetics* 15, 299–312.
- Tatjana SREBOT REJEC, 1987: The sound systems of English and Slovene compared: a distinctive feature analysis. *Linguistica* 27, 47–61.
- Tatjana SREBOT REJEC, 1988a: Kontrastivna analiza angleških in slovenskih samoglasnikov po njihovi kakovosti: prispevek k didaktiki pouka angleškega jezika. *Vestnik* 22, 18–24.
- Tatjana SREBOT REJEC, 1988b: *Word accent and vowel duration in Standard Slovene: an acoustic and linguistic investigation*. München: Otto Sagner.
- Tatjana SREBOT REJEC, 1998: O slovenskih samoglasniških sestavih zadnjih 45 let. *Slavistična revija* 46, 339–346.
- Matej ŠEKLI, 2004: Jezik, knjižni jezik, pokrajinski oz. krajevni knjižni jezik: genetskojezikoslovni in družbenojezikoslovni pristop k členjenju jezikovne stvarnosti (na primeru slovenščine). Erika Kržišnik (ur.), *Aktualizacija jezikovnozvrstne teorije na Slovenskem: Členitev jezikovne resničnosti*, Ljubljana: Univerza v Ljubljani, 41–58.
- Cvetka ŠERUGA PREK, Emica ANTONČIČ, 2003: *Slovenska zborna izreka: Priročnik z vajami za javne govorce*. Maribor: Aristej.
- Rastislav ŠUŠTARŠIČ, 2004: A contrastive analysis of the vowel qualities of English and Slovene. Elsa González Álvarez, Andrew Rollings (ur.), *Studies in contrastive linguistics*, Santiago de Compostela: Universidade de Santiago de Compostela, 601–608.
- Rastislav ŠUŠTARŠIČ, 2005: *English–Slovene contrastive phonetic and phonemic analysis and its application in teaching English phonetics and phonology*. Ljubljana: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete.
- Rastislav ŠUŠTARŠIČ, Smiljana KOMAR, Bojan PETEK, 1995: Slovene. *Journal of the International Phonetic Association* 25, 86–90.
- Rastislav ŠUŠTARŠIČ, Smiljana KOMAR, Bojan PETEK, 1999: Slovene. *Handbook of the International Phonetic Association*, Cambridge: Cambridge University Press, 135–139.
- Hotimir TIVADAR, 2003: Kontrastna analiza slovenskih i hrvatskih vokala (mogući izgovorni problemi sa slovenskog aspekta). *Govor* 20, 449–479.
- Hotimir TIVADAR, 2004a: Fonetično-fonološke lastnosti samoglasnikov v sodobnem knjižnem jeziku. *Slavistična revija* 52, 31–48.
- Hotimir TIVADAR, 2004b: Priprava, izvedba in pomen perceptivnih testov za fonetično-fonološke raziskave (na primeru analize fonoloških parov). *Jezik in slovstvo* 49, 17–36.
- Hotimir TIVADAR, 2007: Vprašljivost nekaterih “večnih resnic” v govorjenem knjižnem jeziku – na primeru samoglasnikov. *Acta Universitatis Carolinae. Philologica. Phonetica Pragensia* 11, 59–74.
- Hotimir TIVADAR, 2008: *Kakovost in trajanje samoglasnikov v govorjenem knjižnem jeziku*.

- Doktorska disertacija, Univerza v Ljubljani, Ljubljana.
- Hotimir TIVADAR, 2010: Normativni vidik slovenščine v 3. tisočletju – knjižna slovenščina med realnostjo in idealnostjo. *Slavistična revija* 58, 105–116.
- Jože TOPORIŠIČ, 1975: Formanti slovenskega knjižnega jezika. *Slavistična revija* 23, 153–196.
- Jože TOPORIŠIČ, 1976/2000: *Slovenska slovnica*. Maribor: Obzorja.
- Jože TOPORIŠIČ, 1978: *Glasovna in naglasna podoba slovenskega jezika*. Maribor: Obzorja.
- Jože TOPORIŠIČ (ur.), 2001: *Slovenski pravopis*. Ljubljana: SAZU.
- Jože TOPORIŠIČ, 2003: Eksperimentalnofonetične raziskave slovenskega knjižnojezikovnega glasovja in tonemskosti. *Slavistična revija* 51, 119–140.

SUMMARY

This article examines the vowel inventory of Slovenian and argues for a significant modification of the classic description. The proposal is that Slovenian has nine, not eight contrastive vowels. This conclusion is reached by carefully reviewing all available phonetic studies of Slovenian.

The article first discusses the classic model (TOPORIŠIČ 1975, 1976/2000, 2001 and his predecessors) and points out its theoretical drawbacks. The most important one is that quantity is considered a non-segmental property. This cannot be the case, since quantity is tied to vowel quality, and not all vowels distinguish length. Some are always long, others are always short, while the third kind are both long and short. Quantity has no other phonological evidence. If quantity is regarded as a segmental property, which is tied to individual vowels, Slovenian actually distinguishes eleven different vowels.

Standard Slovenian is considered to be a constructed language in most literature. This article argues against such a position and provides an alternative. Standard Slovenian is an actual speech variety that can be defined in terms of geographical and sociolinguistic variables, namely it is formal speech of central dialects' speakers. This position is rooted in the fact that the aim of linguistics is description rather than prescription. Furthermore, most phonological literature already includes many properties of central dialects, particularly that of Ljubljana.

The alternative view of Standard Slovenian makes it possible to examine the vowel inventory by means of phonetic analysis. Past studies are mainly concerned with vowel duration and formant frequencies. As regards the vowel duration, no phonetic study supports the classic model in which quantity is contrastive. For the most part, long vowels have no significantly greater duration than short vowels. The only exception is the low vowel [a], which shows consistent, yet rather small differences. Similar results are found in perceptual studies: speakers distinguish the two types of [a], but do not distinguish quantity in other vowels.

The second piece of evidence comes from the measurements of formant frequencies. Quantity does not significantly affect formant frequencies. The sole exception is [a], where the distinction between the two quantities is highly significant. In short, no phonetic study is consistent with the classic model, which includes quantity for most vowels. The only exception is the low vowel. I propose that there are actually two different low vowels—a lax [a] and a tense [ʌ]. The acoustic difference between them is primarily in F1, while the articulatory difference is in the tongue root position. The durational difference ([a] is on average 28% longer than [ʌ]) can be attributed to phonetics, as higher F1 correlates with longer duration.

The phonetic evidence is supported by phonological patterns. First, the contrast between the two low vowels is neutralized in unstressed positions. The same pattern is found mid vowels,

which contrast in [ATR] in stressed, but not unstressed positions. Second, the contrast between the two low vowels is limited to word-final syllables. This resembles similar patterns for the mid vowels in some nominal paradigms. The tense low vowel can appear only in closed syllables, which is parallel to the distribution of schwa. Third, only high tone can appear on [ʌ], which is parallel to the pattern for the lax mid vowels and schwa. We can conclude that [ʌ] behaves in a systematic way within the vowel system of Slovenian.

The evidence presented in this articles strongly suggests that the classic model of Slovenian vowels needs to be rejected over the new model. Slovenian has nine contrastive vowel qualities, whereas vocalic quantity is not distinctive.

UDK 81'25:341.76

Boštjan Udovič

Fakulteta za družbene vede Univerze v Ljubljani

Tanja Žigon

Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani

Marija Zlatnar Moe

Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani

POSEBNOSTI PREVAJANJA STROKOVNEGA JEZIKA DIPLOMACIJE:
PRIMER *DUNAJSKE KONVENCIJE O DIPLOMATSKIH ODNOSIH*

Prispevek tematizira problematiko prevajanja izrazov, ki se v slovenščini uporabljajo v diplomatskem jeziku, ter poudarja pomen sodelovanja strokovnjakov s področij diplomacije in prevajanja. Raziskava temelji na analizi *Dunajske konvencije o diplomatskih odnosih*, sprejete leta 1961 (v veljavo je stopila leta 1964), in sicer različic v treh uradnih jezikih OZN (angleškem, francoskem in ruskem), obeh (neuradnih) prevodov v slovenščino in prevoda nemščino. Prav tako avtorji slovenska prevoda primerjajo s srbohrvaškim prevodom, ki velja za edini uradni prevod *Konvencije*, ki jo je Socialistična federativna republika Jugoslavija ratificirala leta 1964.

This paper deals with the translation of terminology used in Slovene diplomatic language, stressing the importance of working with experts in the fields of diplomacy and translation. The study is based on an analysis of the Vienna Convention on Diplomatic Relations of 1961 (placed in effect in 1964), its versions in three of the official languages of the UN (English, French, and Russian), the two (unofficial) Slovene translations, and the German translation. The Slovene translations are also compared with the Serbo-Croatian translation, which is the only official translation of the Convention ratified by the Socialist Federal Republic of Yugoslavia in 1964.

Ključne besede: diplomatska terminologija, izhodiščno besedilo, uradni prevod, prevzeti izraz

Keywords: diplomatic terminology, source text, official translation, borrowed term

1 Uvod¹

1. julija 1992 je Skupščina Republike Slovenije pod predsedstvom dr. Franceta Bučarja sprejela *Akt o notifikaciji nasledstva glede konvencij Organizacije združenih narodov in konvencij, sprejetih v Mednarodni agenciji za atomsko energijo* (UR. L. RS-MP 9/1992: 103). Akt na podlagi določb *Temeljne ustavne listine o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije*, določb *Deklaracije o neodvisnosti*, določbe *Ustavnega zakona za izvedbo Temeljne ustavne listine o samostojnosti in neodvisnosti Republike Slovenije ter dejstva o mednarodnem priznanju Republike Slovenije do*

¹ Avtorji se za nasvete in pomoč pri nastajanju pričujočega članka zahvaljujemo zasl. prof. dr. Tomu Korošču s Fakultete za družbene vede, uredništvu ter recenzentom *Slavistične revije*.

loča, da je Republika Slovenija pravna naslednica mednarodnih sporazumov, katerih članica je bila Socialistična federativna republika Jugoslavija (SFRJ), in našteje 55 konvencij Organizacije združenih narodov (OZN) ter 6 konvencij, sprejetih v okviru Mednarodne agencije za atomsko energijo (ibid.). Med konvencijami OZN na tretjem mestu navaja *Dunajsko konvencijo o diplomatskih odnosih* (v nadaljevanju DKDO),² sprejeto na Dunaju 18. aprila 1961 in objavljeno v Uradnem listu SFRJ 26. februarja 1964 (UR. L. SFRJ-MP 2/1964).

Slovenija je notificirala nasledstvo mednarodnih pogodb SFRJ, med katerimi so nekatere, ki v slovenski jezik še nikoli niso bile uradno prevedene. Strokovni diplomatski jezik se v Sloveniji šele vzpostavlja, prav zdaj se pripravlja prvi uradni prevod DKDO, zato se nam zdi primeren trenutek, da primerjamo oba neuradna slovenska prevoda z izvorniki v angleškem, francoskem in ruskem jeziku. V ospredju raziskave sta dve vprašanji. Prvo je, kako uskladiti pravila in norme strokovnih področij diplomacije in prevajalstva in kako poiskati najustreznejše prevajalske rešitve, ki ne bodo v nasprotju z namenom, pravili, normami in tradicijo diplomatskih besedil. Drugo vprašanje pa zadeva jezikovne, slogovne, skladijske in terminološke posebnosti izhodiščnega besedila ter njihov prenos v ciljni jezik, torej slovenščino. Pri dokumentih, kot je DKDO, je še posebej pomembno, da se prevod tako formalno oblikovno kakor vsebinsko in slogovno čim bolj približa izhodiščnemu besedilu, saj v ciljnem jeziku prevzema vlogo izvornika. Ugotoviti želimo tudi, ali na prevajanje strokovnih izrazov in pravnih kodifikacijskih terminov vplivata kulturna bližina drugih prevodov (v našem primeru srbohrvaškega in nemškega) in poznavanje dveh delovnih jezikov OZN. V prispevku s pomočjo rešitev iz večjezičnega korpusa *Evrokorpus* (<http://evrokorpus.gov.si/index.php>) ter nekaterih drugih terminoloških baz, npr. *Evroterm* (<http://evroterm.gov.si/>) in *Iate* (InterActive Terminology for Europe; <http://iate.europa.eu/>), predlagamo rešitve, primernejše z obeh stališč.

2 Zgodovina uveljavljanja slovenskega jezika v pravnih tekstih

Strokovni jezik diplomacije sodi v širši okvir pravnega jezika (prim. FAJFAR 2010). V pravnih dokumentih se slovenski jezik uporablja relativno dolgo, saj že v 16. stoletju beležimo prve pravne akte, ki so bili sklenjeni v slovenščini; razmah pa je slovenski pravni jezik doživel najprej v času Ilirskih provinc (z dvojezičnim Uradnim listom), nato pa leta 1849 z oktobrirano ustavo, ki je predpisala enakopravnost jezikov v habsburški monarhiji ter izdajanje splošnega uradnega lista v njih (STABEJ 1998; NOVAK 2007: 187). Kljub formalnim predpisom se je slovenščina le počasi uveljavljala v javnem življenju in v uradih, so se pa s pravno terminologijo že v 19. stoletju ukvarjali vidnejši slovenski jezikoslovci kot npr. Fran Miklošič, Janko Babnik in Matej Cigale (prim. NOVAK 2007: 189–193; JEMEC TOMAZIN 2010: 111–134). Po zlomu Avstro-Ogrske je z ustanovitvijo Države SHS, ki ji je sledila združitev v Kraljevino SHS, vprašanje slovenskega jezika v pravnih besedilih stopilo še bolj v ospredje. V

² K *Dunajski konvenciji o diplomatskih odnosih* spadata tudi dva fakultativna (opcijnska) protokola, in sicer: (1) Opcijski protokol k DKDO o pridobivanju državljanstva in (2) Opcijski protokol k DKDO o obveznem reševanju sporov. Zanimivo je, da je SFRJ prvi protokol ratificirala v okviru DKDO, drugega pa je ratificirala posebej, a ga objavila v istem uradnem listu (UR. L. SFRJ-MP 2/1964).

3. členu Vidovdanske ustave Kraljevine SHS piše, da je »službeni jezik kraljevine srbsko-hrvatsko-slovenski« (GRDINA-STABEJ 2002: 505), a se v praksi to določilo ni dosledno izvajalo.

Podoben položaj je imel slovenski jezik tudi v Socialistični federativni republiki Jugoslaviji. Čeprav so uradni listi v slovenskem jeziku izhajali že od leta 1944 (URADNI LIST RS, spletna stran)³ in je bila slovenščina »načelno« uradni jezik na ravni federacije, je bila njena uporaba v praksi omejena, še posebej na področju diplomacije in vojske (GRDINA-STABEJ 2002: 506). Ustava iz leta 1974 je prinesla premik. Jezikom in pisavi posameznih narodov (in narodnosti) v SFRJ je 246. člen zagotavljal enakopravnost, kar je Slovenija prenesla tudi v svojo Ustavo (USTAVA SRS, 212. člen, 2. alineja); sočasno pa je bila ta določba relativizirana, saj je določala, da ima pri uresničevanju svojih pravic in dolžnosti pred državnimi in drugimi organi vsakdo pravico uporabljati svoj jezik in pisavo (ibid., 3. alineja).

Na področju mednarodnih pogodb (v najširšem pomenu) je vladala zmeda. Pregled dostopnih uradnih listov kaže, da se mednarodne pogodbe pred letom 1968 niso prevajale v slovenščino, po letu 1969 pa že najdemo nekatere prevode.⁴ Njihova objava v Uradnem listu se je oblikovala po načelu vzporednega vodenja: na levi strani je bilo izvirno, na desni pa prevedeno besedilo. V SFRJ so obe *Dunajski konvenciji*⁵ prevedli iz francoskega izhodiščnega jezika, kar pripisujemo dvema dejavnikoma: ideološkemu in »zgodovinskemu« (prim. SIMONITI 1995: 36). Prvi temelji na vezeh, ki jih je že Kraljevina Jugoslavija imela s Francijo in na francoski naklonjenosti oblastem v SFRJ; drugi pa na oceni, da SFRJ ni želela sprejeti dejstva, da je angleščina v diplomatskem občevarju vse bolj izpodrivala francoščino (več o tem VIDOVIČ MUHA 2003: 18).

Po osamosvojitvi Slovenije smo rabo slovenskega pravnega jezika v mednarodnih pogodbah določili z dvema dokumentoma: z Zakonom o zunanjih zadevah (UR. L. RS 1/1991; v nadaljevanju ZZZ) in z Ustavo Republike Slovenije (USTAVA RS 1992). Ustava RS v 11. členu določa, da je uradni jezik v Sloveniji slovenščina.⁶ Za mednarodne pogodbe in vprašanje slovenščine v njih pa je bilo pomembno IV. poglavje ZZZ, in sicer člani 58 do 68,⁷ še posebej slednji, ki je določal jezikovno podobo mednarodnih pogodb. Za udejanjanje navedenih je od osamosvojitve dalje skrbela (in še skrbi)

³ Navedbe, da so se mednarodne pogodbe prevajale v slovenski jezik od leta 1944 dalje, na podlagi pregledanih uradnih listov ni mogoče preveriti. Dokaz za to je že DKDO, ki je bila ratificirana leta 1964 in je bila v Uradnem listu objavljena le v srbohrvaškem jeziku.

Vpliv srbohrvaščine na slovenski jezik so preučevali številni jezikoslovci. Kot prvega naj omenimo Antona Breznika (1909), v 70-ih letih 20. stoletja je o tem pisal Tomo Korošec (1972: 169–179). Monika Kalin Golob v svojih delih *Jezikovne reže* (2001, 2003) obravnava vprašanje srbohrvatizmov v slovenščini, v zadnjem času pa sta se s to problematiko ukvarjali še Alenka Jelovšek (2010), Mateja Jemec Tomazin (2010: 100–106) in Nataša Hribar (2003 in 2006).

⁴ Pri tem opozarjamo na določbo v Ustavi SFRJ (1974), kjer je v 4. alineji 271. člena določeno, da »v mednarodnem občevarju velja načelo enakopravnosti jezikov narodov Jugoslavije [...]«, v 5. alineji istega člena pa, da »kadar se mednarodne pogodbe sestavljajo v jezikih držav pogodbenic, se enakopravno uporabljajo jeziki narodov Jugoslavije«.

⁵ Govorimo o *Dunajski konvenciji o diplomatskih odnosih* (ur. l. SFRJ-MP 2/1964) in *Dunajski konvenciji o konzularnih odnosih* (ur. l. SFRJ-MP 5/1966).

⁶ Več o slovenščini v Ustavi RS prim. razpravo Ade Vidovič Muha (2003: 9–10).

⁷ V reviziji Zakona o zunanjih zadevah (ZZZ-1) je to člen 77 (UR. L. RS 45/2001).

prevajalska služba Ministrstva za zunanje zadeve skupaj s Sektorjem za prevajanje pri Generalnem sekretariatu Vlade RS.⁸

3 Zgradba in prevajanje mednarodnih pravnih dokumentov

Dunajska konvencija o pogodbenem pravu (1969) loči dve vrsti pogodb med subjekti mednarodnega prava: dvostranske in mnogostranske. Mednarodne konvencije, ki niso nič drugega kot mnogostranske mednarodne pogodbe (in zato zanje veljajo enaka pravila, kot za katero koli drugo mednarodno pogodbo), imajo konvencionizirano makrostrukturo, ki jo sestavljajo štirje elementi: (a) naslov, v katerem sta podana vrsta dogovora ter predmet konvencije; (b) uvod ali preambula, v katerem so naštetni temeljni motivi in maksime, ki so vplivali na sprejetje in podpis konvencije; (c) vsebinski del, ki je razčlenjen na posamezne člene; (d) sklepni del z zaključnimi določili in klavzulami (prim. STOLZE 2009: 222). To velja tudi za DKDO,⁹ ki je razdeljena v sedem zaporednih delov (Tabela 1).

Tabela 1: Lastna razdelitev DKDO glede na določila.

<i>Preambula</i>	
<i>Splošne določbe</i>	Izrazoslovje (1. člen), nastanek diplomatskih odnosov (2. člen), funkcije diplomatske misije (3. člen), agreman (4. člen), nerezidenčnost (5. in 6. člen)
<i>Sestava diplomatske misije</i>	8. do 13. člen
<i>Rang in prednostni vrstni red</i>	14. do 19. člen
<i>Imunitete in privilegiji/misije in ad personam</i>	22. do 41. člen
<i>Prekinitev diplomatskih odnosov in posledice</i>	44. do 46. člen
<i>Prehodne in končne določbe</i>	48. do 53. člen

Vir: Udovič (2009: 153).

Podobno kot struktura konvencij, ki je normirana in ustaljena, je tudi za jezik konvencij, ki ga običajno označujemo kot diplomatski jezik (BERKOVIC 2006: 173),

⁸ Sektor za prevajanje pri Generalnem sekretariatu Vlade RS nadaljuje delo Službe za prevajanje, redakcijo in terminologijo SVEZ, ki je bila po sklepu vlade po osamosvojitvi Slovenije zadolžena za pripravo slovenske različice pravnega reda, pri čemer je projekt potekal na več ravneh. Redakcija besedil je bila prevajalska, strokovna, pravna in jezikovna, sledila pa je potrditev na komisiji za redakcijo prevodov pri Službi Vlade RS za zakonodajo (prim. o tem ERBIČ et al. 2007: 611–623). V sklopu Službe za prevajanje, redakcijo in terminologijo SVEZ je nastala tudi terminološka zbirka izrazov *Evroterm*, katere temeljna naloga je bila (in je še vedno), da zagotovi poenotenje terminologije v dokumentih. Ta večjezična terminološka zbirka je od leta 2000 dostopna na spletu, skupaj z dvojezičnim (danes večjezičnim) vzporednim korpusom prevodov *Evrokopus*, ki je prav tako od leta 2002 dostopen na spletu ter ga stalno dopolnjujejo (prim. FAJFAR 2010: 92–99).

⁹ Več o zgodovini nastanka DKDO v Udovič (2009: 151–153) in Radovič (1990).

značilna standardizacija, ki zahteva nedvoumnost in natančnost.¹⁰ Ta se kaže v ustaljenosti, togosti in tehničnosti posredovanih informacij (prim. NICOLSON 1947: 172–177). Zato mora imeti prevajalec takšnih standardiziranih tekstov pri svojem delu vedno pred očmi vsebino in ustaljeno terminologijo (prim. VERMEER 1986; VERMEER 1989). Najhujše napake se zgodijo, če je prevajalcu tematika tuja, če ne pozna strokovnega jezika in je razdvojen med dobesednim prevajanjem in prevajanjem po smislu (prim. SCHLAMBERGER BREZAR 2005: 125). V takem primeru je nujno, da se prevajalec posvetuje s strokovnjaki za področje in da skupaj izberejo najboljši možen prevod. Tudi druga možnost, da se namreč prevajanja loti strokovnjak za področje sam, čeprav za to ni ustrezno usposobljen, ne pozna zakonitosti in zahtev prevajanja ter ima zato težave pri soočanju z jezikovnimi, slogovnimi, skladajenskimi in kulturnospecifičnimi prvinami ter posebnostmi izhodiščnega in ciljnega jezika, se prepogosto konča s popolnoma neustreznim (in neuporabnim) prevodom.

Pri komentarju, analizi in oblikovanju prevodnih rešitev smo upoštevali naslednja jezikovna, vsebinska in strukturna priporočila:

- Prevod mora ohraniti sporočevalni namen (skopos) mednarodnopravnega dokumenta ter se hkrati prilagoditi normam ciljnega jezika. Tako npr. angleški glagol *shall/shall not* izraža obvezo/prepoved, *may/may not* pomeni dovoljenje/prepoved, glagoli, kot so *agree*, *undertake*, *acknowledge*, *warrant*, *accept* pa izvršujejo dejanje (TROSBORG 1994: 315–317).
- Pri formalni zgradbi besedila moramo upoštevatil značilnosti besedilne vrste; poznavanje diplomacije, prava, izhodiščnega in ciljnega jezika, še posebej strokovnih zvrsti, pa so predpogoj za pripravo zanesljivih in zavezujočih prevodov (prim. STELLBRINK 1984: 100).
- Prevod mora verodostojno podati vsebino in smisel originala.
- Ker se pri prevajanju pogosto pojavljajo terminološke vrzeli, kot jih imenuje Stolze (2010: 75–76), se mora prevajalec odločiti, do katere mere privoli v prevzemanje tujih izrazov, oziroma mora vsaj predlagati, če že ne določiti nove izraze.¹¹
- Prevod mora ciljnemu bralcu posredovati iste informacije kot izhodiščnemu bralcu, kar pomeni, da se mora prevod brati kot original.
- Pri prevajanju je potrebno paziti na dosledno in enotno rabo terminov oz. struktur, ki se pojavljajo v različnih dokumentih (SVEZ 2002: 7).¹²

¹⁰ Med diplomatske jezike, ki so bili po drugi svetovni vojni z resolucijo OZN sprejeti med uradne jezike, sodijo: angleščina, francoščina, ruščina, kitajščina in španščina; arabščina je bila mednje prišeta šele v 80-ih. Za delovna jezika sta bili določeni angleščina in francoščina. Več o spreminjanju jezika diplomacije v Simoniti (1995: 36), Čačinovič (1994: 44) in Rudolf (1971: 48).

¹¹ Stolze (2010: 84) ugotavlja, da se izraza v izhodiščnem in ciljnem jeziku lahko (a) popolnoma ujemata (kongruenca), (b) je izraz A splošnejši od izraza B, ki je popolnoma vključen v A (inkluzija), (c) izraza A v ciljnem jeziku ni (terminološka vrzel) in (d) izraza se le delno pomensko pokrivata (prim. tudi JEMEC TOMAZIN 2010: 84).

¹² Že v navodilih za prevajanje in lektoriranje prevodov pravnih aktov Evropskih skupnosti, ki jih je pripravila prevajalska služba pri Službi vlade za evropske zadeve (SVEZ), je posebej poudarjena natančnost in vsebinska ustreznost prevoda, saj gre za pravno zavezujoč dokument tudi v slovenskem pravnem sistemu (SVEZ 2002: 7). Prevajalska služba poudarja, da »se je [pri prevodu] najvažnejše dosledno držati sporočila predloge, kjer se le da – ne da bi delali silo slovenskemu jeziku – pa tudi stavčnega besednega reda.

4 Študija primera: *Dunajska konvencija o diplomatskih odnosih*

Kodifikacija diplomatskega prava se je zgodovinsko gledano razvijala večtirno. Njeno osnovo predstavlja vzpostavitev stalnega predstavništva, ki je bila utemeljena na pravici do odposlanstva (*ius legationis*) in pravici do predstavljanja (*ius representationis*). Iz teh pravic sta izšli (politični in pravni) vprašanji zaščite diplomatskega predstavnika (tj. imuniteto *ratione personae*) (AMERASINGHE 2008: 8) ter prednostnega vrstnega reda. Obe sta bili rešeni že zgodaj; prvo z dvostranskimi pogodbami, drugo pa z *Dunajskim pravilnikom* iz leta 1815 in *Aachenskim protokolom* iz leta 1818. Postopen razvoj diplomatskih metod in tehnik ter nepregledna množica dvostranskih pogodb je v 20. stoletju pripeljala do vrhunca kodifikacije diplomatskega in konzularnega prava: sprejeti sta bili *Dunajska konvencija o diplomatskih odnosih* in *Dunajska konvencija o konzularnih odnosih* (DKKO).

Prvi neuradni prevod DKDO v slovenščini (in s tem nestorsko delo na področju diplomacije), je pripravil Iztok Simoniti leta 1994. Objavljen je bil v posebni izdaji revije *Teorija in praksa*, uredništvo pa je uvodoma zapisalo, da je na področju mednarodnega prava »diplomatsko pravo doseglo najvišjo stopnjo kodifikacije« ter da je »z natisnjenimi prevodi [...] opravljen prvi korak k predstavitvi temeljnih mednarodnih dokumentov, ki jih mora imeti vsak narod in država v svojem jeziku« (ibid.: predlist). Za predlogo je Simoniti uporabil francoski in angleški izvirnik (1994: 47).¹³ Njegovemu prevodu je leta 2006 sledil še neuradni prevod Boruta Bohteta ter Vasilke Sancin (2006: 251–303).¹⁴

4.1 Izbor členov in metodologija

Za analizo smo izbrali tiste člene, pri katerih so se nam prevodne rešitve v obeh slovenskih prevodih (1994, 2006) zdele manj ustrezne ali pa menimo, da bi jih na določenih mestih lahko še izboljšali. Predpostavljamo, da ima njihova manjša ustreznost tri vzroke: (a) premočan vpliv enega od izhodiščnih besedil (npr. francoskega ali angleškega); (b) oblikovanje prevoda na osnovi nemškega uradnega prevoda, kar pomeni, da gre za posredni prevod ter ne za prevod izhodiščnega besedila in (c) zaznaven vpliv srbohrvaškega prevoda iz leta 1964, pri čemer je tudi srbohrvaščina le jeziki prevoda in ne izhodiščnega besedila. Analiza v nadaljevanju ima tako dva cilja: najprej želimo razčleniti vzroke in s tem odgovoriti na raziskovalna vprašanja, nato pa ponuditi morebitne ustreznejše rešitve pri prevajanju določb iz DKDO.

Za preverjanje pogostosti rabe posameznega termina ali besednih nizov (konkordanc) smo uporabili večjezični korpus *Evrokorpus*. Pri iskanju pomenov, razen v nekaterih primerih, nismo posebej določili minimalnega stanja prevoda (prevajalska,

---

Vsekakor je nujno, da ima slovensko besedilo enako število stavkov kot izvirnik, kar je pomembno zaradi morebitnega poznejšega sklicevanja na neki stavek« (ibid.).

¹³ V nadaljevanju članka bomo zaradi prostorskih omejitev za ilustracijo izhodiščnega besedila uporabljali angleško različico, kar pa ne pomeni, da jo štejemo za nadrejeno drugim jezikovnim različicam izhodiščnega besedila.

¹⁴ Opozoriti je treba, da je Simonitijev prevod (1994) prvi in zelo dober prevod, kljub temu pa ima nekatere pomanjkljivosti, ki jih v določeni meri odpravljata Bohte in Sancin (2006), nekatere pa ostajajo.

strokovna, jezikovna, pravna redakcija oz. finaliziran prevod ali objava), temveč so upoštevani vsi zadetki. Če bi posebej določali stanje prevoda, bi bilo zadetkov sicer manj, kljub temu pa bi bili rezultati enaki. Prav tako pri iskanju nismo posebej izbrali področja prevoda (npr. gospodarstvo, pravosodje, kmetijstvo, obramba itd.), uporabljali pa smo nadomestne znake (vprašaj, piko ali podčrtaj), ki označujejo poljuben znak npr. pri obrazilih v slovenskih besedah (npr. *vodj? misije*) oz. zvezdico, s katero smo označili poljuben niz znakov, kar je včasih koristno pri daljših besednih zvezah (npr. diplomatski agent). Če se neka različica prevoda oz. prevodna rešitev pojavlja pogosto, to govori v prid pogostejši rabi, kar smo dodatno preverili še pri tistih izrazih, ki so zabeleženi tudi v *Evrotermu*. Žal rabe pri ruskem jeziku ni bilo mogoče preveriti, saj ga korpus in terminološki zbirki *Evroterm* in *Iate* ne vsebujejo. Tako je ruščina predstavljena v tem okviru (1e) kot eden uradnih jezikov OZN.

4.2 Rezultati

a) Preambula

Uvodni del DKDO ima stalno zgradbo. V preambuli so naštete maksime, ki so pripeljale do sprejetja konvencije, in že na prvi pogled kažejo, za kakšno besedilno vrsto gre. V angleščini se tu pojavljajo deležniške in deležijske oblike (*recalling, having in mind, believing, realizing, affirming*), podobno tudi v francoščini (*rappelant, consistents, persuadés, convaincus, affirmant*) in ruščini (*otmečaja, prinimaja vo vnimanie, buduči ubeždeny, soznovaja, potverždaja, soglasilis*).¹⁵ Nemški prevod dosledno upošteva navodila nemškega Ministrstva za zunanje zadeve (STANDARDFORMULIERUNGEN 1992: 83) ter angleške in francoske oblike prevaja s predložnimi besednimi zvezami z glagolskim samostalnikom (*eingedenk dessen, in Anbetracht, in der Erkenntnis, unter Bekräftigung*) ter z eno deležniško obliko (*überzeugt*). Srbohrvaški prevod, ki je nastal na osnovi francoskega izvirnega besedila, se ravna po originalu tudi pri slovničnih strukturah in v tem kontekstu uporablja deležniške oblike kot: */.../ podsječajući, svesne, uverene, ubeđene, potvrđujući*, oba slovenska prevoda pa deležniške strukture, kot so *opozarjajoč, upoštevajoč, sodeč, potrjujoč*, opuščata in uporabljata oziralni odvisnik, ki mu sledi osebna glagolska oblika v 3. osebi množine sedanjika (*/.../, ki opozarjajo, upoštevajo, sodijo, so prepričane, potrjujejo*).

Na deležniške in deležijske oblike v tovrstnih besedilih v slovenščini sicer niletimo v nekaterih prevodih konvencij in podobnih dokumentov (npr. *Konvencija o varstvu človekovih pravic in temeljnih svoboščin*, 1994; *Konvencija o otrokovih pravicah [OZN]*, *Evropska konvencija o varstvu človekovih pravic in svoboščin* itd.), vendar, kot ugotavlja Schlamberger Brezar (2005: 128), praksa govori v prid nedeležniških in nedeležijskih oblik. Oba slovenska prevoda DKDO sta sinhrona z navodili SVEZ-a, ki deležniških struktur v *Navodilih za prevajalce* ne navaja oz. jih priporoča le v primeru, ko se želimo izogniti dvostopenjskim oziralnim odvisnikom (SVEZ 2002: 10), deležniške in deležijske oblike niso navedene oz. niso uporabljene niti v priloženih vzorčnih prevodih (ibid.: 24–96).

¹⁵ Za prečkovanje besed iz ruščine uporabljamo pravila GOST 16876-71, ki jih je sprejela OZN leta 1987.

Opozoriti velja še na uvodni stavek preambule, ki se v Simonitijevem prevodu glasi: »*Države članice te konvencije, ki: /.../*«; v prevodu iz leta 2006 pa sta prevajalca Bohte in Sancin uporabila primernejši termin za »*The States Parties / Les Etats parties*«, in sicer »države pogodbenice« (nem. *Vertragsstaaten*, srhb. *države ugovornice*), kar je po našem mnenju boljša, ne pa nujno edina rešitev. V zadnjem času se namreč vse bolj uveljavlja termin »države podpisnice«, ki je prav tako točen in uporaben.¹⁶

b) Člen 1a: Definicija pojmov

V prvem členu konvencije so navedeni in razloženi izrazi, pomembni za razumevanje DKDO. Pod 1a) beremo: *The »head of the mission« is the person charged by the sending State with the duty of acting in that capacity.*

Simonitijev prevod iz leta 1994 se glasi »šef misije« in se pri tem zgleduje bolj po francoskem (»*chef de mission*«) kot po angleškem izvorniku. Nemški prevod je »*Missionschef*«, srbohrvaški pa »šef misije«. Opazimo lahko interferenco med francoščino in slovenščino, na prevod pa je verjetno vplival tudi srbohrvaški prevod, v katerem je francoski »*chef*« le prevzet (in nato prečrkovan) v »šef«. Po francoskem zgledu se ravna tudi nemški prevod. Prevajalca Bohte in Sancin sta leta 2006 predlagala drugačno rešitev. Zgledovala sta se po angleškem izvorniku (»*head of the mission*«) in ruskem izvorniku (»*glava predstavitel'stva*«) ter izraz prevedla kot »vodja misije«. ¹⁷ *Evrokorporus* za prevod besedne zveze »*head of the mission*« iz angleščine v slovenščino ponuja rešitev »vodja misije« (12 zadetkov), za prevod iz francoščine (»*chef de mission*«) v slovenščino enako (3 zadetki), niti enkrat pa ne predlaga rešitve »šef misije«. Tudi če se odločimo za obratno iskanje ter nas zanima, kolikokrat je slovenska besedna zveza »vodja misije« pojavi v paru z angleščino, ugotovimo, da je zadetkov 66, v paru z nemščino je zadetkov 8, v francoščino je besedna zveza »vodja misije« kot »*chef de mission*« prevedena v 31 primerih, tudi tokrat pa ni zadetkov za izraz »šef misije« (tabela 2). Zanimivo je, da *Evrokorporus* pri jezikovnem paru slovenščina-nemščina za prevod besedne zveze »vodja misije« namesto poimenovanja »*Missionschef*« (nič zadetkov), ki ga najdemo v DKDO, predlaga »*Leiter der Mission*« (9 zadetkov). V terminološki zbirki *Iate* pa sta oba nemška termina navedena kot enakovredna in zanesljiva. »*Leiter der Mission*« po definiciji iz zbirke lahko, tako kot v slovenščini, uporabimo v dveh pomenih, in sicer: (a) vodja diplomatskega predstavništva neke države (*Leiter der diplomatischen Vertretung eines Staates*) ter (b) vodja civilne operacije v okviru evropske varnostne in obrambne politike na kriznih območjih (*Leiter einer zivilen ESVP-Krisenbewältigungsoperation*).

¹⁶ Z izbiro ene ali druge rešitve bomo nečemu dali prednosti: pristupu k pogodbi ali pa njenemu podpisu.

¹⁷ Podobno prevodno rešitev ponuja tudi italijanski prevod (*capomissione*). Vprašanje, ki se postavlja, je, kaj je v slovenščini ustrežnejše. Glede na to, da se je za dve funkciji »šef(inja) protokola« in »šef države« uveljavil termin »šef« (in ne vodja protokola/države) in glede na to, da *Slovar slovenskega knjižnega jezika* (Sskj) predlaga rešitev »šef misije«, smo bili v tem primeru v dilemi. Na koncu smo se v skladu s predlogi iz *Evrokorporusa* odločili, da je izraz »vodja« v slovenščini ustrežnejši.

Tabela 2: Zadetki v *Evrokorpusu* za prevoda »šef misije« in »vodja misije« v paru z angleščino, francoščino in nemščino.

Prevod	Število zadetkov
Šef misije (slov.-angl.)	0
Vodja misije (slov.-angl.)	66
Šef misije (slov.-franc.)	0
Vodja misije (slov.-franc.)	31
Šef misije (slov.-nem.)	0
Vodja misije (slov.-nem.)	8

Vir: Lastni prikaz.

c) Člen 1e: Definicija pojmov

Nadalje prvi člen pod točko 1(e) razlaga pojem »*diplomatski agent*«: *A »diplomatic agent« is the head of the mission or a member of the diplomatic staff of the mission.*

Tudi v tem primeru sta angleško (»*diplomatic agent*«) in francosko (»*agent diplomatique*«) poimenovanje vplivala prav na vse analizirane jezike, razen na nemščino, kjer izpuščajo besedo »Agent« in »diplomatskega agenta« prevajajo zgolj kot »diplomat«. Izraz »*diplomatski agent*« namreč uporabljamo za uslužbenca diplomatske misije z najvišjim rangom (tj. vodja misije) ali za člana diplomatskega osebja misije, ki ima funkcijo diplomata, kot to definira člen 1d DKDO.

V slovenskem jeziku je izraz »*diplomatski agent*« uveljavljen, čeprav ga v vsakodnevni rabi pogosto nadomeščamo z izrazom *diplomat*, ki pa je vsebinsko širši, saj obsega tako predstavnike na diplomatskih in konzularnih delovnih mestih, kakor tudi uslužbenke mednarodnih organizacij idr. Zato se strinjamo z dosedanjim prevodom, torej »*diplomatski agent*«.

d) Člen 1h: Definicija pojmov

Alineja k prvemu členu DKDO govori, da so »*zasebna služinčad osebe, ki so v zasebni službi pri članu misije in niso uslužbenci države pošiljateljice*« (SIMONITI 1994: 31; BOHTE-SANCIN 2006: 252). V angleščini se zanje uporablja termin »*private servant*« in v francoščini »*domestique privé*«. Ruščina se ravna po obeh izvornikih in besedno zvezo prevaja kot »*častny domašnij rabotnik*«, nemški prevod pa namesto zastarele besede »*Diener*« (sluga, služabnik) raje uporabi nevtralnješo obliko »*privater Hausangestellter*« (tj. zasebni nameščeneec).

Oba slovenska prevoda sledita tako izvorniku kot ruskemu in srbohrvaškemu prevodu (»*privatna posluga*«) ter uporabita zastarelo besedno zvezo »*zasebna služinčad*«. V *Evrokorpusu* najdemo dva predloga za prevod besedne zveze »*private servant*«, ki se pojavljata v finalizirani verziji. Korpus v obeh primerih za to besedno zvezo ponuja prevodno rešitev »*osebni strežnik*«, ki je pa našim mnenju le delno ustrežnejša kot »*zasebna služinčad*«. Prevoda iz francoščine in iz nemščine v korpusu ni. Kot boljše pre-

vodno rešitev predlagamo besedno zvezo »zasebno strežno osebje« ali celo »zasebno pomožno osebje«, saj gre za člane osebja misije, ki opravljajo vzdrževalna, varnostna, strežna oziroma gospodinjska opravila v misiji (prim. PALIR 2005: 9).

e) Člen 4: Postopek izbire vodje misije

Četrty člen DKDO se v angleščini glasi: *The sending State must make certain that the agrément of the receiving State has been given for the person it proposes to accredit as head of the mission to that State.*

Poimenovanje »agrément« je angleščina prevzela iz francoskega diplomatskega jezika, podobno je tudi v ruščini, v srbohrvaškem prevodu, ki besede ne prevaja, temveč le prevzame in prečrkuje (»agreman«), ter v nemškem prevodu, kjer se je prevajalec odločil za prevzem (nem. »Agremént«). Simoniti (1994: 32) je »agrément« prevedel v slovenščino (»privolitev«), vendar pa je v oklepaju navedel tudi prevzeto besedo (»agreman«). Pri drugem slovenskem prevodu (BOHTE-SANCIN 2006: 253) sta se avtorja zgledovala po francoski različici. Besedo sta iz izhodiščnega jezika prenesla v slovenščino v citatni obliki (»agrément«), vendar se tudi njima rešitev očitno ni zdela najboljša, saj sta v opombi besedo poslovenila in zapisala, da gre za privolitev.¹⁸ V *Evrokorpusu* ni ponujenih rešitev za prevod pojmov »agrema[n]« in »agremént« iz slovenščine v tuje jezike, prevod iz francoščine v slovenščino pa ponuja številne predloge ter kot najpogostejšo rabo označi besedo »odobritev« (IATE).

Rabo smo preverili še v *Zakonu o zunanjih zadevah* (UR. L. RS 113/2003; ZZZ-1-UPB1), ki za enako dejanje države (tj. »agrema[n]«) uporabi termin »soglasje« (prim. 21. in 59. člen ZZZ-1-UPB1), čeprav bi bilo bolje govoriti o »privolitvi« ali »odobritvi«.¹⁹ Pri besedi »soglasje« gre namreč za drugo besedno družino, izraza pa se le delno pomensko prekrivata. Poleg tega *Slovar slovenskega knjižnega jezika* (v nadaljevanju SSKJ) za »soglasje« navaja razlago »pozitivno mnenje, odgovor glede uresničitve česa«, kar sicer deloma ustreza pomenu francoskega oz. angleškega termina, vendar pa isti slovarski vir pri izrazu »agrema« pravi, da gre za »privolitev vlade, da se kdo pri njej imenuje za diplomatskega zastopnika«, zato je ta prevod ustrežnejši.

f) Člen 7: Drugi člani misije

Sedmi člen *Konvencije* govori o članih misije, za katere lahko država sprejemnica zahteva, da se ji njihova imena sporočijo vnaprej zaradi odobritve: *In the case of military, naval or air attachés, the receiving State may require their names to be submitted beforehand, for its approval.*

S strokovnega vidika predstavlja v tej formulaciji težavo slovenski prevod besede »ataše«, pri katerem gre za sposojenko iz francoščine. Niti *Evrokorpus* niti *Evroterm* nimata zadetkov k slovenski besedi »ataše«, razen v besedni zvezi »ataše

¹⁸ Naj navedemo še italijanski prevod, kjer je *privolitev* za imenovanje prevedeno kot »gradimento«, kar Zingarelli (1994: 446) pojasnjuje kot *naklonjenost* (»accoglimento favorevole«).

¹⁹ Vendar pa moramo opozoriti, da se termin »odobritev« v nadaljevanju DKDO (7. člen) pojavlja kot prevod angleške besede »approval« oz. francoske »approbation« (BOHTE-SANCIN 2006: 253). V 7. členu bi lahko uporabili prevedek »soglasje«, kot to stori Simoniti (1994: 32), čeprav je tudi tu termin »odobritev« bolj zavezujoč in tako ustrežnejši.

kovčki« (prim. npr. pravno redakcijo besedila *Trunks, suit-cases, vanity cases, executive-cases, briefcases, school satchels and similar containers /.../,* ki se v prevodu glasi: *Kovčki za obleko, neserjerji, ataše kovčki, aktovke, šolske torbe in podobne torbe /.../*). Naziv ataše ima tako v strokovnem jeziku slovenske diplomacije in v diplomatski praksi natančno določen pomen, ki pa je drugačen od praktičnosporazumevalnega (npr. ekonomski ataše, kulturni ataše itd.). Medtem ko tako SSKJ kot tudi *Slovenski pravopis* in *Slovar tujk* strokovni izraz *ataše* razlagajo kot »*član diplomatskega predstavništva kot strokovnjak za določeno področje*« (SSKJ) oz. »*vojaški, tiskovni, kulturni strokovnjak pri diplomatskem predstavništvu ali poslaništvu*« (BERANEK 2005: 61), pa Zakon o zunanjih zadevah natančneje določa položaj atašeja kot: (a) višjega sodelavca/referenta z enim letom delovnih izkušenj (UR. L. RS 45/2001, 92. člen); (b) uradnika v nazivu devete stopnje glede na diplomatski naziv (UR. L. RS 76/2008, 3. člen); (c) diplomata v zunanji službi z dvema letoma delovnih izkušenj (UR. L. RS 108/2009, 21. člen).²⁰

V tem členu se pojavita tudi dve interferenci. Na Simonitijev prevod (1994: 33) besede »*approval*« je vplival srbohrvaški prevod (»*saglasnost*«) in jo prevaja kot »*soglasje*«, Bohte in Sancin (2006: 253) pa sta se odločila za prevod »*odobritev*«, ki se zgleduje po ruskem besedilu (»*odobrenije*«) in je, kot že omenjeno, bolj zavezujoč. Tudi v *Evrokorpusu* je zadetkov za prevedek »*zaradi odobritve*« več (tabela 3). Če pa na rešitev pogledamo z vsebinskega stališča, se postavlja vprašanje smiselnosti različnih prevodov za enako dejanje. Tako kot pri imenovanju vodje misije, mora država privoliti tudi v imenovanje »*problematičnih*«²¹ atašejev. Ker smo v povezavi z vodjo misije predlagali uporabo termina »*privolitev*«, bi bilo tudi na tem mestu bolj smiselno preoblikovati celotno poved tako, da bi uporabili enak termin, saj gre v obeh primerih za isto dejanje države sprejemnice (čeprav se tudi v originalih za to pojavljata dva različna izraza).

Tabela 3: Zadetki v *Evrokorpusu* za slovenska prevoda »*zaradi soglasja*« in »*zaradi odobritve*« v paru z angleščino, francoščino in nemščino.

	Finalizirana verzija/objava	Vsi prevodi
Zaradi soglasja (slov.-angl.)	1	3
Zaradi odobritve (slov.-angl.)	3	18
Zaradi soglasja (slov.-franc.)	0	0
Zaradi odobritve (slov.-franc.)	12	12
Zaradi soglasja (slov.-nem.)	0	0
Zaradi odobritve (slov.-nem.)	0	9

Vir: Lastni prikaz.

²⁰ Poleg pregledanih prevodov velja poudariti še italijanskega, ki besede ataše ne prevzame, ampak na njenem mestu uporablja italijanščini lastni termin (»*addetto*«), ki je sopomenka za besedo ataše (ZINGARELLI 1994: 26).

²¹ Termin »*problematičen*« se nanaša na njihov simbolni pomen v odnosu do razumevanja suverenosti države. Ekonomski predstavnik običajno – z vidika suverenosti držav – ni »*problematičen*«, so pa lahko – zaradi aluzije na prisilna sredstva zunanje politike – še kako »*problematični*« vojaški, pomorski ali letalski predstavniki.

g) Člen 9.1: *Persona non grata*

Pri prvi točki devetega člena (9.1) je potrebno opozoriti na dve prevodni rešitvi. Angleško besedilo se glasi: *The receiving State may at any time and without having to explain its decision, notify the sending State that the head of the mission or any member of the diplomatic staff of the mission is persona non grata or that any other member of the staff of the mission is not acceptable.*

Prvi del povedi je v obeh slovenskih prevodih preveden enako, in sicer: »Država sprejemnica lahko v vsakem trenutku in brez obveznosti, da pojasni svojo odločitev /.../«. Prevod tega dela je jezikovno nekoliko okoren, zgleduje se tako po angleškem kakor tudi po francoskem besedilu, poleg tega pa je morda prišlo tudi do interference z ruščino (»v ljuboje vremena«) in s srbohrvaščino (»u svako doba i bez obaveza da obrazloži svoju odluku«). Nemščina v tem primeru ni bila vmesni jezik, saj je nemški prevod precej prilagojen ciljnemu bralcu in se glasi »jederzeit ohne Angabe von Gründen« (slov. *kadarkoli brez navedbe razlogov*). Tudi *Evrokorp* za prevod besedne zveze »any time« predlaga »kadarkoli« in ne »v vsakem trenutku«, kar je pomensko bliže izhodiščnemu besedilu. Boljši prevod v slovenščino bi se glasil: (a) »Država sprejemnica lahko *kadarkoli* in *ne da bi morala pojasniti* svojo odločitev /.../« ali pa (b) »Država sprejemnica lahko *kadarkoli*, *ne da bi bila dolžna pojasniti* svojo odločitev /.../«. Pri tem je rešitev navedena pod točko (b) boljša, saj natančneje prenaša smisel izvirnika v slovenščino.

Latinska besedna zveza »*persona non grata*« je v diplomaciji uveljavljen termin. Simoniti (1994: 33) ta *terminus technicus* sicer prevede kot »nezaželena oseba«, kar je primerno, je pa morda nepotrebno, saj je konvencija namenjena bralcem, ki se na tematiko in terminologijo spoznajo. Bohte in Sancin (2006: 254) tega termina ne prevajata.

h) Člen 13.1: *Poverilnice*

Prva točka trinajstega člena (13.1) govori o poverilnih pismih oz. v angleščini »*credentials*« in v francoščini »*lettres de créanse*«. Slovenska prevoda uporabljata pojem »*akreditivna pisma*«, pri čemer gre za interferenco z izhodiščnima jezikoma ter za vpliv srbohrvaškega prevoda (»*akreditivna pisma*«). Ksenija Benedetti definira poverilno pismo kot pismo, »s katerim šef države pošiljateljice ali njen zunanji minister uvede in priporoči vodjo misije ali odpravnika poslov šefu države gostiteljice [tu bi bilo boljše »države sprejemnice«; op. av.] ali njenemu zunanjemu ministru« (BENEDETTI 2008: 78–79). Enako tudi v finaliziranih verzijah v *Evrokorp*u ne najdemo na akreditivnih, temveč »poverilna pisma« (1 zadetek; prevod iz slovenščine v angleščino) oz. popolnoma poslovenjeno obliko »*poverilnica*« (8 zadetkov za jezikovni par slovenščina-angleščina; 4 zadetki za par slovenščina-francoščina). Poslovenjena oblika »*poverilnice*« sledi nemškemu izrazu, ki se glasi »*Beglaubigungsschreiben*«. Zanimivo je, da *Evrokorp* za prevod tega nemškega izraza v slovenščino ponuja dve rešitvi, in sicer *odločbe o imenovanju* in *akreditivi* (kar bi bil primeren pojem v bančništvu in ne v diplomaciji).

Menimo, da bi bil v tem primeru boljši prevod *poverilna pisma*, še boljši pa *poverilnice*, kar utemeljujemo z dvema dejstvoma. Pri *poverilnicah* ne gre (več) za

»pisma«, ampak za potrdilo, da je posameznik napoten na mesto vodje misije. To potrdilo ima sicer še vedno ustaljeno obliko, vendar se bo v prihodnosti tudi njegova oblika, predvsem zaradi sodobnejših oblik komunikacije, verjetno še spremenila. Poleg tega pa v slovenski stilistiki prevladuje načelo izogibanja gostobesednosti, zato predlagamo izogibanje večbesednemu poimenovanju, kadar enobesedno pomensko zadošča, kar velja tudi za naš primer.

i) Člen 14: Razredi diplomatov

Štirinajsti člen je posvečen vprašanju rangov diplomatskih predstavnikov. Ta člen je v DKDO prenesen neposredno iz *Dunajskega pravilnika* 1815. Sprememba, ki jo je rangom diplomatov dodal *Aachenski protokol* leta 1818 in se skozi zgodovino ni obdržala,²² je v tem členu izpuščena.

Štirinajsti člen tako določa, kateri trije razredi vodij misij obstajajo. V angleščini se besedilo glasi tako: *./.../, namely (a) that of ambassadors or nuncios accredited to Heads of State, and other heads of mission of equivalent rank; (b) that of envoys, ministers and internuncios accredited to Heads of State;*²³ *(c) that of chargés d'affaires accredited to Ministers for Foreign Affairs.*

Simoniti (1994: 34) prevaja angleško poimenovanje »ambassador«, ki izhaja iz francoščine, kot »ambasador«, vendar prevajalec v oklepaju navede tudi slovenski izraz »veleposlanik«. Bohte in Sancin (2006: 255) pri točki 14(a) za razliko od Simonitija »ambassador« prevedeta kot »veleposlanik«, drugi del povedi pa nadaljujeta enako kot njun predhodnik, in sicer »./.../ enakovredne stopnje (ranga)«. Tu menimo, da bi bilo slovensko obliko za rang »stopnja« bolje izpustiti, saj je izraz zavajajoč; razredi vodij misij namreč niso razporejeni po stopnjah, temveč po rangih. Zato predlagamo prevod besedne zveze »equivalent rank« kot »istega ranga«. V tabeli 4 prikazujemo zadetke za poimenovanje »ambasador« v *Evrokorporusu*.

Tabela 4: Zadetki v *Evrokorporusu* za slovenska prevoda »ambasador« in »veleposlanik« iz angleščine, francoščine in nemščine v slovenščino.

	ambasador	veleposlanik
angl.-slov.	0	68
franc.-slov.	2	37
nem.-slov.	0	27

Vir: Lastni prikaz.

Točka c 14. člena določa tretji rang v hierarhiji vodij misij, ki ga tako angleški kot francoski original navajata kot »chargé(s) d'affaires«, ruščina vnaša svoj izraz »poverennyh v delah«, in prav tako tudi slovenščina, ki za pojmovanje »chargé d'affaires« uporablja termin »odpravnik poslov« (SIMONITI 1994: 34; BOHTE-SANCIN

²² Gre za rang ministra rezidenta, ki se v vsakodnevni diplomatski praksi ni obdržal. Uvrščali so ga med rang »poslanika, ministra in internuncijskega« ter »odpravnik poslov«.

²³ Zanimivo je, da je v ruskem originalu izpuščen razred »ministrov«. Tako se ruski original glasi »klass poslannikov i internunciev /.../«.

2006: 255). Ta izraz se je v diplomaciji že tako uveljavil, da ga kljub napačnemu pomenu, saj *odpravnik poslov* poslov ne odpravlja, temveč opravlja, ne bi bilo smiselno spreminjati.²⁴ Pri nastanku tega izraza je opazen vpliv srbohrvaškega jezika, ki uporablja besedno zvezo »*otpravnik poslova*«. ²⁵ Podobno ponesrečeno se zdi uveljavljeno nemško poimenovanje »*Geschäftsträger*«, vendar se pojem v nemškem jeziku pojavlja vsaj od Dunajskega kongresa dalje.

Druga točka štirinajstega člena določa, da med vodji misij ne sme biti razlik, ki bi temeljile na njihovem razredu, razen če gre za prednostni vrstni red in stroga pravila o vedanju.²⁶ Angleški izvirnik govori v tem kontekstu o »*precedence and etiquette*«, francoski o »*préséance et l'étiquette*«, v ruskem besedilu je ohranjena le tujka etiketa (»*staršinstvo i etiketa*«), ravno tako v nemškem prevodu (»*Rangfolge und Etikette*«),²⁷ čeprav se pojem »*Etikette*« v *Evrokorpusu* pojavlja izključno v pomenu »nalepka, listič«. *Veliki slovar tujk* geslo *etiketa* razlaga kot »*pravila, predpisi o vedenju v družbi*« (TAVZES et al. 2002: 309), *Priročni slovar tujk* pa dodaja, da gre za »*dvorni, državni ceremonial*« (BERANEK 2005: 211). V obeh slovenskih prevodih se predvod te povedi glasi: *Med vodji misij ni mogoče delati nobenih razlik na temelju njihovega razreda, razen kadar gre za prednostni vrstni red in etiketo*. Simoniti (1994: 34) pri »*prednostnem vrstnem redu*« v oklepaju razlaga, da gre za »*prefeans*«, ²⁸ Boh-te in Sancin (2006: 255) pa v skladu s drugimi primeri to navajata v opombi. *Iate* ponuja za prednostni vrstni red vsaj še eno obliko, in sicer »*prednostna razvrstitev*«, kar je sicer jezikovno pravilna, a v strokovnem jeziku neuporabna rešitev, saj ne gre za razvrstitev, ampak za razporeditev. Pri prevedku *etiketa* predlagamo rešitev po zgledu italijanskega prevoda: »*etiketo*« nadomestimo z besedo »*protokol*«.

V tem členu se pojavijo tudi pomenske spremembe v slovenskem prevodu (»*ni mogoče delati nobenih razlik*«), verjetno pod vplivom srbohrvaškega prevoda: *Nikakva razlika se ne može praviti između šefova misija na osnovu njihove klase, osim u pogledu prezeanse i etikecije*. Glede na to, da je v francoski različici uporabljena nikalna oblika, v angleški pa je ta še okrepjena z modalnim glagolom, ki v pravnih besedilih izraža obvezo,²⁹ (fran.: »*Sauf en ce qui touche la préséance et l'étiquette, aucune différence n'est faite entre les chefs de mission en raison de leur classe*«; angl.: »*Except as concerns precedence and etiquette, there shall be no differentiation between heads of mission by reason of their class*«), za slovenski prevod besedila namesto »*Med vodji misij ni mogoče delati nobenih razlik /.../*« predlagamo rešitev po francoskem zgledu »*Med vodji misij ni razlik na osnovi njihovega razreda, razen kadar gre za prednostni vrstni red in protokol*«. Možna rešitev po angleškem zgledu pa je tudi: »*Med vodji misij ne sme biti nobene razlike /.../*«.

²⁴ Čeprav slovenski pravni jezik pozna termin odpravek, ki pomeni »z aktivnostjo odpraviti določene posle« (SSKJ), pa bi bilo takšno razumevanje v tem primeru preozko (prim. BRGLEZ 2010).

²⁵ Na problematiko besedne zveze »odpravnik poslov« opozarjata tudi Boh-te in Sancin (2006: 107).

²⁶ O prednostnem vrstnem redu govori tudi člen 17.

²⁷ Italijanski prevod tu »*precedence and etiquette*« nadomesti z italijanskimi izrazoslovjem »*precedenza e il ceremoniale*«.

²⁸ Jasno je, da gre za tiskarsko napako in bi moralo biti »*preseans*«.

²⁹ Angleška definicija glagola »shall« se glasi: »Used in laws, regulations, or directives to express what is mandatory« (MERRIAM WEBSTER On-line dictionary).

j) Člen 20 in 27 ter vprašanje, kako obvezujoči so modalni glagoli

Dvajseti člen DKDO določa pravico uporabe [vidnih – op. av.] državnih simbolov države pošiljateljice v državi sprejemnici. Tako angleški original navaja: *The mission and its head shall have the right to use the flag and emblem of the sending State on the premises of the mission, including the residence of the head of the mission, and on his means of transport.*

Že original ni ekspliciten in natančen, saj nikjer ne piše, da gre za označbe, postavljene na vidno mesto. Tu lahko izhajamo iz dejstva, da je običajno, da je zastava izobešana na vidnem mestu, torej izobešanje zastave posledično implicira njeno vidnost. V nobenem izhodiščnem jeziku te razločitve ni.

Prevodi so sledili pomenu in ne črki določb 20. člena DKDO. Tako Simoniti (1994: 35) dvajseti člen prevaja kot: *Misija in njen vodja imata pravico, da izobesita zastavo ali grb države pošiljateljice /.../,* pri čemer že izbira veznika »ali« v slovenščini kaže na možnost izbire, ki je v izhodiščnem besedilu ni (veznik »in«). To možnost drugi slovenski prevod (BOHTE-SANCIN 2006: 256) odpravlja. Pri prevodu te povedi se postavljata še dve vprašanji, in sicer: (a) kako prevajati angleški »emblem« oz. francoski »emblème« ter (b) kakšna je smiselnost uporabe podredja (»/.../ imata pravico, da izobesita«) namesto nedoločniške oblike »izobesiti« v enostavčni povedi ali celo prilastkovne oblike »izobesna pravica«.

Vprašanje prevoda angleškega pojma »emblem« s slovenskim poimenovanjem »grb« je odločitev med izhodiščno usmerjeno in ciljno usmerjeno prevajalsko rešitvijo. Za ilustracijo naj navedemo, da rusko originalno besedilo DKDO ohranja termin »emblem«, nemški prevedek »Hoheitszeichen« pa je enakovreden pomenu emblema, saj pomeni likovno znamenje, ki simbolizira bodisi pripadnost, dejavnost ali idejo (prim. tudi sskj) in ni zožen na pomen »grb« (torej *Wappen*). Srbohrvaški prevod, na katerega so se verjetno opirali prevajalci DKDO v slovenski jezik, govori o zastavi in grbu. Vprašanje je, ali naj v slovenskem jeziku »emblem« prevajamo kot »grb« ali pa je bolje, da izraz »emblem« prevzamemo.³⁰ Pri »emblemu« gre namreč za inkluzijo, saj je izraz širši ob izraza »grb«, s katerim bi pomensko polje zožili in v prevodu le deloma ohranili smisel izvornika. Zato predlagamo, da v slovenščino termin »emblem« prevzamemo. Prevod bi se tako glasil: (a) *Misija in njen vodja imata pravico izobesiti zastavo in emblem države pošiljateljice na prostorih misije* ali (b) *Misija in njen vodja imata pravico izobešanja zastave in emblema države pošiljateljice na prostorih misije /.../*

Poleg tega je 20. člen DKDO le eden od členov (podobno tudi 27.2; 27.5; 29; 31.1c; 42. člen), v katerih se v angleškem izvorniku pojavi modalni glagol *shall*, ki je tako v francoskem in ruskem originalu kakor tudi v prevodih zavezujoč (*fr.* »ont le droit«; *rus.* »prinadležit pravo«; *nem.* »sind berechtigt«; *slov.* »imata pravico«). Ugotovimo lahko, da se prevodi v tem primeru naslanjajo na francosko izhodiščno besedilo. Ta izbor med »obvezo« in »zaželenostjo« je še bolj viden v členu 27.1, v katerem angleški »shall permit and protect« v francoščini postane »permet et protéger«, v ruščini se pojavi formulacija »dolžno razrešat' i ohranjat'« in v slovenščini »dovoljuje in

³⁰ V *Evrokorpusu* med tremi zadetki za angleško poimenovanje »flag and emblem« enkrat naletimo na »zastavo in grb«, dvakrat pa na »grb in emblem«. Vsi trije zadetki se nanašajo na besedila, ki so že objavljena, prvi primer na področju okolja, druga dva pa na področju pravosodja.

varuje«, kar pomeni, da sledimo nevtralniji francoski različici in namesto navodila dobimo opis stanja. Podobno strategijo ubere tudi nemški prevajalec. Sledi namreč nemškemu navodilu za prevajanje mednarodnih pogodb, ki v nemških besedilih poročajo izpuščanje angleških modalnih glagolov in njihovo nadomestitev s polnompomenskimi glagoli v povednem naklonu.

Zgornja trditev seveda ne velja pri prepovedih, saj moramo tedaj tako v angleščini kot v francoščini in ruščini in v vseh prevodih jasno povedati, da kaj ni dovoljeno. Primer za to je tretja točka 27. člena (27.3): *The diplomatic bag shall not be opened or detained*. Nemci v tem primeru uporabijo trpniško obliko z glagolom *dürfen* in zanikanjem (*weder-noch*; slov. *niti-niti*) (*»Das diplomatische Kurieregepäck darf weder geöffnet noch zurückgehalten werden.«*), podobno je v obeh slovenskih prevodih, v katerih je prepoved izražena s trpnikom *»ni dovoljeno«*: (a) *Diplomatske pošiljke (valiza) ni dovoljeno odpirati in ne zadrževati* (SIMONITI 1994: 36) oz. (b) *Diplomatske pošiljke ni dovoljeno odpirati niti zadrževati* (BOHTE-SANCIN 2006: 257).³¹

Čeprav sta obe rešitvi vsebinsko primerni, bi bilo zaradi jezikovne in slogovne doslednosti bolje uporabiti dvodelni veznik *niti-niti*. Tako predlagamo naslednjo obliko: *Diplomatske pošiljke ni dovoljeno niti odpirati niti zadrževati*.

k) Člen 27.7 in nekonsistentnost poimenovanj znotraj izvirnikov

Sedma točka 27. člena je zanimiva z vidika izvirnikov in prevodov. Tako kot angleški original, ki pravi: *A diplomatic bag may be entrusted to the captain of a commercial aircraft scheduled /.../,* tudi francosko izhodiščno besedilo govori o *»komercialnem«* letalu (*»d'un aéronef commercial«*). Prevodi besedne zveze sledijo obema izvirnikoma. Tako so Simoniti (1994: 37) ter Bohte in Sancin (2006: 258) poslovenili besedno zvezo iz francoskega in angleškega originala in zato uporabljajo termin *»poslovno letalo«*, čeprav bi jo lahko le prevzeli in bi se prevod glasil *»komercialno letalo«*.

Vprašanje, ki se nam ob tem prevodu poraja, je, zakaj že med izvirniki prihaja do razlik v poimenovanju. Medtem ko angleški in francoski original uporabljata termin *»komercialen«*, pa ruski original besedila DKDO govori o *»graždanskem«* letalu, kar v pomeni *»civilno, državljansko«* in ne *»komercialno«* letalo. Sprva bi lahko mislili, da v ruščini v času nastanka DKDO termina *»komercialen«* niso uporabljali, vendar se ta pojavi v nadaljevanju istega dokumenta, in sicer v 42. členu. Ker ruski izvirnik v povezavi z letalom uporabi kolokacijo *»civilno letalo«*, lahko sklepamo, da je bilo v angleškem in francoskem originalu mišljeno civilno letalo kot kategorija, nasprotna vojaškemu letalu.³² Najnovejši slovenski *Letalski razlagalni slovar* besedno zvezo *»civilno letalstvo«* razume kot *»splošen izraz za celotno letalsko dejavnost, ki ni policijska, carinska ali vojaška«* (GREGL 2009: 19), besedne zveze *»komercialno letalstvo«* pa sploh ne navaja.³³ Obenem termin *»po-*

³¹ Prevajalca sta se tako kot Simoniti (1994: 36) odločila, da termin *valiza* prevedeta, vendar pa na original opozarjata v opombi.

³² Tudi iz uradne razlaga členov DKDO je razbrati, da ne gre zgolj za *»komercialno letalstvo«*, ki ga ponujajo letalske družbe, temveč za vsa civilna letala (prim. DENZA 1998: 264; prim. tudi BRGLEZ 2010).

³³ Slovar v tej povezavi omenja le *»komercial pilot licence«*, kar prevaja kot *»dovoljenje poklicnega pilota«* (GREGL 2009: 165).

slovno letalo«, ki je v DKDO neprimerno uporabljen, razlaga kot »*navadno manjše letalo za hiter prevoz poslovnih ljudi*« oz. angleško *business airplane*) (ibid.: 93).

Kot smo že omenili, je uporaba termina »*civilno letalo*« v slovenskem besedilu DKDO sicer širša in poleg drugih (zasebna, športna itd.) zajema tudi vsa »*komercialna letala*« (po Stolze je izraz B, torej prevedek, širši od izraza A), vendar pa smemo na osnovi navedenih referenc, glede na uveljavljene besedne zveze v slovenskem jeziku ter predvsem glede na uradno razlago DKDO besedno zvezo »*commercial aircraft*« prevesti kot »*civilno letalo*«. ³⁴

D) Člena 31.1c in 42: Gospodarska dejavnost diplomatskega agenta

Eden bistvenih delov DKDO, ki izhaja predvsem iz dolge in pestre zgodovine, je razdelek o diplomatskih in konzularnih privilegijih in imunitetah. Znotraj teh se osredotočamo na odstavek c 31.1 člena, ki pravi, da »*diplomatski agent uživa imunitete /.../ razen če gre za /.../ tožbo ki se nanaša na poklicno ali trgovsko dejavnost, ki jo opravlja diplomatski agent v državi sprejemnici /.../*« (SIMONITI 1994: 38; BOHTE-SANCIN 2006: 259).

Prevod besedne zveze »*professional activity*« oz. »*activité professionnelle*« v slovenščino ne predstavlja večjih težav in jo prevajamo kot »*poklicna dejavnost*« (za prevod iz angleščine ima 17 zadetkov v *Evrokorpusu*, za francosko besedno zvezo pa 3 zadetke). Prevajalci DKDO v slovenščino so se pri prevajanju tega člena držali francoskega in angleškega prevoda in nanje nista vplivala niti nemški in niti srbohrvaški prevod. Nemški prevod DKDO besedno zvezo »*professional acitivity*« prevaja kot »*svobodni poklic*« (»*ein freier Beruf*«), srbohrvaški prevod pa govori o »*slobodni profesiji*«. Do interference z obstoječim srbohrvaškim prevodom pa je prišlo pri angleškem poimenovanju »*commercial activity*« oz. francosko »*activité commerciale*«. V srbohrvaškem prevodu se besedna zveza glasi »*trgovačka djelatnost*«, kar je vplivalo na oblikovanje slovenskega prevoda (»*trgovska dejavnost*«), ki ni najbolj natančen. Nemški prevod »*gewerbliche Tätigkeit*«, za katerega *Evrokorpus* ponuja 10 zadetkov (prevod iz nemščine v slovenščino; prevajalska redakcija), bi se v slovenščini glasil »*poslovna dejavnost*«, lahko tudi »*komercialna dejavnost*«, kar prav tako nista najboljši rešitvi. Naš predlog se opira na razpravo Udoviča (2009), v kateri utemeljuje, da bi bilo v tem primeru »*commercial activity*« v slovenščino potrebno prevajati kot »*gospodarska dejavnost*«, in sicer iz naslednjih razlogov:

- a. *Trgovska dejavnost* je netočno poimenovanje, saj se navezuje na »*trgovanje*«, »*trgovske potnike*« in »*preprodajo*«. Poleg tega je pomen besedne zveze »*trgovska dejavnost*« ne le preozek, temveč je v diplomatskem jeziku tudi stilno zaznamovan; gre za slabšalno konotiran pomen besede, saj sodi »*trgovska diplomacija*« v t. i. nizko politiko, torej »*low politics*«.
- b. Prevod *poslovna dejavnost* je preveč usmerjen v poslovanje in manj v ekonomsko aktivnost (v širšem pomenu). Tak prevod bi posledično pomenil, da mora diplomatski agent **neposredno** voditi posle, da zapade pod jurisdikcijo

³⁴ Za ilustracijo pa naj navedemo še, da je bila maja letos je v Sloveniji ustanovljena Agencija za **civilno** letalstvo. Izraz »*civilno letalo*« pa navaja tudi SSKJ.

države sprejemnice. Če to dela posredno (npr. obvodna podjetja), se ta člen nanj ne nanaša.

- c. In ker je cilj tega člena prav to, da prepreči kakršnokoli gospodarsko delovanje diplomatskega agenta (za osebne koristi; prim. člen 42) menimo, da je najboljši prevod za »*commercial activity*« v slovenščini »*gospodarska dejavnost*« (prim. UDOVIČ 2009: 161ff).³⁵

Na isto področje posega tudi 42. člen DKDO, ki pravi: *A diplomatic agent shall not in the receiving state practice for personal profit any professional or commercial activity*. Simoniti (1994: 41) ter Bohte in Sancin (2006: 263) ta člen prevajajo kot: *Diplomatski agent v državi sprejemnici ne sme opravljati poklicne ali trgovske dejavnosti za osebni zaslužek*. Če smo o vprašanju prevajanja *poklicne* in *trgovske dejavnosti* spregovorili že zgoraj, pa se sedaj osredotočamo na definicijo »*osebnega zaslužka*« in na vprašanje skladnje v zgornjem prevedku. Niti izhodiščna besedila (angleško, francosko, pa tudi rusko), niti analizirani prevodi v tem primeru niso popolnoma usklajeni. Tako angleški termin »*personal profit*« edini govori o zaslužku, medtem ko francoski »*gain personnel*« in ruski »*ličnaja vygoda*«³⁶ nakažujeta »*osebno korist*« in ne »*osebni zaslužek*«. Še najbližje angleškemu izvirniku sta nemški in srbohrvaški prevod, saj oba govorita o zaslužku oz. dobičku (nem. »*persönlicher Gewinn*«, srbh. »*lična zarada*«). Slovenski prevajalci so se odločili za prevod »*osebni zaslužek*«, pri čemer se poraja vprašanje, zakaj angleški »*profit*« ne bi raje prevedli kot »*korist*«, saj je običajna kolokacija v slovenščini »*osebna korist*«.

5 Sklep

Z analizo sedmih različic besedil DKDO smo ugotavljali, kakšne so terminološke posebnosti, ki se pojavljajo v angleškem, francoskem in ruskem izhodiščnem besedilu, v uradnih prevodih v nemški in srbohrvaški jezik ter dveh neuradnih prevodih v slovenski jezik, ki sta nastala leta 1994 in 2006. Analiza, ki smo jo opravili, je delno potrdila, da je v slovenskih prevodih viden vpliv angleškega in francoskega izhodiščnega besedila prav tako pa tudi vpliv nemškega in srbohrvaškega prevoda, le delno potrdila.

Izkazalo se je, da je na oba neuradna slovenska prevoda vplivalo dobro poznavanje dveh izhodiščnih jezikov OZN, angleščine in francoščine. Rusko izhodiščno besedilo na slovenska neuradna prevoda ni vplivalo. Na podlagi analiziranih besedil tudi nismo mogli potrditi, da sta na prevode ter s tem na nastajanje diplomatskega izrazja v slovenskem jeziku močno vplivala nemški in srbohrvaški prevod. Izsledki analize so pokazali, da se oba slovenska prevoda (1994 in 2006) opirata predvsem na angleščino in francoščino ter da le redko prihaja do interferenc s srbohrvaščino. Menimo, da je Simoniti kot izhodiščno besedilo uporabil francosko različico, angle-

³⁵ Udovič (2009: 161ff) sicer uporablja termin »*gospodarska aktivnost*«, a menimo, da bi bilo slogovno bolje uporabljati »*gospodarska dejavnost*«.

³⁶ Kot zanimivost naj navedemo podobno rešitev tudi v italijanskem uradnem prevodu, in sicer »*lucro personale*«.

ško besedilo pa le kot primerjalno vzporedno besedilo. Bohte in Sancin (2006) pa sta ravnala ravno obratno; prevajala sta angleško različico in jo korigirala s pomočjo vzporednega branja francoskega izhodiščnega besedila. Kot pišeta sama, sta se pri delu oprla tudi na Simonitijev prevod (BOHTE-SANCIN 2006: 251).

Analiza je pokazala tudi, da lahko manj posrečene rešitve v prevodih razdelimo v tri kategorije: (a) uveljavljeni izrazi, o katerih bi morali na novo razmislili, saj zanje lahko najdemo tudi boljše prevodne rešitve; (b) izrazi, ki so premalo natančni in zato neprimerni za prevajanje diplomatskih besedil, ter (c) občasne nenormativne prevodne rešitve na skladenjski ali oblikoslovni ravni.

V prvo kategorijo lahko uvrstimo izraze, kot sta »*ambasador*« in »*akreditiv*«, ki sta pomensko sicer pravilna, a imamo zanju v slovenskem jeziku primerne so-pomenke, tj. »*veleposlanik*« in »*poverilnica*«. V to kategorijo sodi tudi »*odpravnik poslov*«, ki je pomensko napačen (in izhaja iz srbohrvaškega jezika), saj omenjeni diplomat poslov ne »*odpravlja*«, temveč jih »*opravlja*« (prim. tudi BOHTE-SANCIN 2006: 107).

Druga kategorija predstavlja izraze, ki so nenatančni, zavajajoči oz. zastareli. Mednje lahko uvrstimo termine »*poslovna dejavnost*«, »*poslovno letalo*«, »*služinčad*« idr. Za pravičen prevod teh izrazov je treba – poleg jezika – poznati tudi diplomacijo. Zato imajo pri prevajanju diplomatskih besedil, tako kot pri prevajanju drugih visoko strokovnih in znanstvenih besedil, na koncu pomembno vlogo strokovnjaki za področje, o katerem govori besedilo, ki poskrbijo za strokovno redakcijo. Dober zgled na tem področju je aktualno delo skupine na MZZ, ki je nedavno izdala prevod dela Huga Grotiusa *Svobodno morje*.

Tretjič pa moramo biti pri prevodih pozorni tudi na pravilno rabo jezika. Zato je priporočljivo, da prevod strokovnjaka pregleda tudi prevodoslovec, ki se spozna na prvine jezika, na zakonitosti prevajanja in v skladu s tem znanjem predlaga popravke. V jeziku (mednarodno)pravnih dokumentov se moramo izogibati tudi neologizmom, ki jih niso potrdili strokovnjaki za diplomacijo. Nedvomno drži, da je potrebno prevode čim bolj približati bralcu, saj bodo le tako uporabni in bodo ne le »*konkurirali*« izhodiščnim besedilom, temveč bodo v svojem kulturnem in pravnem okolju prevzeli vlogo »*izvirnika*«.

S tem prispevkom želimo opozoriti tudi na to, kako pomembno je pri prevajanju terminologije s področja diplomacije in podobnih strokovnih področij oblikovanje t. i. terminoloških skupin, ki so osrednji forumi za razpravo o vprašanih prevodov in prevodnih rešitev ter prevzemanja strokovnih izrazov v slovenski jezik. Skupinsko delo je predpogoj, ki zagotavlja odlične rezultate tako s področno-strokovnega kakor tudi z jezikovnega stališča. Na področju strokovnega jezika diplomacije osnovo za nadaljnje delo ponuja Simonitijev prevod DKDO (1994), ki sta ga dopolnila Bohte in Sancin (2006). Ministrstvo za zunanje zadeve, ki prav zdaj pripravlja prvi uradni slovenski prevod DKDO, bo s tem naredilo še korak naprej k uveljavitvi slovenskega diplomatskega jezika. Upamo, da jim bodo tudi naša razprava in predlogi pri tem zahtevnem delu v pomoč.

VIRI

- EVROKORPUS, 2011: Dostopno na spletnem naslovu <http://evrokorpus.gov.si/index.php> (25. maj 2011).
- EVROTERM, 2011: Dostopno na spletnem naslovu <http://evroterm.gov.si/> (26. maj 2011).
- IATE, 2011: Dostopno na spletnem naslovu <http://iate.europa.eu/> (26. maj 2011).
- Milan BRGLEZ, 2010: *Predavanja »Diplomatsko pravo« na Fakulteti za družbene vede*. Ljubljana, december 2010.
- Iztok SIMONITI, 2010: *Predavanja na Fakulteti za družbene vede »Diplomacija med teorijo in prakso«*. Ljubljana, oktober 2010.
- SSKJ – Anton BAJEC [et al.] (ur.), 2008: *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. Dostopno tudi na spletnem naslovu <http://bos.zrc-sazu.si/sskj.html> (28. maj 2011).
- STANDARDFORMULIERUNGEN, 1992. *Standardformulierungen für deutsche Vertragstexte* (3. izd.). Berlin: De Gruyter.
- SVEZ, 2011: *Navodila za prevajalce*. Dostopno na spletnem naslovu http://www.svez.gov.si/fileadmin/svez.gov.si/pageuploads/docs/prevajanje/Navodila-15_feb_02.pdf (20. maj 2011).
- Miloš TAVZES [et al.] (ur.), 2002: *Veliki slovar tujk*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- URADNI LIST REPUBLIKE SLOVENIJE, 1991: Zakon o zunanjih zadevah (ZZZ). Ur. l. RS 1/1991, 29–36.
- URADNI LIST REPUBLIKE SLOVENIJE, 1992: Akt o notifikaciji nasledstva glede konvencij organizacije združenih narodov in konvencij, sprejetih v mednarodni agenciji za atomsko energijo. Ur. l. RS-MP 9/1992, str. 103–105.
- URADNI LIST REPUBLIKE SLOVENIJE, 2001: Zakon o zunanjih zadevah (ZZZ-1). Ur. l. RS 45/2001, str. 5068–5079.
- URADNI LIST REPUBLIKE SLOVENIJE, 2003: Zakon o zunanjih zadevah, uradno prečiščeno besedilo (ZZZ-1-UPB-1). Ur. l. RS 113/2003, str. 15445–15456.
- URADNI LIST REPUBLIKE SLOVENIJE, 2008: Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o zunanjih zadevah (ZZZ-1B). Ur. l. RS 76/2008, str. 10857–10859.
- URADNI LIST REPUBLIKE SLOVENIJE, 2009: Zakon o spremembah in dopolnitvah Zakona o zunanjih zadevah (ZZZ-1C). Ur. l. RS 108/2009, str. 14771–14777.
- URADNI LIST REPUBLIKE SFRJ, 1964: Bečka konvencija o diplomatskim odnosima. Ur. l. SFRJ-MP 2/1964, str. 82–92.
- USTAVA REPUBLIKE SLOVENIJE, 1992. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- USTAVA SFRJ, 1974. Ljubljana: Uradni list SRS.
- USTAVA SRS, 1974. Ljubljana: Uradni list SRS.
- MERRIAM WEBSTER ON-LINE DICTIONARY, 2011: Dostopno na spletnem naslovu <http://www.merriam-webster.com/> (10. maj 2011).
- Nicola ZINGARELLI, 1994: *Dizionario italiano*. Milano: Il Mulino.

LITERATURA

- Chittharanjan F. AMERASINGHE, 2008: *Diplomatic Protection*. Oxford: OUP.
- Mirjam BERANEK (ur.), 2005: *Priročni slovar tujk*. Ljubljana: Cankarjeva založba.

- Ksenija BENEDETTI, 2008: *Protokol, simfonija forme*. Ljubljana: GV Planet.
- Svetlan BERKOVIČ, 2006: *Diplomacija i diplomatska profesija*. Dubrovnik: Urban Media.
- Borut BOHTE in Vasilka SANCIN, 2006: *Diplomatsko in konzularno pravo*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Anton BREZNIK, 1909: *Slovsanske besede v slovenščini*. Ljubljana: Katoliška bukvarna.
- Rudi ČAČINOVIČ, 1994: *Slovensko bivanje sveta: Razvoj in praksa diplomacije*. Ljubljana: ČZP Enotnost.
- Živa DEU, 2011: *Prevajanje in diplomacija*. Diplomsko delo. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Eileen DENZA, 1998: *Diplomatic law: commentary on the Vienna convention on diplomatic relations*. Oxford [etc.]: Clarendon Press.
- Darja ERBIČ [et al.], 2007: Slovenščina na spletu v dokumentih slovenske različice pravnega reda Evropske unije, v terminološki zbirki in korpusu. *Razvoj slovenskega strokovnega jezika*. Ur. Irena Orel. Ljubljana: Filozofska fakulteta (Obdobja, 24). 611–623.
- Tanja FAJFAR, 2010: *Jezikovni vidiki slovenske pravne terminologije ob primerih sodb Sodišča Evropskih skupnosti*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- Igor GRDINA in Marko STABEJ, 2002: Slowenisch. *Wieser Enzyklopädie des europäischen Ostens. Lexikon der Sprachen des europäischen Ostens* (Zv. 10). Ur. Miloš Okuka. Klagenfurt: Wieser. 495–508.
- Dominik GREGL, 2009: *Letalski razlagalni slovar*. Ljubljana: Samozaložba.
- Nataša HRIBAR, 2003: *Skladenjska razčlenitev sodobnega slovenskega parlamentarnega jezika*. Magistrsko delo. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- Nataša HRIBAR, 2006: *Sodobni slovenski politični jezik*. Doktorska disertacija. Ljubljana: Filozofska fakulteta.
- Alenka JELOVŠEK, 2010: Nemilo posluževanje inozemskih inaič v žurnalističnih umotvorih: »srbohrvatizmi« v časniku *Delo* po letu 1991. *Slovanstvo v slovenskem jeziku, literaturi in kulturi: zbornik predavanj*. Ur. Vera Smole. Ljubljana: Filozofska fakulteta. 175–178.
- Mateja JEMEC TOMAZIN, 2010: *Slovenska pravna terminologija: od začetkov v 19. stoletju do danes*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Monika KALIN GOLOB, 2001: *Jezikovne reže*. Ljubljana: GV Revije.
- Monika KALIN GOLOB, 2003: *Jezikovne reže 2*. Ljubljana: GV Revije.
- Tomo KOROŠEC, 1972: *Pet minut za boljši jezik*. Ljubljana: DZS.
- Ada VIDOVIČ MUHA, 2003: Sodobni položaj nacionalnih jezikov v luči jezikovne politike. *Slovenski knjižni jezik – aktualna vprašanja in zgodovinske izkušnje*. Ur. Ada Vidovič Muha. Ljubljana: Filozofska fakulteta (Obdobja, 20). 5–25.
- Harold NICOLSON, 1947: *Diplomatie* [prevod v nemščino A. Bloch]. Bern: A. Francke AG Verlag.
- Nina NOVAK, 2007: Oblikovanje prvih vzorcev pravniških besedil v slovenščini in njihova raba v praksi. *Philological Studies* 4/1. 187–194.
- Blaž PALIR, 2005: *Mehanizmi urejanja izrabe osebne nedotakljivosti in imunitete diplomatskega agenta*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Sandra RADOVIČ, 1990: *Kodifikacija diplomatskega prava*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Walter RUDOLF, 1971: *Die Sprache in der Diplomatie und internationalen Verträgen*. Frankfurt/Main: Athenäum Verlag.

- Mojca SCHLAMBERGER BREZAR, 2005: Politična besedila kot tip besedil in postopki prevajanja stalnih formul. *Beyond Equivalence/Jenseits der Äquivalenz/Oltre l' equivalenza/Onkraj ekvivalence*. Ur. Nike Kocijančič Pokorn, Erich Prunč in Alessandra Riccardi. Graz: Institut für Theoretische und Angewandte Translationswissenschaft (ITAT). 121–135.
- Iztok SIMONITI, 1994: *Diplomatsko pravo*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- , 1995: *Multilateralna diplomacija*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Marko STABEJ, 1998: Oblikovanje knjižnega jezika v 19. stoletju med narodno enotnostjo in socialno razločevalnostjo. *Zbornik predavanj*. Ur. Erika Kržišnik, Metka Lokar, Helena Podobnik. Ljubljana: Filozofska fakulteta. 19–33.
- Hans-Jürgen STELLBRINK, 1984: Die Aufgaben eines Fremdsprachendienstes beim Abschluß von fremdsprachigen Verträgen. *Lebende Sprachen* 29/3. 97–101.
- Radegundis STOLZE, 2009: *Fachübersetzen – Ein Lehrbuch für Theorie und Praxis*. Berlin: Frank&Timme.
- Anna TROSBORG, 1994: Acts' in contracts: Some guidelines for translation. *Translation Studies. An Interdiscipline*. Ur. Mary Snell-Hornby, Franz Pöchhacker, Klaus Kaindl. Amsterdam/Philadelphia: Benjamins. 309–318.
- Boštjan UDOVIČ, 2009: *Ekonomska in gospodarska diplomacija*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.
- Hans J. VERMEER, 1986: Übersetzen als kultureller Transfer. *Übersetzungswissenschaft – Eine Neuorientierung. Zur Integrierung von Theorie und Praxis*. Ur. Mary Snell-Hornby. Tübingen: A Francke Verlag. 30–53.
- , 1989: Skopos and commission in translational action. *Readings in Translation Theory*. Ur. Andrew Chestermann. Helsinki: Oy Finn Lectura Ab. 173–200.

SUMMARY

This paper takes a comparative and critical approach to the problem of translating expressions used in Slovene diplomatic language. The *Vienna Convention on Diplomatic Relations* of 1961 was selected for analysis. We compared seven different texts of the Convention: the source texts in three working languages of the UN, English, French and Russian; the official German and Serbo-Croatian translations; and the two unofficial Slovene translations. We determined the special features of translating diplomatic language and analysed the solutions found in the two Slovene translations, one by Iztok Simoniti (1994) and another by Borut Bohte and Vasilka Sancin (2006). Our working hypothesis was that the two unofficial Slovene translations of the Convention were strongly influenced by the following factors: (a) knowledge of French and English and (b) closeness to the Serbo-Croat and German cultures and knowledge of these two languages. We were particularly interested in finding out which solutions were good and which could be improved, and when it is more important to follow the norms and rules of diplomacy than those of the target language, and vice versa. The analysis only partly confirmed the hypothesis that the English and French source texts and the German and Serbo-Croat translations have visibly influenced the Slovene translations. The unofficial Slovene translations were considerably influenced by the English and French source texts, but not by the Russian one. Based on the texts analysed, however, we were not able to confirm that the German and Serbo-Croat translations have had any strong influence on the translations

and thus on the formation of diplomatic terminology in Slovene, as both Slovene translations rely primarily on English and French, and one rarely finds interference with Serbo-Croat and more rarely still with German.

We found that the less felicitous solutions in the translations could be divided into three categories: (a) established expressions that need to be re-evaluated, as better translation solutions may be found (e.g., for the expressions *agrément* and *ambassador/ambassadeur*; a special case is the established, but misleading, Serbo-Croatian-influenced translation of the English/French *chargé d'affaires* as *odpravnik poslov*); (b) expressions that are insufficiently precise and hence inappropriate in translations of diplomatic texts (e.g. *osebni zaslužek* for *personal profit*); (c) occasional irregularities in syntax and morphology.

We propose some more appropriate solutions that might assist the translation team at the Ministry of Foreign Affairs in the preparation of the official Slovene translation, and stress the importance of working with experts in the fields of diplomacy and translation.

UDK 811.163.6'373.4"17/18":929Vodnik V.

Andreja Legan Ravnikar

Inštitut za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU

STROKOVNO IZRAZJE V VODNIKOVEM NEMŠKO-SLOVENSKEM ROKOPISNEM SLOVARJU IN NJEGOVIH TISKANIH VIRIH

Pred časom sta precej neopazno minili dve obletnici – 250 let rojstva (2008) in 190 let smrti (2009) slovenskega pesnika, prevajalca, jezikoslovca, slovaropisca, prvega časnikarja in najplodovitejšega pisca strokovnih del v svojem času – Valentina Vodnika. Za strokovno izrazje v Vodnikovem rokopisnem nemško-slovenskem slovarju (1804–1806) smo pripravili poskus tipologije slovenskih slovarskih ustreznic k nemškim zloženkam. Izrazje različnih strokovnih področij iz slovarja smo primerjali s terminološkim gradivom v Vodnikovih tiskanih priročnikih, učbenikih in prvem slovenskem časniku: *Velika pratika* (1795, 1796, 1797), *Lublanske novize* (1797), *Kuharske bukve* (1799), *Pifmenoft ali gramatika sa perve šhole* (1811), *ABEZEDA ali Asbuka, Das ABC-Buch, L'Abécé* (1812) in *Babifhtvo* (1818).

Not long ago two anniversaries went by relatively unnoticed—250 years (in 2008) since the birth and 190 years (in 2009) since the death of the Slovene poet, translator, linguist, lexicographer, first journalist, and the most prolific author of technical texts of his time, Valentin Vodnik. The author attempts to create a typology of the technical terms in Vodnik's manuscript German-Slovene Dictionary (1804–1806) that are Slovene dictionary equivalents of the German compounds. The technical terms from various technical fields in the dictionary were compared with the terms in Vodnik's published manuals, textbooks, and first Slovene newspaper: the almanac *Velika pratika* (1795, 1796, 1797), the newspaper *Lublanske novize* (1797), the cookbook *Kuharske bukve* (1799), the grammar *Pifmenoft ali gramatika sa perve šhole* (1811), the primer *ABEZEDA ali Asbuka, Das ABC-Buch, L'Abécé* (1812), and the obstetrics manual, *Babifhtvo* (1818).

Ključne besede: Valentin Vodnik, izrazje različnih strok, slovenjenje terminov, tvorbeni postopki, primerjalna analiza

Keywords: Valentin Vodnik, technical terms from various technical fields, Slovenization of technical terms, word-formation processes, comparative analysis

1 Valentin Vodnik je v zadnjem desetletju 18. stoletja in prvih dvajsetih letih 19. stoletja odločno zaznamoval najstarejše obdobje načrtnega prizadevanja za oblikovanje posvetnega slovenskega strokovnega izrazja (1768–1819).¹ Bil je prava osebnost za uresničevanje narodno- in kulturnopreradnih načrtov treh vplivnih slovenskih razumnikov svojega časa: Marka Pohlina, Žige Zoisa in Jerneja Kopitarja.² Le-ti so vsak

¹ Z omenjenima letnicama izida Pohlinove Kranjske gramatike in Vodnikove smrti zamejujemo začetno obdobje načrtnega prizadevanja za oblikovanje slovenskega strokovnega izrazja (LEGAN RAVNIKAR 2009: 54–57).

² Gl. Nekaj Vodnikovih pisem Kopitarju (PRIJATELJ 1924), Korespondenca med Vodnikom in Kopitarjem (PRIJATELJ 1926), Zgodovina slovenskega slovstva od začetkov do Zoisove smrti (KIDRIČ 1929–1938: 409–414, 418–424), Kopitar in slovarstvo slovenskega jezika (OREL 1996), Valentin Vodnik – oblikovalec

na svoj način spodbujali Vodnikove zavzete teoretične priprave in praktično delo, ki se je med drugim realiziralo v njegovih izdajah pratik, štiriletnem izhajanju prvega slovenskega časnika, prevodih strokovnih priročnikov in učbenikov ter neutrudnem zbiranju in slovarski predstavitvi slovenskega besednega zaklada. Enega od vrhov so Vodnikov ustvarjalni duh, jezikoslovno znanje in delovni zagon dosegli prav v pripravi slovarja *Slowenisches Wörterbuch – Slovensesk Besednjak* (1804–1806/1817), katerega izida zaradi spleta neugodnih okoliščin ni dočakal.³ Vseeno ima Vodnikov slovar v slovenski zgodovinski leksikografiji ugledno mesto (GADÁNY 1996: 234–310, OSTROMECKA FRANCAK 2007: 51–52, MERŠE 2008: 153). Obdobje razsvetljenstva, ko je nastajal Vodnikov slovar, v nemškem prostoru zaznamuje moderen koncept enojezičnih slovarjev, za katere je med drugim značilna dokumentiranost jezikovnega gradiva in aktualna raba. Poleg tega se je jezikoslovna izobraženost in razsvetljenska svetovnonazorska usmerjenost slovaropiscev kazala z ozaveščanjem in razkrivanjem strukturnih zakonitosti jezika, pri dvojezičnem slovaropisju v našem primeru posebej z ugotavljanjem besedotvornih zakonitosti slovenskega jezika.⁴

1.1 Strokovno izrazje iz Vodnikovega rokopisnega slovarja smo primerjali z izrazjem v njegovih prevodih in priredbah (poljudnih) strokovnih priročnikov, pratik, učbenikov in časopisnih člankov: *Velika pratika* za leta 1795, 1796, 1797 (1996), *LU-BLANSKE NOVIZE od vseh krajev zeliga fjeta*, 1797 (I/103), *Kuharfke bukve*, 1799 (1981), *Pifmenoft ali gramatika sa perve shole*, 1811, *ABEZEDA ali Asbuka*, *Das ABC-Buch*, *L'Abécé*, 1812 in *Babifhtvo ali porodnizharfki vuk sa babize*, 1818.⁵ V teh delih se pojavlja obilica strokovnih poimenovanj s tedaj aktualnih področij: kmetijstva in različnih obrti, vojske in tehnike, trgovine in bančništva. Sledijo uradovno, upravno, pravno in politično izrazje (diplomacija!), besedje s področja prehrane in

slovenske terminologije (LEGAN RAVNIKAR 1995), The contributions of Valentin Vodnik to the development of a slovene literary language (VIDMAR 2009).

³ Za historiat nastajanja Vodnikovega slovarja gl. Toporišič (1986: 519–521) v SBL in Modic (1909: 414–421).

⁴ Za starejše slovarje ni bila nobena posebnost, da so slovaropisci po potrebi sami tvorili prevodne ustreznice k tujim iztočnicam ali pa so jih prepisovali eden od drugega, ne da bi imeli zanje potrditve v dejanski rabi. E. Prunč (1979: 214–248) je na vzorcu izbranih abstraktnih besed, ki so odražale aktualne spremembe 18. stoletja, raziskoval idejno in jezikovno koncepcijo leksikografskega dela koroškega sodobnika O. Gutsmana (*Deutsch-windisches Wörterbuch*, 1789). Glavna vira za Gutsmanov slovar sta bila sodobna nemška slovarja razsvetljencev Adelunga in Nierembergerja; to velja pretežno za osnovni besedni fond (Breznik, Grafenauer, Stabej), manj pa za abstraktno besedišče. Prunč (1979: 245) je namreč ugotovil, da so bili pri abstraktnih besedah Gutsmanovi redakcijski posegi bistveno večji, kajti prednost je dajal pogostejšemu in sodobnejšemu (katera gesla je sprejel in katera ne, je bilo odvisno od konkretnih družbenih razmer). Iz omenjenih nemških slovarjev je Gutsman črpal informacije o najnovjšem jezikovnem razvoju v nemškem prostoru, vendar je gradivo presojal tako, da je upošteval strukturne zakonitosti slovenskega jezika. To se posebej vidi iz primerjalne analize vzorčnih nemških iztočnic na črko w pri Gutsmanu s tistimi v slovarjih Adelunga in Nierembergerja. V Gutsmanovem slovarju je Prunč na tem mestu ugotavljal največjo svobodo pri redigiranju gesel, sprejemanje neologizmov in prehod od kalkiranja posameznih besed k sistematični ureditvi celega besednega polja. Nemški alfabetarij je torej Gutsman oblikoval v skladu s strukturo slovenskega besedišča, ki ga je izgrajeval, kar je v nasprotju s kalkiranjem nemških predlog.

⁵ Strokovno izrazje s področja računstva smo zajeli iz Podvuzhenja od rajtanja (v *Veliki pratiki* 1796, 1797) in kratkega odlomka v učbeniku *Abecéda ali Azbuka*, *Das ABC-Buch*, *L'Abécé* (1812). Opis Vodnikovega rokopisnega matematičnega gradiva je prispevala H. Lausegger (1997).

gospodinjstva, računstva, jezikoslovja (slovnica in pravopis), medicine (posebej porodništvo), iz astronomije, meteorologije, geologije, geografije.

1.2 Analiza terminološkega gradiva v njegovih natisnjenih delih je že pokazala, da je Vodnik na mnogih področjih oral ledino. Uporabljal je različne postopke. Termine je sprejemal iz tujih jezikov ter jih v glasoslovni, oblikoslovni podobi in pravopisu prilagajal slovenščini. Lahko jih je prevajal po besedotvornih morfemih ali z lastno pomenskosestavinsko zgradbo, terminologiziral splošno izrazje ali oblikoval novotvorjenke. Ključne besedotvorne postopke je Vodnik tudi teoretično predstavil, npr. v prvi slovnici s slovenskim metajezikom – v poglavju *Isobrasenje befed* (1811: 148–163) in v *Predgovoru h Kuharfkim bukvam* (1799: 14).⁶ Ob prvi pojavitvi novega strokovnega izraza je utemeljeval motivacijo poimenovanja. Sto let po nastanku slovarja je načela »kar največje popolnosti slovarja«⁷ in besedotvorne postopke slovenskih tvorjenk v njem natančno analiziral I. Modic (1909: 446–451), v strokovnih tiskih pa predvsem v zadnjih tridesetih letih več raziskovalcev slovenske jezikovne zgodovine.⁸

2 Poskus tipologije strokovnih slovarskih ustreznic k nemškim zloženkam⁹

S prevajanjem strokovnih samostalniških zloženek v slovenščino so se oblikovali štirje tipi. Zloženke se lahko prevajajo z zloženkami oz. sklopi, z navadnimi izpeljankami, s samostalniškimi besednimi zvezami, ki imajo levi pridevniški prilastek, ali z besednimi zvezami z desnim samostalniškim prilastkom. Primerjalna analiza terminološkega gradiva v Vodnikovem obrnjenem slovensko-nemškem slovarju s strokovnim izrazjem v njegovih knjižnih virih je pokazala na tipološke značilnosti, značilne za posamezna strokovna področja.

2.1 Zloženi strokovni izrazi z medponsko-priponskim obrazilom imajo enega ali oba korenska morfema kalkirana, medponski in priponski obrazilni morfem pa sta slovenska. Zgledov za prevod nemške zloženke v slovensko je zelo malo; izpričana sta dva besedotvorna pomena. Zloženke z besedotvornim pomenom vršilec dejanja potrjujejo termini iz astronomije, knjigotrštva in uprave: Sternseher – *zvezdogled*,¹⁰ Sternseherin – *zvezdogledka*, Buchhalter – (gospod) *bukvovarnik*, Gesetzgeber – *po-*

⁶ Gl. npr. pomenske, besedotvorne in skladišne načine tvorbe upravnega, političnega in vojaškega izrazja v Vodnikovih Lublanskih novicah 1797 (LEGAN RAVNIKAR 1997b: 28–35).

⁷ »To popolnost pa je hotel Vodnik doseči: 1. potom pristnih narodnih izrazov iz vseh slovenskih pokrajin; 2. s pomočjo izposojenk iz drugih slovanskih jezikov pa prikrojenih duhu slovenskega jezika primerno in 3. s pomočjo novih tvorb« (MODIC 1909: 418).

⁸ Gl. npr. Orožen (1979, 1991a, 1991b, 1997), Pirnat (1984, 1986), Lausegger (1797), Legan Ravnikar (1995, 1997a, 1997b).

⁹ Pri razčlenitvi smo upoštevali skladiškopodstavne tipe zloženek slovenskega knjižnega jezika v kontrastivni naslonitvi na nemške zloženke (VIDOVIČ MUHA 1988b: 184–191) in tipologijo slovenskih ustreznic k nemškim zloženkam v Gutsmanovem slovarju (VIDOVIČ MUHA 1997: 40–50).

¹⁰ Nemške iztočnice iz Vodnikovega slovarja so citirane z vsemi napakami in razlikovalnim zapisom fonemov v primerjavi s sodobno nemščino, slovenske ustreznice sem prečrkovala v gajico ter zapisala v sodobni glasoslovni in oblikoslovni podobi, z malo začetnico in opuščenim naglasnim znamenjem.

stavodaj, zakonodaj. Zanimiv je primer *Freigeist – prostavernik*. Zloženske s pomonom dejanje, stanje, povezava s čim so redkejšje, npr. *Buchhandlung – bukvoarstvo*, *Nachtgleiche – enakonočje, glihnočje*.¹¹ Izjemoma se kot prevodne ustreznice k nemškim zloženkam pojavljajo sklopi, npr. pri poimenovanju koledarskega meseca: *Rosenmonath – rožnicvet*.

Slovenske ustreznice k nemškim zloženkam, ki so medponske zloženske s samo medponskim obrazilnim morfemom, so zelo redke, npr. v medicini *Blutharnen – krimončenje* (prim. mlajša tvorjenka *kervomok*).

2.2 Pretvorba nemške zloženske v slovensko navadno izpeljanko je praviloma delno kalkirana, kar pomeni, da je prvi ali drugi korenski morfem nemške tvorjenke ohranil pomenske sestavine v slovenščini, preostali pa se je pretvoril v slovensko priponsko obrazilo. Bistveno manjši je delež samostojnih prevodov nemških zloženk, kjer slovenske ustreznice niso pomenskosestavinsko prekrivne z nemško predlogo. Tovrstne slovenske izpeljanke kakor tudi netvorjenke imajo lastno poimenovalno motivacijo. Besedotvorne modele izpeljave smo predstavili po besedotvornih pomenih.

2.2.1 Delno kalkirane izpeljanke, ki so omejene na terminološko rabo, v slovarju pričakovano ne izkazujejo vseh besedotvornih pomenov. Zgledi kažejo na zelo raznovrstno strokovno izrazje. Izstopajo trije besedotvorni pomeni, ne glede na izglagolsko, izpridevniško ali izsamostalniško tvorbo. V prvo skupino sodijo tvorjenke z besedotvornim pomenom dejanje, lastnost, stanje, povezava s čim: *Rechnenkunst – števstvo*, *Kochkunst – kuharstvo*, *Lungenkrankheit – plučnica*, *Kopfsteuer – glavnica* (tudi: glavni davk, glavna dacia), *Fragezeihen – prašaj*. Drugo skupino oblikujejo izpeljanke z besedotvornim pomenom vršilec dejanja, nosilec lastnosti ali stanja (s slovnično kategorijo živosti), nosilec povezave (živo), npr. *Lederbereiter – kožar*, *Masserschmid – nožar*, *Leitstern – vodnica* (tudi: vodivna zvezda), *Gesetzgeber – postavar, zakonja*, *Erstgebärende – prvesnica*, *Kräutekennerin – zeljišarica*. V tretjo skupino se uvrščajo tvorjenke z besedotvornim pomenom predmet, ki opravlja dejanje, nosilec lastnosti ali stanja (s slovnično kategorijo neživosti), predmet kot nosilec povezave, npr. *Doppelflinte – dvojka* (tudi s prevzetim korenskim morfemom: *doplarca*), *Tringeschür – pitnik*, *Filtrirstein – precednik*, *Backwerk – testenina, pekaria*, *Grünkraut – zelenina*, *Citronenschale – lup, lupik*, *Spülfaß – pomivic, pomivnik* (tudi: pomivna posoda), *Kalbfleisch – teletina, telečje* (konverzija!), *Stockzahn – kočnik*, *Hinterhauptbein – zatjilnica*, *Stirnbein – čelnica* (tudi: čelna kost), *Wörterbuch – besediše*, (kasneje) *besednjak*. Za besedotvorni pomen mesto dejanja, kjer je kaj, je izpričanih malo izpeljank, npr. *Speisesaal, Speisezimmer – obediše, obednica, jediše*, *Gebärhaus – porodniše, porojiše*. Tudi število tvorjenk s pomenom čas dejanja, ko je kaj, je skromno, npr. poimenovanja koledarskih mesecev: *Blumenmonath – cvetnar*, *Lenzmonath – sušec*.

2.2.2 Zgledov za samostojne slovenske ustreznice, ki so lahko tvorjene ali netvorjene, je pričakovano malo. Največ jih je med kmetijskim izrazjem, ki je bilo

¹¹ V kasnejšem pripisu s svinčnikom je na tem mestu zabeležena različica *jednakočje*. Tovrstni zgledi so odraz purističnih prizadevanj in napovedujejo slavizacijo knjižne norme v 19. stoletju.

tradicionalno slovanskega izvora in je predstavljalo naravno podlago za oblikovanje terminoloških novotvorjenk.¹² Slovenske ustreznice k nemškim iztočnicam v slovarju po večini sodijo med t.i. splošno strokovno izrazje, ki se je rabilo pri posameznih dejavnostih na podeželju. V slovarju izpričani termini so pokrajinske knjižne različice, kot (Honig) *med – strd*, (Bienehaus, Bienenstand) *čebelnak – ulnjak, krompir – pozemlica* (Tolm.), (anhäufeln, die Erdäpfel) *krompir okupčam, veršim, naveršim*, (hauen) *osipam*; besedotvorne različice, npr. *vertnar – vertnik* (Jarnik), *branje – bratva, terganje – tergatva*, in glasoslovne različice, kot *pšenica – všenica*. Kjer je Vodnik dvobesedna poimenovanja navajal ob že znanih izpeljankah, se zdi, da imajo le-ta zgolj pojasnjevalno vlogo, npr. iz obrti in trgovine: Pfröpfmasser – *cepivni nož, cepivnik*, Bares Geld – *gotovina, gotovi denar* (v Vodnikovem časniku se rabi prilastkovna zveza), *Holzwaare – leseno blago, lesenina*. Terminološke besedne družine npr. s področja porodništva v slovarju, ki se potrjujejo tudi v *Babištvu* (1818), so izpeljane s produktivnimi priponskimi obrazilnimi morfemi: *Geburtsact – porodik, porojik*, *Geburtstheil – rojilo, porojilo*, *Gebärkraft – porojva, porojilost*, *Gebärhaus – porodniše, porojiše*.

2.3 Slovenske večbesedne ustreznice k nemškim samostalniškim zloženkam največkrat predstavljajo besedne zveze z levim pridevniškim prilastkom. Levoprilastkovne zveze so kalkirane, kadar sta levi in desni korenski morfem nemške zloženke ohranila motivacijo poimenovanja, ali delno kalkirane, če je le eden od korenskih morfemov v slovenščini ohranil enake pomenske sestavine kot v nemščini.

2.3.1 Pri kalkiranem prevodu nemških iztočnic v strokovne besedne zveze so le slovnični in besedotvorni morfemi vzeti iz slovenskega jezikovnega sistema. Prevod zloženek v prilastkovne zveze je v slovarju potrjen pri največjem številu strokovnih izrazov iz različnih strokovnih področij (ločeni s podpičjem), npr. *Grundsyblbe – korenska zloga*, *Endsyblbe – končajna zloga* (prim. *Endung* ‚končnica‘); *Gegenwind – nasprotni veter*; *Rindsbraten – goveja pečenka*, *Ofenkessel – pečni kotel* (tudi: *vzidani kotel*); *Geleitschiff – spremna ladja*, *Ruderschiff – veslavna ladja* (tudi: *galeja*), *Transportschiff – vozna ladia* (tudi: *prepelavka*), *Linienschiff – verstna ladia*,¹³ *Schalwage – skledna vaga, torilna vaga* (tudi: *torilnica*); *Schlüsselbeinader – ključna žila*, *Speicheldrüse – slinska žleza* ‚žleza slinavka‘. Za ta prevodni tip v slovarju izstopa precejšnje število terminov iz pravnega in uradovalnega jezika: *Rechtsmittel – pravdna pomoč*, *Haussuchung – hišno preiskanje*, *Zunftbrief – poterdivno pismo*, *Verzichtbrief – odpovedno pismo* (tudi: *odpoved*), *Beweisschrift – poverjetno pismo*, *Scheidebrief – ločitno pismo, ločno pismo*, *Schuldbrief – dolžno pismo*, *Freybrief – odpustno pismo*, *Kaufbrief – kupno pismo*, *Heischbrief – napovedno pismo*.¹⁴ Nekateri zgledi imajo ob sebi sopomenske stalne zveze, pri katerih se odnosnica po-

¹² O razvoju izrazja kmetijskih strok in njegovih posebnostih, npr. pokrajinsko razlikovalni terminološki leksiki v čebelarstvu, vinogradništvu, vrtnarstvu, pri poimenovanju zdravilnih rastlin, prim. Orožen (1993: 510–516).

¹³ Prim. v Lublanskih novicah (1797): *verstna barka* (30 pojavitev) in *verstna* (8); *drugoverstna barka* (2 pojavitvi), *drugoverstna* (4) in *drugoverstnica* (1) (LEGAN RAVNIKAR 1797a: 485).

¹⁴ O zloženkah pri Vodniku in v razvoju slovenskega jezika prim. tudi Vidovič Muha (1988c: 33–50).

menskosestavinsko prekriva z obema ali z levim oz. desnim korenskim morfemom nemške zloženke: Landzeug – *domače tkanje*, *domače sukno*, Wildbraten – *pečena divjačina*, *divja pečenka*, Nierenbraten – *ledvična pečenka*, *pečeno ledje*, Creditbrief – *naposodilno pismo*, *vupano pismo*, Belobungsdekret – *pohvalno pismo*, *pohvalni sklep* (tudi: *pohvala*), Anweisungsschrift – *pisana odkaza*, *odkazavno pismo*, Personal=Steuer – *osebišen davk*, *životni davk*. Tovrstna tvorba je pogosta tudi pri kuharskem izrazju, npr. Wildbraten – *pečena divjačina*, *devja pečenka*, Butterbrot – *butrasti kruh* (tudi: *s'butram namazani kruh*), Buttermteig – *butrovo testo*,¹⁵ Fleischspeise – *mesna jed*, *mesenina*. Za nemški opis se je Vodnik trudil poiskati primerno ustreznico, npr. geografsko: am Meere gelegenes Land – *per morju ležeča zemla*, *permorska zemla*, *permorje*.

2.3.2 Pri delnem kalkiranju je drugi korenski morfem ohranil pomenske sestavine nemške zloženke, prvi pa je bil preveden v tvorjenko, izjemoma netvorjenko z lastno pomenskosestavinsko zgradbo. V slovarju se pojavljajo maloštevilni termini različnih strok, npr. v kmetijskem izrazju: Mutterzwiebel – *semenska čebula*, *semenski čebul*, Sommerweizen – *jara pšenica* (tudi: *jarica*); v kuharskem: Kräuterbrot – *zeljišna potica*, Blatterteig – *polasto testo*, *valano testo* (tudi: *testo*, ki se luši); meterološkem: Jännerschein – *prosinčovi mlaj*; medicinskem: Aasblater – *černi mehur*, *hud mehur* (tudi: *tur*, *olé*).

2.3.3 Samostojni prevod nemške zloženke v levoprilastkovno zvezo predstavlja izjemo: Lungenentzündung – *črn ovčic* (tudi: *sercin auch plučen prisad*, *pluč'n sajo-vic*), Rosenmonath – *velki traven*.

2.3.4 V Vodnikovem slovarju so opazne sicer maloštevilne terminološke zveze s svojilnim pridevnikom v vlogi levega prilastka, ki pripadajo različnim strokovnim področjem: Erdachse – *zemlina tečajnica*, Magenader – *želodcova žila*, Ostwind – *jutrovi veter*, Schiffbruch – *čolnovo vbitje*, Wolkenbruch – *oblakovo vterganje*, Schiffbruch – *ladjino*, *barkino vbitje*, Sylbenmaß – *zlogina dolgost*.¹⁶

2.4 Nemške zloženke se v slovarju prevajajo tudi v samostalniške zveze z desnim samostalniškim prilastkom, ki so večkrat kot pojasnilo navedene ob sistemsko primernejših prevodih, npr. pri medicinskem izrazju: Lungenkrankheit – *plućnica*, *plućna bolezen*, *bolezen na plučih*, Dickbein – *stegno*, *stegnova kost*, *kost v stegnu*; meterološkem: Abendwind, Westwind – *večerni veter*, *zahodni veter*, *veter od večera*, *sapa od sončnega zahoda*. V tej skupini se pogosteje pojavljajo prevodne ustreznice, ki se ne tvorijo po besedotvornih zakonitosti slovenščine. To so zveze z

¹⁵ Vodnik je po nemščini prejeti *b* kasneje nadomestil s *p*. Izraza *puter* in *maslo* se v slovarju enakovredno izmenjujeta: *Butter*, *frische* – *srovo maslo*, *puter*, *presno maslo*; *Maybutter* – *majnikovi puter*, *travnovo maslo*, *travni puter*. Pri Gutsmanu prevladuje *maslo* nad *putrom*: *ovčju*, *ribnu*, *srovu*, *zečju maslu*, *mainikini puter*; pri Pleteršniku imamo *puter* = *surovo maslo* – po nem.

¹⁶ Za strokovne besedne zveze s pridevniškim (levim) prilastkom velja, da so kot potencialne sestavine samostalniških besednih zvez izločeni kakovostni pridevniki in svojilni s samo edninsko pretvorbena možnostjo. Uveljavljajo se lahko le (nekonverzni in konverzni) vrstni pridevniki in morda še tisti svojilni, ki imajo v podstavi vsaj potencialno množinsko svojilnorodilniško pretvorbo (VIDOVIČ MUHA 1988a: 87–88).

imenovalniškim desnim prilastkom, npr. Schauherr – *gospod - ogleda*, Stellvertreter – *gospod namesta*,¹⁷ zveze z nepredložnim ali predložnim desnim prilastkom, ki imajo nemško zaporedje korenskih morfemov, npr. Aprillschein – *maliga travna mlaj* (prim. Augustschein – *mlaj velkiga serpana*), Gerichtssaß – *pravici podložni*, v ‘*pravdah podložni*, Glasschneider – *v staklo rezač* (tudi: stakleni rezač); redke zveze s predložnim posesivnim genitivom, npr. Klauenfett – *mast od parklov*; in kalkirane predložne zveze, kot Grundherr – *gospodar čez zemlo*, Amtshauptmann – *glavar čez opravila*. Nekatero desnoprilastkovno zveze se naravno vključujejo v slovenski tvorbeni sistem. To velja za najpogostejše zglede z glagolsko odnosnico in nepredložnim roditeljskim, npr. Blutfluß – *močenje kervi*, Eidbruch – *prelom persege*, Friedensschluß – *sklep miru*, Nutzungsanschlag – *cenenje prihodkov*, Wörtfügung – *skladanje besedi*; za zveze z nepredložnim posesivnim genitivom, npr. Bannrichter – *sodnik življenja in smerti*; ali razvitim desnim prilastkom, npr. Bratenschüssel – *skleda za pečenko*, Magenarzney – *zdravilo za želodic*, Gestellstein – *kamen za plavž*, *kamen za peč*, Zimetkoch – *rajž s sladko skorjo*, Friedenshandlung – *tractat – ravnanje za mir*, *pogodba za mir*.¹⁸

3 Sprejemanje strokovnih izrazov iz tujih jezikov

3.1 Strokovno izrazje se je širilo v slovenski jezik predvsem iz najvplivnejše nemščine, prek katere so k nam prihajali nova znanja, izumi in dosežki. Pri kuharskem izrazju imamo priložnost opraviti zanimivo primerjavo. Ugotavljamo lahko kontinuiteto strokovnega izražanja pri Vodniku kot prevajalcu poljudnostrokovnega dela (*Kuharjke bukve*, 1799) in Vodniku kot slovaropiscu. Najprej se je pokazalo, da je Vodnik v slovarju povsem opustil mnoga ustaljena, iz nemščine sprejeta poimenovanja za jedi, njene sestavine ali postopke priprave hrane, ki jih je v kuharski priročnik sprejel, v slovar pa ne več, npr. *nadevan ali filan ohravt*, *meso v polivki al ajmoht*, *telečje herbtne rebrica ali karmenadelci na zele*. To je bila posledica purističnih jezikovnih nazorov, zaradi katerih je Vodnik v uvodu priročnika pozival, da se je pri iskanju novih besed bolje zanesti na sorodno izrazje iz drugih slovenskih pokrajin ali širšega slovanskega prostora. Nekateri prevzeti termini so imeli le pojasnjevalno vlogo in je z njihovo pomočjo Vodnik postopno uvajal slovenske dvojnice, drugi so bili močno zakoreninjeni v vsakdanji rabi: *ajnrirati* (zasukati), *ajmoht* (mesnina v suki ali soki), *arenšmalc* (jajca v masli), *dinstati*, *fila*, *gvircati* (prim. v slovarju: *würzen – zabeliti, začimbati*), *gnedel/knedel*, *karfjola*, *kastrola*, *nudelbret*, *puđing*, *ro-*

¹⁷ Tako je Vodnik prevajal tudi (nezložene) mednarodne termine, npr. Corrector – *gospod - poprava*, Curator (tudi: Verweser, Verwalter) – *gospod - oskerba* (tudi: oskerbnik, skerbnik), Visitator – *gospod - ogleda*.

¹⁸ V *Lublanskih novicah* (1797) so potrjena terminološka in neterminološka poimenovanja, ki so večkrat le enkratne pojavitve: *deželni mir*, *notrajni mir*, *neperpušliv mir*, *gmej mir*, *zglihani mir*, *posebej mir*, *popolnoma mir*, *časten mir*, *dokončani mir*, *notranji mir*, *cesarski mir*; *dokončanje miru*, *podpisanje miru*, *poterjenje (tiga) mira*; *mir napovedati*, *začeti*, *delati*, *narediti*, *narejati*, *napraviti*, *podpisati*, *poravnati*, *poterđiti*, *uterđiti*, *sturiti*, *zadobiti*, *skleniti*, *pergovoriti*, *razderati*, *zglihati*, *izpelati*, *imeti*, *oznaniti*, *doseči*, *dognati*, *dokončati*, *dopolniti*, *oklicati*, *ohraniti*, *ponujati*, *varovati*, *razbiti*, *poderati*, *razderati*; *se čez gmej mir vzdiguvat*; *k'miru perstopiti*, *za mir glihati*, *na mir glihati*, *v'mir pervoliti*, *mir pervoliti*, *na mir pervoliti*; *pisma za mir*, *pisma katere poterdio mir*, *pisma poterjeniga mira*.

štati, šnita (prim. v slovarju: Schnitt – rez, vreza, rezina, rezik; rezina kruha, rezina mesa; diminut. rezinica), *špargelni, špinača, zos* (prim. v slovarju: Soße – polivka), *župa* (prim. v slovarju: Suppe – župa, juha, čorba). V slovarju so tovrstni izrazi in iz njih tvorjene besedne družine redko izpričani, npr. *cuker, ocukrati, cukrati* (Vodnik kasneje prečrtal), *cukrov kuhar, cukrar, cukrarija*, ker je Vodnik že poiskal primernejše slovenske ustreznice, npr. Gewürz – *dišava, dišavje, dišečijna, dobro dišeča zel, dišavin*. V slovar je sprejemal tudi pokrajinsko razlikovalna poimenovanja, ki so bila vezana na avtohtona delovna področja večinskega kmečkega prebivalstva, npr. Futter, nahrung für Menschen – *piča, hrana, živež, jed, Fett – tolša, mast, tolšoba, tolšina, maša* (Schmig.), Hausgeräth – *orodje, domačisko orodje, hišno orodje, pohišina, hišna posoda, pohišje Rav., hišna oprava, Durchschlag, in den Küchen – cedilnik, precedilo* (poznejši tuj pripis), *scedilo*.

3.2 Zaradi spremenjenih političnih razmer so že ob prvem francoskem prihodu na Kranjsko (1797) v slovenščino pritekali novi politični termini iz francoščine. Odslikavajo se v Vodnikovem s politično tematiko obarvanem časniku *Lublanske novice*, npr. *gouverneur, jakobinar, hugenot, cavalier, plemič* (OROŽEN 1991a, 1991b, LEGAN RAVNIKAR 1995). Francoščina je postala del večjezičnih uradovnih besedil (OROŽEN 1997), vendar iz francoščine sprejeto izrazje ni vplivalo na razvoj slovenskega političnega, upravnega ali uradovnega jezika. Kljub ustanovitvi Ilirskih provinc (1809–1813) je sobivanje trajalo premalo časa. Tudi v Vodnikov slovar iz francoščine sprejete ali prevedene besede z manjšimi izjemami niso prodrle, npr. eno od gesel francoske revolucije, ki se pojavlja v *Lublanskih novicah* (1797), *egalite – enakost, gliha*, kot politični termin v slovarju ni potrjen. Po pričakovanjih slovar ne obsega specialnih vojaških izrazov, ki jih je Vodnik priložnostno prevzemal za potrebe vojnega dopisništva (1797). Po večini jih je iz francoščine sprejemal prek nemščine, ko je članke prevajal iz dunajskega časnika *Wiener Zeitung*, npr. *bomba, dragonar, divizion, escadron, grenater, kokarda, kuraser, patrula*.¹⁹

3.3 Zaradi velike strukturne sorodnosti slovenščine z najbližjim slovanskim jezikom – hrvaščino in podobnosti slovenščine z ruščino in staro cerkveno slovanščino (posebej glede ohranjenih arhaizmov) je Vodnik strokovne izraze večkrat prevzemal iz njih. Če primerjamo jezikoslovno izrazje v Vodnikovi slovnici s tistim v slovarju,²⁰ lahko ugotovimo, da je veliko slovničnih in pravopisnih izrazov nastalo pod vplivom ruskih slovnice Smotrickega in Lomonosova. Med leksikografsko predstavljenimi besedami ne najdemo naslednjih strokovnih izrazov, ki jih je Vodnik sprejel iz ruščine in so izpričani v slovnici: *deležje, dvapičje, glagol, izobrazenje besed, izobrazenje zloženih*,²¹ *konec, končnica, medmet, nadpičje, naklon, namestime, padež, pleme be-*

¹⁹ Prevzemal jih je sprva v citatni obliki, nato pa prilagajal slovenskim glasoslovnim in oblikoslovnim zakonitostim, izjemoma je kalkiral (LEGAN RAVNIKAR 1995: 136–140).

²⁰ M. Pirnat (1986: 102–108) je analizirala jezikovna sredstva in ubesedovalne postopke v slovnici, ki kažejo na poljudno obliko znanstvenega jezika. Primerjava je pokazala, da predhodni poskusi slovenjenja slovničnega izrazja (Pohlin, Zelenko) niso bili neposreden zgled za Vodnika. V prvi fazi ustvarjanja strokovnega izrazja je bila bolj odločilna prevodna predloga.

²¹ Zgledi *obraz, obrazjenje, preobrazenje* se pojavljajo v slovarju, vendar nikdar v terminološkem pomenu.

sedi, spol, število (edinje, dvojstno, množno), vdar, vez, veznik, vezanje »samotne besede v skup deržeče govorjenje, skladi besed med seboj«. Najdemo pa druge strokovne izraze, ki so prav tako rabljeni v slovnici, npr. *glasnik* ‚vokal‘ (Vokal, Selbstlauter – *glasnik* je Vodnikov poznejši pripis v slovarju), *narečje* ‚prislov‘ (pozneje pripisano k Adverbium), *pika* (.), *pogolt* (.), *prašaj* (?), *predlog*, *prepona* ‚ločilo‘, *sklanjanje*, *soglasnik*, *zalog* (*djaven, terpiven*) ‚glagolski način‘, *zlog*. Stari prevzeti besedi iz nemščine *rajtati* (in besedni družini) konkurirajo terminološke ustreznice iz ruščine in hrvaščine: *calculiren – preštevam, preštejem, rajtam, prerajtam, čislam, sčislam*,²² (prim. *calculator – števica, rajtavic, Rechenbuch – rajtavne, številске bukve*), *Arithmetik – števica, števistvo, broj*.

4 Poudarili smo že, da je Vodnik strokovne izraze v slovenski jezik raje prevajal kot sprejemal tuja poimenovanja. To dejstvo izkazujejo tudi prevodi prevzetih nemških terminov iz klasičnih jezikov v slovarju: *Präsidium – predsedništvo* (naknadno prečrtal), *predsednija, predsestvo*, *Präsident – predsednik* (prečrtal), *predseda*, *Tempo – časova mera, sklada*, *Synthesis, synthetische Methode – skladavna rešitev*. Mednarodna strokovna poimenovanja so bila pogostejša npr. v računstvu: *Numeration – štetva, številtva*, *arithmetisch – števiski, števski*, *Summe – šuma, skupvo, kup, znesik, znošik, sklad vse, vse vkup znos* (vse je Vodnik prečrtal), *addiren – soštevam, soštejem* (poznejši pripis: *skladam števila*), *Addition – soštetva* (pozneje: *sklada*); in v astronomiji: *Komet – curkasta zvezda, repata zvezda*, *Astronom – zvezdar*, *Astronomie – zvezdaria*, *astronomisch – zvezdarski*, *astral – zvezden*, *Astrolog – zvezdež*, *Astrologie – zvezdežia* (poznejši pripis), *Astrognosie – zvezdoznanje*, *Constellation – ozvezdje* (prim. tudi: *ozvezditi, ozvezden*).

5 Zaradi novih poimenovalnih potreb se je terminologiziralo že znano splošno besedje, ki ga v slovarju nadgrajujejo razvejane besedne družine, npr. za trgovsko stroko: *kup, kupčija* (besedotvorni različici!), *nakup, pokup, kupec, kupavec* ‚trgovec‘, *kupčica, kupavka* ‚nakupovalka‘, *kupčam, kupčijski*. Vodnik je tudi naknadno pripisoval sopomenke in besedotvorne variante: pri *kupčija, kupčovanje* je dodal *tergovanje*; pri *kupčovati, teržim* kasneje *tergujem*; pri *kupčija, terštvo* je dopisal *tergovstvo*. Nizal je številne terminološke besedne zveze, npr. za *blago*: *blago zastaja, blago ne véde, blago razprodajam, blago ima dober prodaj, blago na prodaj, pogoditi se za blago, odpraviti/odpravlati blago, blago gre dobro, blago v balah, malo blago, drobnina, zverženo blago, vozno blago, dobičik per blagu, kupčija s prepovedanim blagom*. Vodnikovo besedotvorno ustvarjalnost so spodbujali izzivi na različnih strokovnih področjih. Primerjajmo termine v kratkih poučnih sestavkih iz računstva, ki jih v splošnem slovarju ne moremo pričakovati: *desetice, samice* ‚enice‘; različice *množaj, pomnožaj* in *pomnoženik*; *množitva, množstvo*; *drobižva, delitva* (*deliti* le v splošni rabi); *odkladanic, odkladavic, odkladva, odjemva* (v slovarju: *odklada* ‚odštevanje‘); *štetva, števna vumetnost, števenje, števstvo, števistvo, štetstvo*; *rajtanje, rajtemga, rajtva; skladnik (+), odkladnik (-), nakladnik (x), razkladnik* (.), *enačnik (=); enkla, desetkla, stotkla* ‚enica, desetica, stotica‘ (LAUSEGGER 1997:

²² Gl. abrechnen mit einem – *porajtujem* oder *štejem* auch *brojim*, *porajtam* oder *poštejem* auch *po-brojam*.

7–26). Iz množice poimenovalnih poskusov lahko povzamemo splošne značilnosti novonastajajočega strokovnega izrazja, ki se je npr. oblikovalo za potrebe poučevanja računstva kot šolskega predmeta: velika variantnost računskih izrazov, poskusne tvorjenke, vpliv različnih tujejezičnih predlog in slovarjev, neupoštevanje predhodnih terminoloških poimenovanj.²³ Tudi pri medicinskem izrazju se je Vodnik trudil za izvirne slovenske besedotvorne rešitve in manjšo odvisnost od nemške predloge. To nam dokazujejo dvojna poskusna poimenovanja. Na primer za 'cevast organ, po katerem teče kri ali limfa', je v Vodnikovem slovarju izkazan termin *žila*: *srčna žila*, *plučna žila*, *želodcova žila*, *mlečna žila*, *rožna žila*, *očesna žila*, *kervna žila*, *kerčna žila*, *zlata žila* in *zlatica*, *materničasta žila*, *vratna žila*, *glavna žila*, le na obrobju rabe se omenja *cipla*.

6 Sklep

Vodnikov rokopisni nemško-slovenski slovar *Slowenisches Wörterbuch – Slovensek Besednjak* vsebuje osnovno in bolj specialno izrazje iz različnih strokovnih področij. Za tradicionalno slovensko strokovno izrazje v slovarju je značilna dokumentiranost in aktualnost jezikovnega gradiva, ki zajema tudi razlikovalno besedje iz koroškega in vzhodnoštajerskega prostora. Pri slovenjenju izrazov na novejših strokovnih področjih so se pod vplivom različnih predlog v strokovnem jeziku oblikovale poskusne prevodne ustreznice. Neustaljenost in variantnost strokovnih izrazov, nedosledno upoštevanje predhodnih terminoloških poimenovanj – vsi ti pojavi so se odražali tudi v Vodnikovem slovarju. Vodnik si je prizadeval razkriti in ozavestiti strukturne zakonitosti slovenskega jezika, posebej za slovenščino značilne besedotvorne vrste in tvorbene modele znotraj njih. V slovarju je izpričan vpliv purističnega jezikovnega nazora. Vodnik je strokovne izraze po potrebi sprejemal iz najbolj sorodnih slovanskih jezikov s podobno jezikovno strukturo. V najstarejšem obdobju načrtnega oblikovanja neverskega strokovnega izrazja in jezika je bil narejen prvi korak: pionirski poskusi prevajanja strokovnih vsebin v slovenščino so sprožili nadaljnji razvoj slovenskega strokovnega jezika.

VIRI

- Valentin VODNIK, 1795, 1796, 1797 (1996): *Velika pratika*. Ur. Aleš Berger. Ljubljana: Mladinska knjiga.
- , 1797: *LUBLANSKE NOVIZE od vſih krajev zeliga fvejta*, I/103. V⁴Lublani: Jann. Fridr. Eger.
- , 1799 (1981): *Kuharſke bukve*. Is Nemſhkiga preflovęnjene od V. V. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- , 1804–1806/1817 (1965): *Slovenſek befednjak*. Kartoteko gesel s slovenskimi iztočnicami (obrnjena verzija nemško-slovenskega slovarja) hrani Sekcija za zgodovino slovenskega

²³ Pohlinove *Bukvze sa rajteno* (1781) niso imele vpliva na Vodnikovo terminološko delo. Prim. Novak (1986: 89–100) in Lausegger (1997: 7–26).

- jezika Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU [Jože Stabej]. Ljubljana.
- , 1811: *PifmENOft ali gramatika sa perve fhole*. V⁴Lublani.
- , 1812: *ABEZEDA ali Asbuka, Das ABC-Buch, L'Abécé*. V⁴Lublani.
- , 1818: *Babifhtvo ali porodnizharfki vuk sa babize*. V⁴Lublani.

LITERATURA

- Matej CIGALE, 1860: *Deutsch=flovenifches Wörterbuch*. I–II. Laibach.
- Doris, Božidar in Primož DEBENJAK, 2008a: *Veliki nemško-slovenski slovar* na plošči CD-ROM – *Grosses deutsch-slowenisches Wörterbuch* CD-ROM. Ljubljana: DZS.
- , 2008b: *Veliki slovensko-nemški slovar* na plošči CD-ROM – *Grosses slowenisch-deutsches Wörterbuch* CD-ROM. Ljubljana: DZS.
- Károly GADÁNY, 1996: *The evolution of vocabulary in literary Slovenian*. Melbourne: Academia Press.
- Oswald GUTSMAN, 1789 (1999): *Deutsch-windifches Wörterbuch mit einer Sammlung der verdeutschten windifchen Stammwörter, und einiger vorzüglichern abstammenden Wörter*. Klagenfurt. Aus Slowenisch-Deutsch umgekehrt und bearbeitet von Ludwig Karničar, Graz.
- France KIDRIČ, 1929–1938: *Zgodovina slovenskega slovstva od začetkov do Zoisove smrti*. Ljubljana: Slovenska Matica.
- Herta LAUSEGGER, 1997: Valentin Vodnik – sooblikovalec slovenskega računskega izrazja. *Jezikoslovne in literarnovedne raziskave: Zbornik referatov 6. srečanja slavistov Celovec, Ljubljana, 1989*. Ur. Breda Pogorelec. Ljubljana: FF. 7–26.
- Andreja LEGAN RAVNIKAR, 1995: *Valentin Vodnik – oblikovalec slovenske terminologije: Upravno-politična in vojaška terminologija – Lublanske novice 1797: magistrska naloga*. Ljubljana: [A. Legan Ravnikar].
- , 1997a: Pomenske lastnosti upravno-politične in vojaške terminologije v Vodnikovih Lublanskih novicah (1797). *Slavistična revija* 45/3–4. 476–488.
- , 1997b: Tvorbeni načini upravno-političnih in vojaških terminov v Vodnikovih Lublanskih novicah (1797). *Jezikoslovni zapiski* 3. 25–40.
- , 2009: Razvoj slovenskega strokovnega izrazja. *Terminologija in sodobna terminografija*. Ur. Nina Ledinek, Mojca Žagar Karer, Marjeta Humar. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU. 49–73.
- Majda MERŠE, 2008: Slovenska leksikografija in leksikologija v zgodovinski perspektivi. *Teorija i istorija slavjanskoj leksikografii: Naučnye materialy k XIV s'ezdu slavistov*. Ur. M. I. Černyševa. Moskva. 150–180.
- Izidor MODIC, 1909: Vodnik kot jezikoslovec. *Dom in svet*. 414–421, 446–453, 495–500.
- France NOVAK, 1986: Iz zgodovine slovenskega znanstvenega jezika: Pohlinova računica. *Slovenski jezik v znanosti 1: Zbornik prispevkov*. Ur. Ada Vidovič Muha. Ljubljana: Znanstveni inštitut FF. 89–100.
- Irena OREL, 1996: Kopitar in slovarstvo slovenskega jezika. *Kopitarjev zbornik*. Ur. Jože Toporišič. Ljubljana: FF (*Obdobja*, 15). 139–152.
- Martina OROŽEN, 1979: Uradovalna slovenščina v drugi polovici 18. stoletja. *Obdobje razsve-*

- tljenstva v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi*. Ur. Boris Paternu s sodelovanjem Brede Pogorelec in Jožeta Koruze. Ljubljana: FF (*Obdobja*, 1). 155–177.
- , 1991a: Odmevi francoske revolucije v Vodnikovih Novicah (1797–1800). *Obdobje slovenskega narodnega preroda*. Ur. Matjaž Kmecl. Ljubljana: FF (*Obdobja*, 11). 195–208.
- , 1991b: Vodnikove »Lublanske novice« in Francozi. Kopitarjevi študijski dnevi I: *Predavanja iz 1989 in 1990*. Ur. Joža Mahnič. Ljubljana: Zveza kulturnih organizacij Ljubljana Šiška. 5–6.
- , 1993: O oblikovanju strokovnega izrazja in jezika v kmetijskem tisku. *Slavistična revija* 41/4. 509–517.
- , 1997: Napoleonov razglas na Kranjce: Ljubljanski jezikovni različici prevoda iz francoščine in nemščine. *Jezikoslovne in literarnovedne raziskave: Zbornik referatov 6. srečanja slavistov Celovec, Ljubljana, 1989*. Ur. Breda Pogorelec. Ljubljana: FF. 67–85.
- Božena OSTROMECKA FRANCAK, 2007: *Historia leksykografii słoweńskiej*. Łódź: Wydawnictwo Uniwersytetu Łódzkiego.
- Marta PIRNAT, 1984: Anatomsko izrazje v prvih slovenskih babiških priročnikih. Anatomy terminology in the first Slovene midwifery manuals. *Slovenska medicinska beseda: XV. jubilejni memorialni sestanek profesorja Janeza Plečnika, I. del*. Ur. Danilo Fliser, Duška Meh. Ljubljana: Medicinska fakulteta. 137–149.
- , 1986: Znanstveni jezik v Vodnikovi slovnici. *Slovenski jezik v znanosti 1: Zbornik prispevkov*. Ur. Ada Vidovič Muha. Ljubljana: Znanstveni inštitut FF. 101–109.
- Maks PLETERŠNIK, 1894–95 (2006): *Slovensko-nemški slovar* I–II. Ur. Metka Furlan. Elektronska izdaja na CD-ROM-u. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU.
- Ivan PRIJATELJ, 1924: Nekaj Vodnikovih pisem Kopitarju. *Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino* IV. 147–167.
- , 1926: Korespondenca med Vodnikom in Kopitarjem. *Časopis za slovenski jezik, književnost in zgodovino* V. 121–143.
- Erich PRUNČ, 1979: Prispevek k poznavanju virov za Gutsmanov slovar. *Obdobje razsvetljenstva v slovenskem jeziku, književnosti in kulturi*. Ur. Boris Paternu s sodelovanjem Brede Pogorelec in Jožeta Koruze. Ljubljana: FF (*Obdobja*, 1). 209–265.
- Slovenski biografski leksikon* (SBL), 1986: Janko Kos, Jože Toporišič: Vodnik Valentin. Ur. Jože Munda. Ljubljana. 509–528.
- George THOMAS, 1997: The Impact of Purism on the Development of the Slovene Standard Language. *Slovenski jezik – Slovene Linguistic Studies* 1. 133–152.
- I. S. ULUHANOV (ur.), 1994: *Issledovanija po istoričeskomu slovoobrazovaniju*. Moskva: Rossijskaja akademija nauk, Institut ruskogo jazyka.
- Carly Ann VIDMAR, 2009: *The contributions of Valentin Vodnik to the development of a Slovene literary language*. Dissertation submitted to the University of Nottingham for the degree of master of Arts by Research. Nottingham.
- Ada VIDOVIČ MUHA, 1988a: Nekatere jezikovnosistemske lastnosti strokovnih besednih zvez. *XXIV. seminar slovenskega jezika, literature in kulture*. Ur. Breda Pogorelec. Ljubljana: FF. 83–91.
- , 1988b: Skladenjska tipologija zloženek slovenskega knjižnega jezika: ob kontrastivni naslovnitvi na nemške zloženke. *Slavistična revija* 36/2. 181–193.
- , 1988c: *Slovensko skladenjsko besedotvorje ob primerih zloženek*. Ljubljana: Partizanska knjiga, Znanstveni inštitut FF.

- , 1997: Tipologija slovenskih ustreznih nemških zloženkam v Gutsmanovem slovarju. *Jezikoslovne in literarnovedne raziskave: Zbornik referatov 6. srečanja slavistov Celovec, Ljubljana, 1989*. Ur. Breda Pogorelec. Ljubljana: FF. 59–64.
- , 2000: *Slovensko leksikalno pome noslovje: govorica slovarja*. Ljubljana: Znanstveni inštitut FF.

SUMMARY

Due to the terminological needs of the time, Vodnik's manuscript German-Slovene dictionary, *Slowenisches Wörterbuch – Slovesek Besednjak* (1804–1806), involved the formation of technical terminology. The dictionary includes basic and more specialized terminology from various technical fields, i.e., agriculture, various trades, military, technology, commerce, banking, administration, government, law, politics (diplomacy), diet and housekeeping, mathematics, linguistics (grammar and orthography), anatomy (particularly obstetrics), astronomy, meteorology, geology and geography. Slovene equivalents of the German compounds (which are the most common type of derivation in German) were examined from the point of view of word-formation processes, motivation of the terms, the degree of calquing. Of particular interest were translations independent of the source language. From the Slovene translations of nominal compounds, four distinctive types emerged: (1) Compounds are only rarely translated as compounds with infix and suffix or infix only, or (rarely) as a juxtaposition. (2) A large number of German compounds are translated into Slovene by suffixation, partially calqued, i.e., with borrowed semantic elements and Slovene suffixes. (3) Very frequently nominal compounds are translated as phrases with left adjectival attribute. Slovene equivalents are calqued or partially calqued, only rarely they are independent translations of German compounds. (4) To a lesser degree, German compounds are translated with the nominal attribute on the right, which can have elucidating function. The terminology from the aforementioned technical fields was compared to the technical terms used in the following Vodnik's publications: the almanac *Velika pratika* for years 1795, 1796, 1797 (1996); the newspaper *LUBLANSKE NOVI-ZE od vŝih krajev zeliga fvejta*, 1797 (I/103); the cookbook *Kuharske bukve*, 1799 (1981); the grammar *Pifmenost ali gramatika sa perve ŝhole*, 1811; the primer *ABEZEDA ali Asbuka, Das ABC-Buch, L'Abécé*, 1812; the obstetrics manual *Babiŝtvo ali porodnizharski vuk sa babize*, 1818. The linguistic analysis showed that the traditional Slovene terminology in Vodnik's dictionary is characterized by well-documented and current language material that also includes distinctive lexicon from Carinthia and Styria. The equivalents of the terms from newer technical fields are largely provisional translations, formed on the basis of various models in technical language. However, Vodnik's dictionary also reflects the instability and variation of technical terms as well as inconsistent consideration of the previous terminological formations Vodnik attempted to identify and be mindful of the Slovene structural rules, particularly of word-formation types and models within them that are characteristic for Slovene. The dictionary reveals influence of puristic linguistic views. Vodnik included in his dictionary terms from the most closely related Slavic languages with similar linguistic structures. In the first period of systematic development of secular technical terminology and language, the first step was thus made: translation and adaptation of technical manuals and textbooks was an impetus to the further development of the Slovene technical language.

UDK 821.163.41.09

Vladislava Gordić Petković

Filozofski fakultet u Novom Sadu

ŽENSKI GLASOVI U SAVREMENOJ SRPSKOJ KNJIŽEVNOSTI: IZMEĐU KANONIZACIJE I KOMERCIJALIZACIJE

Rad se bavi analizom kanona savremene srpske ženske književnosti, koja nastoji da prekinе usmerenost književnog kanona na stvaralaštvo muških pisaca i da ga izmeni tako što će preispitati granice definicija istorije i identiteta. Pored toga što analizira raznovrsne kulturne obrasce, slike nacionalnog identiteta i mapiranje urbane sredine koje u svojim romanima predstavljaju Mirjana Novaković, Mirjana Đurđević i Mirjana Mitrović, rad se usredsređuje na načine na koje srpske spisateljice istražuju nove perspektive nacionalnih i rodnih stereotipa, kaogod i na raznorodne stilove i teme prisutne u njihovim knjigama.

The paper examines contemporary Serbian women's fiction, which attempts to disrupt the phallogocentricity of the literary canon and change it by challenging the boundaries of history and identity formation. Along with various cultural patterns, images of national character and the mapping of the urban environment represented in the novels by Mirjana Novaković, Mirjana Đurđević and Mirjana Mitrović, the paper will focus on the ways Serbian women writers explore new perspectives of national and gender stereotypes as well as various styles and topics operating in their books.

Ključne reči: ženska književnost, književni kanon, ginokritika.

Keywords: women's writing, literary canon, gynocriticism.

Uvodeći pojam ginokritika u knjizi *Ka feminističkoj poetici* (1979), Ileana Șovolter ukazuje na nužnost usredsređenja na ženu kao na autorsku ličnost koja proizvodi značenje teksta. Ginokritika stvara ženski okvir za proučavanje produkcije, motivacije, analize i interpretacije ženskih tekstova. Iako joj se može zameriti prekomerna usredsređenost na psihoanalitičku perspektivu ženskog identiteta kao neadekvatnog u odnosu na muški (osećaj nedostatnosti koji proishodi iz anatomske razlike i, shodno tome, proizvodi kod žene osećanje niže vrednosti i nemoći), ginokritika u pobijanju freudovskih nazora zapravo gradi okvir za istorijsko razmatranje ženskog stvaralačkog identiteta kao stalne borbe da se prevaziđu norme lažne univerzalnosti koje su zasnovane na patrijarhalnom prisvajanju moći (SHOWALTER 1977: 8).

Višedecenijsko delanje ginokritike nije ukinulo terminološke nedoumice vezane za prirodu i raspon književnosti koju pišu žene, jer nije iskorenjena zabluda o ženskom pismu kao sinonimu za trivijalnu književnost – odnosno, za književnost koja zadovoljava emotivne potrebe nedovoljno samosvesne žene. Žensko pismo se ne može izjednačavati sa književnim stvaranjem svih autora ženskog pola, još manje sa trivijalnom literaturom, jer ono, po definiciji, napušta okvire tradicionalnih modela, stilova i postupaka zarad prihvatanja alternativne i marginalne pozicije. Žensko

pismo je poetička a ne polna odrednica (GORDIĆ PETKOVIČ 2011: 16), ono je strategija čitanja koliko i modus pisanja.

Teoretičarka Ilejn Šovolter nije slučajno optužila dvadeseti vek da trivijalizuje kako žensko iskustvo, tako i svaki pokušaj da se žensko iskustvo pretvori u literaturu. Jer, sve predrasude upisane u pojmove ženskog pisma i ženske književnosti rezultat su delovanja strategija trivijalizacije kojima arhipelag ženskih poetika, teorija i inicijativa pruža otpor. Otud je od vitalne važnosti teorijsko osmišljavanje književne prakse: stvaranje ženske književne tradicije i ženske književne istorije nakon što su žene vekovima bile u senci, mistifikovane i marginalizovane. Ženski kanon je, u poređenju sa dominantnom književnom tradicijom, ipak još uvek sveden na ograničeno, kontrolisano prisustvo. Ti uski okviri ukazuju da žensku književnu tradiciju i dalje presudno obeležava topos marginalnosti, da je i dalje prati teza o potisnutom i potlačenom ženskom identitetu koji nalazi puteve i mogućnosti da se iskaže, uprkos potiskivanju i pritiscima.

Ginokritika ne daje odgovor na pitanje da li je normiranje ženskog kanona prioritet u odnosu na istraživanje genealogije ženskog stvaralaštva. Činjenica jeste da književni kanon još uvek žensko stvaralaštvo tretira kao informativni dodatak, a ne kao svoj konstitutivni deo. Slike ženske posebnosti i dalje se neretko svode na predstavljanje kreativnosti koja samo reflektuje uticaje kanona, a ne iskazuje originalnost. Iako postmoderno doba relativizuje kanon kao sporazum o vrednostima i načinima vrednovanja, fleksibilnost, pluralizam i višeglasje još uvek nisu ravnopravni konstitutivni principi istorije književnosti.

Kreativni dometi savremene ženske književnosti u Srbiji, jednog po svemu relevantnog literarnog korpusa, i dalje se, neretko, ignorišu ili se prepoznaju tek selektivno. Najveći medijski prostor dobija komercijalna književna produkcija zasnovana na žanrovskim modelima ljubavnog romana, ispovedne dnevničke proze ili porodične sage, tematski i sadržinski krajnje simplifikovana, a očita je tendencija izvesnog broja književnih istoričara i književnih teoretičara da se takva dela ako ne kanonizuju, ono bar predstave kao vidljiva i egzemplarna.²⁴ Koliko god rodne kvote bile irelevantne za imanentno vrednovanje umetničkog dela, toliko je važno potiskivati apriorno etiketiranje ženske tradicije kao okrenute masovnom konzumerizmu, trivijalne i nekonzistentne. Nužnost da ženski kanon bude vrednovan rodno senzitivnim kriterijumima umesto rodno neutralnim ne povlači automatski za sobom inferiornost kao posledicu. Naše vreme i dalje traži da se rodno osnaživanje predoči kao obaveza, jer nismo još uvek postigli nivo jednakosti u kome bi rodno postalo vrednosno neutralno.

²⁴ Odrednica ženskog pisma u srpskoj je književnosti otvorila prostor za izvesnu vrstu zloupotrebe kanona, gde se pokušavaju uvrstiti dela koja ne pripadaju umetničkoj prozi. Pišući o ženskom pismu u srpskoj književnosti za prvi broj banjalučkog časopisa *Slovesa*, srpski pisac Milorad Pavić (inače, istoričar književnosti po profesiji) u ovim okvirima nabraja književno-teorijske studije, prozna i esejiistička dela, i kuvare. Kritičar i teoretičar književnosti Aleksandar Jerkov u seriji napisa o ženskoj književnosti u beogradskom časopisu *Vreme* iz 2001. u okviru ženskog svrstava autorke i dela koji nesumnjivo pripadaju korpusu komercijalne književnosti ili, bar, nastaju sa intencijom da komercijalizuju žensko iskustvo. Ovakva vrsta neselektivnosti razlog je za zabrinutost utoliko pre što je i istoričar srpske književnosti Jovan Deretić u trećem, dopunjenom izdanju svoje *Kratke istorije srpske književnosti* (Novi Sad, Svetovi, 2001) napisao sledeće: »Panoramu savremenog srpskog romana upotpunjavaju dela niskožanrovskog karaktera gde su naročitu popularnost stekle žene-romanopisci, od starijih Nada Marinković (1921–1998), zatim Gordana Kuić (1942) i Ljiljana Đurović-Habjanović (1953), a od najmlađih Jasmina Ana (1957) i dr.« (312).

Boreći se sa svim egzistencijalnim iskušenjima koje su nosile devedesete godine i prva decenija novog milenijuma, srpske prozaistkinje su se borile i protiv nehaja javnosti u koji je, dakako, spadalo i površno etiketiranje. Ženski autorski rukopis razvijao se u nekoliko pravaca, razvijajući teme i modele ženskosti.²⁵ I pored poetičkih razlika, srpske spisateljice imale su istu ambiciju: bekstvo iz zadatog stanja nevidljivosti uz pomoć strategija potvrđivanja ženskih pripovednih modela. Svaka je bekstvo realizovala na drugačiji, osoben način: eksperimentom sa ispovednošću, tendencijama alternativnog i apokrifnog čitanja istorije, žanrovskom persiflažom. Teme i motivi ženskosti nisu bili samo način da se apostrofira nevidljivost i zapostavljenost u društvu, nego su postali i svojevrsno pribežište, odnosno zaklon od ignorisanja i pogrešnog čitanja.

Žene su i predugo važile za tajno društvo: skrivene i pritajene, mistifikovane i marginalizovane, baš kao u nedovršenom romanu Novosađanke Judite Šalgo *Put u Birobidžan* koji je temelj ženskog kanona u savremenoj srpskoj književnosti. Taj roman je utopijska poema o potrazi za ženskim kontinentom, za zemljom jednakosti i pravde i mirnim mestom počinka koliko i *Herland* Šarlote Perkins Gilman ili *Sluškinjina priča* Margaret Atvud.

Najbronija a najraznorodnija grupa srpskih spisateljica bile bi *neorealistkinje*. Ljubica Arsić, Mirjana Đurđević, Mirjana Pavlović i Jelena Lengold preispituju i preispisuju realnost, pisanje utemeljujući bilo kao elitistički eskapizam, bilo kao strategiju tumačenja političkih i socijalnih distorzija (GORDIĆ PETKOVIĆ 2003: 124).

U prozi Mirjane Pavlović, jedne od retkih autorke koje objavljuju isključivo priče i pripovetke, ženskost i nevidljivost sudbinski su povezane, ali su i posredovane kroz sliku rastakanja socijalističke idile tokom osamdesetih, te potom socijalnih, ekonomskih i političkih raskola devedesetih. Još od prve zbirke priča *Zajednički imenitelj* (1976), preko *Čekaonice* (1980) i *Smrtolovke* (1986), pa do prozних knjiga *Sumoreske* (1995) i *Zrno zrnu* (2002), Pavlovićeva piše o samoći i izopštenosti, nekad u kontekstu urbane otuđenosti koja je rezultat ekonomskog uspona srednje klase, a nekad u ponižavajućem okruženju ratne i inflatorne 1993. godine. Njene junakinje su nervozne i samovoljne devojke u poznom cvatu koje se bore za nedostižnog muškarca, unapred svesne da je takav pokušaj integracije u okruženje potpuno beznađežan. Muškarac koji nudi neku vrstu apsurdne afirmacije ženskog ega predstavljen je u jednoj od priča namerno tipski, kao prezauzeti političar koji je prisutan mnogo češće na TV ekranu nego u podstanarskoj sobici svoje povremene ljubavnice, ili pak kao studentski aktivista koji ideale prodaje za materijalnu udobnost. Metafora turobne poznosocijalističke stvarnosti u ranoj prozi Pavlovićeve je zubarska čekaonica gde se ne stoji u redu za zdravlje, nego u redu za gubitak, amputaciju, nestabilnu protezu, neopozivu smrt. Tako i žene, u jalovom pokušaju da se afirmišu kao dobre članice zajednice, gube svoj identitet umesto da ga grade, a jedini način da se taj identitet sačuva upravo je ona samoća od koje se beži.

Umesto precizno karakterisanih junaka i pomno opisanih događaja pred nama su emotivna disleksija, fragmentarna svest i ista takva percepcija. Junaci Mirjane Pa-

²⁵ Sa izuzetkom parodijskog žanrovskog eksperimenta očevidnog u romanima Mirjane Đurđević, i romana *Maco da l' me voliš?* Ljubice Arsić koji se igra estetikom pačvorka, u srpskoj književnosti nema pandana ranoj prozi Dubravki Ugrešić. Retke su knjige i autorke koji ironično problematizuju motive i modele ženskosti.

vlović su *groteske*, u značenju koje je ovoj reči dao američki pisac Šervud Anderson kada je u zbirci kratkih priča *Vajnzberg, Ohajo* predstavio junake koji su jednu istinu prigrlili kao apsolutnu i tako je pretvorili u laž. Groteske Mirjane Pavlović ponikle su u sivoj srpskoj provinciji i još sivljem Beogradu, saživljene sa osećanjima usamljenosti i nepripadanja, a poraz prihvataju kao deo svoje prirode. Priče Mirjane Pavlović su basne o otuđenju i neodređenoj gladi – za životom, za ljubavlju, za neostvarenim mogućnostima da se bude negde drugde, neko drugi, sa nekim drugim.

U savremenoj srpskoj prozi postoje dela i opusi u kojima se bezmalo kao po etalonu može čitati sukob i susret različitih aspekata ženskosti. Proza Jelene Lengold, njene tri zbirke priča (*Pokisli lavovi*, 1994; *Lift*, 1999; *Vašarski mađioničar*, 2008) i roman *Baltimor* (2003), otvaraju pitanja ženskog kao poetičke prednosti i egzistencijalne ugroženosti. Spisateljica preko skica običnih života govori o stvarnosti višeg reda – o ljubavi, i o samoći i smrti koji ljubav neminovno ugrožavaju. Junakinje povremeno obuzima strah od smrti, a rezultat tog straha je melanholija koju Lengoldova čas ironizuje, čas lirizuje. Opisujući odnose između bračnih i slučajnih partnera, slikajući nerazrešiv disbalans u muško-ženskim vezama, Lengoldova tematizuje neuspeh komunikacije i tolerancije, nesporzume i blaženstva koji su nenamerni i neočekivani. Bez patetike, gorčine ili cinizma, ona se upušta u teme bračnog neverstva, u vivisekciju razorenih porodica ili melanholičnu reminiscenciju na detinjstvo. Junakinju njene priče »Prozori« uznemiruje san u kome bezuspešno pokušava da dozove nekog sa jednog od milion prozora udaljene zgrade koja je sa svih strana okružuje. Iako joj je rečeno da će san prestati »kad sretno pravu osobu«, ona nastavlja da ga sanja i pošto je sreća čoveka svog života i udala se za njega. Ono što se postavlja između smrti kao najvećeg straha i ljubavi kao najveće želje je samoća – stanje izopštenja i stanje razlike: »Biti sam. To nije stvar odluke. Još manje sudbina. To je nešto kao pečat.« (LENGOLD 1999: 26). Junakinje Jelene Lengold presudno određuje koliko strah od smrti, toliko i strah od sreće. Bolna svest o krhkosti emotivnih odnosa i nemoći ljubavi da obeća večnost uslovljena je sećanjem na turbulentne porodične predistorije.

Neorealistički prosede Jelene Lengold zasniva se na ispovedanju ali i kontrolisanom prisustvu ironije, eksperimentalnost i liričnost su pažljivo balansirani, a korišćene pripovedne konvencije najbliže su američkim minimalistima kakvi su Rejmond Karver ili En Biti: pišući o reminiscencijama na detinjstvo ili o srećnim i nesrećnim ljubavima, Jelena Lengold piše priče o Njemu i Njoj, bez patetike i sladunjavosti, u okruženju bez obeležja, u prostoru gde su politika i istorija pod suspenzijom, u svetu sa malo ličnih podataka, sa retkim opisima, još ređim dijagnozama i tek pokojim amblematskim pseudonimom koji autorka junacima dodeljuje kao preko volje.

Za razliku od Lengoldove, koja piše o univerzalizovanoj sadašnjosti, Judita Šalgo, Mirjana Mitrović i Mirjana Novaković progovaraju o ženskim temama i ženskom identitetu izlazeći iz tiranije aktuelnog trenutka u istoriju ili alternativne svetove. Realizam je za ove autorke samo konvencionalni okvir fantastičnog, mitskog i (pseudo)istorijskog, samo prostor dijaloga sa istorijskim i literarnim nasleđem. O krizi devedesetih i ženskoj emotivnosti one će progovarati posredno, simbolički i krajnje diskretno.

Egzil kao ženski motiv može biti predočen kroz mitsko-arhetipsku matricu, koja se savršeno uklapa u rodnu perspektivu. Na to nam ukazuje prerano preminula Judita

Šalgo, čiji nedovršeni i posthumno objavljeni fragmentarni roman *Put u Birobidžan* (1997) ispreda legendu o ženskom kontinentu. Ciklična struktura dela uporedo predstavlja sudbine izgnanih i neshvaćenih obrađuje motiv »drugog dolaska«, s tim što se Hrist ovoga puta pojavljuje u ženskom liku. Jedna od tema *Put u Birobidžan* jeste ženska utopija, i utočište za obespravljene i nezaštićene žene. U realnosti istorije zamišljen kao staljinistički geto za Jevreje, fiktionalni Birobidžan je moguća realizacija matrijarhalne društvene strukture opisane u romanu *Herland* Šarlotte Perkins Gilman.

Glavna junakinja Judite Šalgo je Berta Papenhajm, nekadašnja Frojdova pacijentkinja, u psihoanalitičkoj literaturi zabeležena kao Ana O. Berta je humanitarna aktivistkinja koja se u periodu između dva svetska rata bavi spasavanjem i reintegracijom mladih devojaka, žrtava trgovine ljudima. Njeno putovanje po Balkanu i Maloj Aziji vođeno je nejasnim nagoveštajem da nekakav ženski kontinent negde postoji; Bertin krajnji cilj nije samo nalaženje idealnog skloništa za obespravljene žene, nego i beg od hysterije, bolesti čijeg se povratka pribojava. Samo Bertino traganje, sumnja i nada, kao i spremnost da prati nejasne nagoveštaje i problematične tragove stvaraju Birobidžan, dragovoljni ženski egzil.

Tajnu o postojanju tog novog kontinenta i dolasku Mesijane čuvaju žene obolele od psihičkih i veneričnih bolesti, žene čije se telo raspada i koje govore nerazumljivim jezicima. Luetički mesijanizam je bolest koja se širi kao glasina i glasina koja se širi kao bolest: Berta Papenhajm se suočava sa različitim viđenjima drugog dolaska, pa dok likovi muškaraca u romanu predanje o spasiteljki koja dolazi iz Egipta objašnjavaju očajničkom potrebom bolesnih i siromašnih žena da odlože neumitnu smrt, žene Berti objašnjavaju da se Mesijana iščekuje zato što dolazak muškarca donosi sifilis, vanbračnu decu, siromaštvo i smrt.

Roman Judite Šalgo daje glas osobama sa margine i ženama koje građansko društvo odbacuje kao posrnule ili nemoralne, ali isto tako artikuliše arhetipske sadržaje ženskog nesvesnog. Frojdova psihoanaliza je autorkina tema još od njenog prvog romana, *Trag kočenja* (1987), a potom i u knjizi priča *Da li postoji život* (1995). Prozni eksperiment Šalgove Frojdu teoriju tretira kao priču: istorija i teorija nesvesnog postaju osnova zapleta, izvor informacija i izvor inspiracije, drugo ime za mogućnost tekstualne igre. I sama struktura romana *Put u Birobidžan* nalikuje radu nesvesnog, jer se pripovedanje kružno ulančava oko dominantnih motiva utopije, Spasiteljke, siromašnih i ugnjetenih.

Još jedna stvaralačka mogućnost u književnosti je istorija preoblikovana ženskom rukom. Mirjana Novaković u romanu *Strah i njegov sluga* (2000) piše o Beogradu osamnaestog veka u kom se na pozadini austrijsko-turskog sukoba odigrava potera za vampirima. U nju se uključuje lično đavo, izdajući se za Ota fon Hauzburga; privlačan je, uglađen, obrazovan, ciničan, uobražen i prilična kukavica, poseduje mnoštvo ljudskih mana i ponešto od klasičnih demonskih obeležja – ukratko, on je parodija stereotipa o muškoj nesavršenosti. Đavolova *povest* o poteri za vampirima u okolini Beograda godine 1736. prepliće se sa *ispovešću* u ljubav razočarane princeze Marije Auguste Turn i Taksis. Ova srčana žena, zatečena u stranoj zemlji, nepoznatom jeziku i svetu u maničnoj poteri za vampirima doživljava neku vrstu ličnog prosvetljenja. Princeza i đavo su učesnici i svedoci događaja koje predočavaju i tumače

potpuno različito, jer su njihove verzije događaja obojene različitim nakanama: cilj njegove je da ispričeva avanturu u kojoj će biti glavni protagonist, a cilj njene da se ispovedi i opravda. Princeza i đavo, oboje suočeni s nerazumevanjem sredine koja ne prihvata njihove verzije istine, bore se za isto – za potvrdu sopstvenog identiteta. Ova živopisna povest o pinčonovskoj poteri za vampirima već je svojim raskošnim zapletom i književno-istorijskom citatnošću inspirisala na mnoga različita čitanja, tako da je prva knjiga Mirjane Novaković, *Dunavski apokrif* (1996) neopravdano ostala u njenoj senci.

Dve novele u *Dunavskim apokrifima* («Gromovska legija» i «Jevanđelje po žednoj») obrađuju isti motiv – božje čudo – s tim što je prva smeštena u vreme zalaska Rimske imperije a druga u godinu 2000. Junaci prve su muškarci i ratnici, suočeni sa vojnim porazom i smrću, ali i sa čudesnim izbavljenjem koje nisu u stanju adekvatno da objasne. Drugu novelu pripoveda žena, a za nas je ovde zanimljiva zato što opisuje dolazak ženskog Hrista.

«Jevanđelje po žednoj» na jednom nivou funkcioniše kao gorka parodija utopijskog društva koje zagovara jednakost po cenu gubitka identiteta. Radnja se dešava u Beogradu, ali to je ovaj put distopijski grad bliske budućnosti u kome je upotreba ličnih imena zabranjena, a hirurški zahvati u cilju ispravljanja nedostataka na ljudskom telu obavezni. Socijalna formacija budućnosti zove se Otvoreno društvo, deklarativno zastupa ostvarenje svih ljudskih prava, ali onemogućuje da se na bilo koji način iskaže građanska neposlušnost. Seme pobune niče kad se pojavi Ona, žena vođa koja nije podvrgnuta ni plastičnoj hirurgiji ni genetskoj modifikaciji, i njeni sledbenici, nazvani «žedni». Ona je u ovom slučaju inverzija biblijskog motiva – dok Hrist utazuje žed ljudima koji su spoznali njegovo učenje, njegova ženska verzija svojim dolaskom izaziva večnu žed. Pleme žednih zagovara nesavršenost i pravo na individualne razlike, postavlja pitanja i traži odgovore na njih. Njihova Mesijana je nevidljiva ali sveprisutna, ona hoda po vodi i prikazuje se vernicima, ali predstavlja znamenje nesavršenstva.

Otvoreno društvo metaforizuje se kao odbijanje da se živi u skladu sa emotivnim potrebama koje se određuju kao rodna obeležja ženskog: ukidajući institucije porodice i braka dok zagovara imaginarnu jednakost, ovaj orvelovski konstrukt politiku solidarnosti i privrženosti pretvara u vid gerilske borbe.

Realistički postupak rado ulazi u igru žanrovskim odlikama i kulturnim stereotipima, kako ćemo videti na primeru Mirjane Đurđević. Ova spisateljica beskompromisno eksperimentiše oblicima trivijalne književnosti, i dekonstruiše žanrove krimića, trilera, istorijskog i avanturističkog romana kako bi razobličila prepreke koje prate ženu na putu sazrevanja i afirmacije i bespoštedno kritikovala nepravilnosti i nestabilnosti društva u kom žive njene junakinje (GORDIĆ PETKOVIĆ 2011: 31). Njena bi proza mogla da posluži kao primer retkog i gotovo nemogućeg spoja beletrističkog i komercijalnog.

U Đurđevićinom romanu *Čuvari svetinje* (2007) neimenovani Istraživač prati put Mirosavljevog jevanđelja od nastanka nacije do kraja istorije, kroz manastire i trezore sve do intergalaktičke deponije. Putovanje kroz vreme menjače roman stilski i žanrovski, te će pripovedanje teći u formi policijskog zapisnika, novinskog intervjua, filmskog scenarija, avanturističkog romana u nastavcima, sve u cilju komične

mistifikacije. Delo je šaljivi odgovor na historiografsku metafikciju: osmišljeno je kao ispovest o istraživanju, a glavni junak je knjiga koja nestaje i tekst koji se sakriva u istoriji, izranjajući uvek u doba istorijskih previranja i političkih kriza. Mirjana Đurđević sistematski problematizuje istoriju kao konstrukciju, kao da sledi reči Linde Hačion o tome da objektivno istorijsko znanje ne postoji jer je u istorijsko svedočanstvo uvek upisan identitet svedoka. Čitava postmoderna teorija dovodi u sumnju istoriju zbog toga što ona poseduje fluidnu i nefiksiranu prirodu kakvu ima i fiktivni tekst: neumitno se menja i prilagođava interesima i identitetu svedoka i pripovedača.

Roman Mirjane Đurđević *Kaja, Beograd i dobri Amerikanac* (2009) može da se čita kao imago-loška revizija srpskog romana. Istorija jednog grada i troje glavnih junaka predočena je kroz niz koincidencija, obrta, travestija i kalambura, a pripoveda je spisateljica Mica Đurđević, čiji je životopis parodija autorkinog, smešten tačno jednu generaciju ranije – naslovi Micinih romana parodiraju naslove dela koje je napisala stvarna Mirjana Đurđević, pa *Čuvari svetinje* postaju *Nosači bukvara*, a *Đakuzi u liftu* ni manje ni više nego – *Amam na odžaku!*

Beograd je u ovom romanu mesto susreta kultura: u njemu žive Kalmici, pripadnici malog mongolskog naroda koji je izbegao iz Rusije nakon Oktobarske revolucije ali i Amerikanac Džon Dajnili Prins, bivši diplomata najmlađe svetske velesile. Poznanstvo kalmičke devojčice Kaje i američkog diplomate od milošte zvanog Pidžin prerasta u porodičnu privrženost pod okriljem Mice Đurđević. Roman Mirjane Đurđević nadilazi okvire porodične hronike i realističkog pripovedanja uz pomoć već u *Čuvarima svetinje* primenjene montaže različitih diskursa i stilova (diplomatskih depeša, novinskih članaka, sveznajućeg pripovedanja i doživljenog govora), fotografija, fotomontaža i crteža. *Kaja, Beograd i dobri Amerikanac* jeste mistično-satirična alternativna istorija Beograda i Srbije ali i pripovedni eksperiment koji nema hermetičnost postmodernističke tekstualne igre. Ovo je, između svega ostalog, i roman o složenom odnosu spisateljice i njene dvojnice. Mica i Kaja su dva pola ženskog koji se odbijaju, ali uče da funkcionišu u tandemu: već su kritičari u ovom romanu prepoznavali parabolu o prihvatanju Drugog, ali je Mirjana Đurđević otišla i dalje od toga – srpska imperijalna tema (koju čine prelomni istorijski događaji – atentati, ubistva i ratovi) preobraćena je u alternativni narativ o burlesknim i trivijalnim objašnjenjima političkih i socijalnih promena.

Traganje za motivima eksperimenta i parodije vraća nas u godinu 1988, kad je Dubravka Ugrešić osvojila NIN-ovu nagradu za roman *Forsiranje romana reke* u kom su artisti i modeli jugoslovenske književne scene provedeni kroz žanrovski pakao – od komedije naravi do krimića, horora i romana zavere. Parodirajući poetike Umberta Eka i Dejvida Lodža, hrvatska spisateljica je sačinila urnebesni moralitet o jugoslovenskoj književnoj sceni. Mirjana Đurđević je granice takve nestašne igre sa tekstem proširila i problematizovala. I kao što se Ugrešićka u naslovu veselo poigrala vojnim i književnoteorijskim terminima (»forsiranje reke« i »roman reka«), tako je Đurđevićka rodni Beograd pretvorila u sudbinsko mesto gde Beogradanka sreće Kalmikinju i Amerikanca, pripadnike nacije u nestajanju, s jedne, i velesile u nastajanju, s druge strane.

Sudeći po motivskim i stilskim pozajmicama, srpska ženska književnost je raznorodna: Mirjana Novaković se u svom pisanju ugleda na majstora tajne i zavere

Tomasa Pinčona; proza Jelene Lengold kao svoj nesumnjiv uzor ima priče Rejmunda Karvera i En Biti, dok su literarni modeli Mirjane Đurđević Borislav Pekić koliko i klasični kriminalistički romani. U ženskoj prozi devedesetih uočava se načelna bliskost spisateljica poput Judite Šalgo sa Kišom i Crnjanskim, kao da se, i same u poziciji nerazumevanja i neprihvatanja, autorke najbolje razumeju sa apatridima, odnosno sa autorima iz senke i sa margine. Unutrašnje izgnanstvo je tegobno iskustvo koje osnažuje, mogućnost da se afirmiše ženskost mimo stereotipova i predrasuda o trivijalnom i komercijalnom. Ženski kanon operiše strategijama nevidljivosti, tišine i marginalnosti, ali primenjuje i ljupke i obesne igre žanrovima i konvencijama, koristeći ih kao kontrapunkt kanonskim temama i postupcima koji su dugo bili automatski definisani kao muški.

IZVORI I LITERATURA

- Vladislava GORDIĆ PETKOVIĆ, 2003: Motivi i modeli ženskosti: srpska ženska proza devedesetih. *Sarajevske sveske* 1/2. 123–133.
- , 2007: *Na ženskom kontinentu*. Novi Sad: Dnevnik.
- , 2008: Rodni identitet u matrici žanra: ženska proza u Srbiji pre i posle dvehiljadite. *Teorije i politike roda*. Ur. Tatjana Rosić. Beograd: Institut za književnost i umetnost. 41–47.
- , 2011: *Mistika i mehanika*. Beograd: Stubovi kulture.
- Mirjana ĐURĐEVIĆ, 2007: *Čuvari svetinje*. Zrenjanin: Agora.
- , 2009: *Kaja, Beograd i dobri Amerikanac*. Beograd: Laguna.
- Linda HAČION, 1996: *Poetika postmodernizma*. Novi Sad: Svetovi.
- Jelena LENGOLD, 1999: *Lift*. Beograd: Stubovi kulture.
- Mirjana NOVAKOVIĆ, 1996: *Dunavski apokrifi*. Novi Sad: Matica srpska.
- , 2000: *Strah i njegov sluga*. Beograd: Narodna knjiga.
- Elaine SHOWALTER, 1977: *A Literature of Their Own: British Women Novelists from Bronte to Lessing*. Princeton: Princeton University Press.
- , 1979: *Toward a Feminist Poetics: Women's Writing and Writing About Women*. London: Croom Helm, 1979.
- , 1985: *The New Feminist Criticism: Essays on Women, Literature and Theory*. New York: Pantheon Books.
- , 2009: *A Jury of Her Peers: American Women Writers from Anne Bradstreet to Annie Proulx*. London: Virago Press.
- Judita ŠALGO, 1997: *Put u Birobidžan*. Beograd: Stubovi kulture.

SUMMARY

Under the influence of gynocriticism and more recent critical readings, the body of literature about women's fiction in Serbia has been steadily growing in the recent years. However, despite the efforts of gender-aware critical reception to help women's literature become part of the literary canon, equally strong tendencies are driving it towards commercialization, i.e., making women's authorship synonymous with mass production of formula fiction. The article

aims to present artistically relevant Serbian female fiction writers and their contribution to the widening of the Serbian literary canon in the direction of the poetic experiment and ironic re-examination of national myths and gender identities.

Women's authorship subverts and alternates canonic themes and procedures that have been long identified as male. With this intention, authors such as Mirjana Đurđević, Ljubica Arsić, Mirjana Mitrović, and Judita Šalgo use prose experiment, deconstruction of popular genres, and strategies of alternative and apocryphal reading of history.

GRADIVO – OCENI – POROČILO

DOSLEJ NEZNANI FINŽGARJEVI PISMI

Ulrichu Dobniku**1**

Ljubi moj koroški dijak!

Tvoje pismo sem prejel. Poslala mi ga je Akademija. Moj naslov sedaj je: Fr. Finžgar, Ljubljana, ulica Dobrilova 30. Prav je, ako pišeš na ta naslov, da pismo prej dobim.

Takole je z mano: Še par mesecev pa bom star 88 let. Omagal sem. Boleharim. Kljub temu naj bo tako. Pošlji mi eno samo povestico, ki se ti zdi najboljša. Prebral jo bom in povedal svojo misel. Prav sedaj nimam in ne morem imeti drugega dela, pa šope starih svojih pisem pregledujem in požigam. O, tudi jaz sem bil mlad in se smehljam svojim pesmim in spisom, že v 4. gimnaziji sem se lotil tega dela.

Torej: dobro te razumem in pošlji mi. Prav rad bi ti kaj malega poslal v denarju, toda kako? Morda po Prosvetni zvezi? Sporoči mi. Ker mi je bomba nogo prestrelila, ne morem v mesto. Pa bom že koga dobil, da namesto mene opravi.

Pozdravljen!

F. S. Finžgar
Dobrilova 30

2/XI 1957

2

F. S. Finžgar
Ljubljana
Dobrilova 30

12/ XI 1957

Dragi moj!

Pismo in črtico prejel in jo takoj prebral. To so začetki. Saj moji niso bili drugačni (v 4. gimnaziji). Jezik je kar dober. Samo se morate navaditi, da pišete lažje čitljivo. To je pogoj, da bo kdo tako ročno pisavo rad in hitro mogel brati. Vse to pa kar mimogrede.

Snov: Reven fant, bogate hiše pa deklica. Prva ljubezen in seveda usodna, ker takega začetnega tovarniškega delavca prav mlada deklica res utegne imeti rada. Začetna ljubezen, ki nič ne gleda na denar in bogastvo. Dekle hitro zori, no, in tedaj postaja tudi previdno praktična in si izbere drugačnega fanta za ženina. Za fanta je to tragično, za dekleta čisto naravno. Pomagajo ji gotovo tudi domači. Za tako vsebino bi bilo že treba bolj razodeti tragiko take ljubezni. Tragika je za fanta usodna, izgine od doma.

Ta dva momenta bi bilo treba v tej črtici zelo poudariti in literarno razviti. To pa je že težje psihologično delo. Temu še v črtici niste povsem kos. Nič ne de. Vsak začetek je težak in mnogo se je treba truditi, duševno razmišljati pa tudi kaj podobnega, a *vzorno* napisanega brati. Ne veliko. Stari so rekli: Bojim se bralca ene same knjige. Zares dobre in preudarjene.

Naj ti to zadostuje. Zares sem se postaral in morda tudi v oceni in sodbi nisem več pravi.

Rokopis ti vračam in te lepo pozdravljam

vdani F. S. Finžgar
Dobrilova 30. Ljubljana

Prav isti dan sem dobil iz južne Amerike dokaj dolgo pismo nekega delavca. Ni mi poznan. Hudo moder bi bil rad in bi rad kaj napisal. ????

Opombe

Za urednika zbranega dela kateregakoli književnika je iskanje njegove korespondence dolgotrajno in mučno delo, saj obstaja kljub skrbnemu poizvedovanju in zbiranju vedno možnost, da ni našel vseh književnikovih dopisovalcev in da še vedno kje tiči kako neznano pismo. To se je nehote zgodilo tudi pri objavi pisem v Finžgarjevem *Zbranem delu XIV* (Pisma I, Ljubljana 1996) in *XV* (Pisma II, Dostavki, Ljubljana 1999), ki ju je uredil Jože Šifrer. Očitno se ni ohranila v pisateljevi zapuščini nobena sled, ki bi urednika usmerila h koroškemu prejemniku dveh pisateljevih pisem. Zanju sem naključno izvedel 5. aprila 2011 na Slovenskem znanstvenem inštitutu na Dunaju. Po mojem predavanju *Pesnik Ivan Hribovšek in Dunaj* me je prijazno ogovoril g. mag. Ulrich Dobnik, ki stanuje v avstrijski prestolnici, in mi povedal, da hrani dve Finžgarjevi pismi. Predlagal sem mu natis, s katerim se je takoj strinjal. Kmalu mi je poslal v Ljubljano njuni fotokopiji s spremnim pojasnilnim pismom, datiranim 5. maja 2011, v katerem je med drugim opisal ozadje svojega kratkega dopisovanja s pisateljem:

V prilogi Vam pošiljam dve fotokopiji dveh pisem, kateri sem prejel leta 1957 od pisatelja Franca Saleškega Finžgarja.

Bil sem tedaj v sedmem razredu humanistične gimnazije v Celovcu (Bundes-Gymnasium in Klagenfurt, Völkermarkter Ring 27). Prvih šest razredov gimnazije sem bil v internatu Marijanišča na Plešivcu (Tanzenberg). Tam je izhajal od leta 1952 do leta 1958 slovenski dijaški list z imenom KRES, katerega je izdajal Florjan Lipuš. V Kresu sem tedaj objavljajl pesmi, balade ter tudi članke in črtice pod psevdonimom »Ermanov Vrh« (po domače se je pri nas reklo »pri Ermanu«). Rodil sem se 6. 6. 1940 v vasi Graben 4, občina Dobrla vas (Eberndorf), okraj Velikovec (Völkermarkt). Ljudsko šolo sem obiskoval v Kazazeh (Edling), potem šest razredov gimnazije na Plešivcu, sedmi in osmi razred pa v Celovcu, kjer sem junija 1959 tudi maturiral. Jeseni istega leta sem se vpisal kot študent na pravno fakulteto univerze na Dunaju. Po končanem študiju prava sem postal uradnik, najprej v okviru ministrstva za socialne zadeve in od leta 1972 naprej kot višji uradnik v Uradu zveznega kanclerja Republike Avstrije. Tam sem ostal do upokojitve leta 2003.

V Celovcu sem bival v Dijaškem domu Slovenske prosvetne zveze (Tarviser Strasse 16). Pisal sem tedaj pesmi in črtice (povečini samo za omaro). Sem pa tja sem to ali ono pesem objavil v Slovenskem vestniku ali v kakšnem koledarju. V letu 1960 sem pisal v reviji Mladje pod psevdonimom Udo Duko (*Ulrich Dobnik Dunaj/Koroška*).

Jeseni leta 1957 sem pisal priljubljenemu pisatelju F. S. Finžgarju. Posebno znan je bil tedaj kot avtor romana *Pod svobodnim soncem* in cele vrste napetih zgodb in zanimivih povesti. Hotel sem sam zase vedeti, ali sem uspešnejši v epiki ali pa v liriki. Zato sem prosil Finžgarja za oceno osnutka neke povesti. Moram pa pripomniti, da tedaj še nisem imel pisalnega stroja in da sem pisal s črnilom. Moja pisava je bila težko čitljiva (in je še danes). Zato sem se zelo razveselil, da mi je Finžgar kljub temu v zelo kratkem času odgovoril. Na kateri naslov sem Finžgarju poslal prvo pismo, danes ne vem več. Osnutek povestice, katero sem dal Finžgarju v oceno, se ni ohranil.

Finžgar je obe pismi napisal s pisalnim strojem in v obeh je nekaj strojepisnih napak, ki so najbrž posledica pisateljeve visoke starosti, zato jih je urednik v prepisu za objavo popravil. Pisatelj je v obeh pismih dodal strojepisnemu podpisu z naslovom ljubljanskega prebivališča tudi lastnoročni podpis z zelenim črnilom. Z njim je vnesel v pismi tudi nekaj besednih popravkov, ki jih je urednik v prepisu upošteval.

P r v o p i s m o. – Naslov na ovojnici: Dijak gimnazije [v izvorniku piše »gimnazija«, kar je najbrž pomota], D o b n i k U l r i c h, Klagenfurt – Celovec, Traverserstrasse [prav: Tarviser Strasse]16/I, Kärnten Austria. Poštni pečat: Ljubljana, 2. 11. [19]57, [ob] 18 [uri]. Izvirnik pisma hrani naslovljenec na Dunaju. – *Akademija*: Slovenska akademija znanosti in umetnosti v Ljubljani, kamor je Dobnikovo pismo najprej prišlo; Finžgar je bil njen član. – *poslal v denarju*: Finžgar je bil pripravljen podariti mlademu dopisovalcu manjši znesek denarja, kar razodeva njegov socialni in mecenski čut. – *po Prosvetni zvezi*: Slovenska prosvetna zveza, ena od organizacij koroških Slovencev. – *mi je bomba nogo prestrelila*: 9. marca 1945 so zavezniška letala bombardirala Ljubljano, delno porušile tudi pisateljevo hišo v Trnovem, pisatelja pa poškodovale; skoraj je oglušel, zaradi drobca jekla v nogi, so ga morali operirati.

D r u g o p i s m o. – Naslov na ovojnici: Stud. gimnazia, Dobnik Ulrich [ime in priimek sta podčrtana s pisalnim strojem], Celovec (Klagenfurt), Tarviserstrasse

16/I, Kärnten Austria. Poštni pečat na tej pisemski ovojnici ni ohranjen, ker je bila po prejemu pisma znamka odtrgana zaradi filatelističnega vzroka. Izvirnik pisma hrani naslovljenec na Dunaju. – *F. S. FINŽGAR*: pisatelj je svoj naslov v zgornjem levem kotu odtisnil z osebnim pečatom, ki ga je pomočil v posebno blazinico z vijoličastim črnilom. – *12/XI 1957*: ta datum v zgornjem desnem kotu je Finžgar napisal rokopisno z zelenim črnilom. – *vzorno*: besedo je pisatelj podčrtal z zelenim črnilom. – *Rokopis ti vračam in te lepo pozdravljam*: v besedi *rokopis* manjka v izvirniku zlog -ko-, ki ga je pisatelj pozabil natipkati; za besedo *vračam* je postavil piko in po večjem presledku nadaljeval z malo začetnico *in te lepo*; urednik meni, da je pisatelj celotno besedno zvezo nazadnje pojmoval kot en stavek, zato je v prepisu opustil pisateljevo piko in presledek.

Marjan Dolgan

Inštitut za slovensko literaturo in literarne vede ZRC SAZU

REVIJALNE OBJAVE PRVE SLOVENSKE KLASIKINJE KONČNO V KNJIGI

Zofka Kveder: *Zbrano delo. Druga knjiga*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2010. 838 str.

Pet let po izidu *Prve knjige Zbranega dela Zofke Kveder* (2005), s katerim je ta ugledna zbirka slovenske literature prekinila sramotno dolgo tradicijo izključevanja avtoric, je izšla *Druga knjiga*, ki jo je tako kot prvo uredila in napisala opombe Katja Mihurko Poniž, odlična poznavalka tako dela Zofke Kveder, o kateri je leta 2003 izdala monografijo *Drzno drugačna: Zofka Kveder in podobe ženskosti*, kot tudi ženskega literarnega ustvarjanja znotraj zahodnega družbeno-kulturnega dogajanja med drugo polovico 19. stoletja in drugo polovico 20. stoletja. Ta kontekst, katerega del predstavlja pisanje Zofke Kveder, je urednica Mihurko Poniž, sicer predavateljica na slovenistiki Univerze v Novi Gorici, razčlenjevala tudi v delih *Labirinti ljubezni v slovenski književnosti od romantike do II. svetovne vojne* (2008) in *Evine hčere: konstruiranje ženskosti v slovenskem javnem diskurzu 1848–1902* (2009).

Že v uvodu v *Prvo knjigo Zbranega dela Zofke Kveder* je urednik zbirke France Bernik napovedal kar devet knjig avtoričinega literarnega in obliterarnega gradiva (pisma), in čeprav so bile za drugo knjigo predvidene vse nezbrane črtice, šele za tretjo pa tudi nezbrane novele in povesti, je obsežna *Druga knjiga Zbranega dela Zofke Kveder* (z opombami in kazalom ima kar 838 strani) zasnovana vsaj deloma kot njuna združitev, saj obsega avtoričino knjižno nezbrano pripovedno prozo, objavljeno v dnevnem časopisu in revijalnem tisku med letoma 1898 in 1903, in to črtice, povesti in novele. Druga knjiga tako šteje kar 94 naslovov, pri čemer nekateri povezujejo po več le oštevilčenih ali drugače označenih kratkih enot. Ker je v petih letih, kolikor pokriva *Druga knjiga Zbranega dela*, Zofka Kveder objavila tudi svoj knjižni prvenec *Misterij žene* (1900), še dve pripovedni zbirki *Odsevi* (1902) in *Iz naših krajev* (1903) ter zbirko dramskih besedil *Ljubezen* (1901), nedvomno drži ugotovitev, ki jo je zapisala urednica *Zbranega dela*, da je bilo v drugi knjigi predstavljeno obdobje »pisateljčino ustvarjalno najbolj intenzivno obdobje« (776). To je mogoče povezati tudi z dejstvom, da se je Zofka Kveder takrat kot pisateljica šele uveljavljala, hkrati pa je pisanje literature in publicistike sprejela kot svoj poklic, s katerim se je tudi preživljala. Zamejitev pisateljčinega nezbranega dela z letnico 1903 urednica *Zbranega dela* ne utemeljuje le z obsežnostjo tega gradiva, ampak tudi z dejstvom, da je postala Zofka Kveder leta 1904 urednica revije *Domači prijatelj*, v kateri je objavila veliko svojih besedil, ki bodo predstavljena v naslednji knjigi.

Doslej zgolj revijalno objavljena dela so za *Drugi zvezek* zbrana iz desetih slovenskih časopisov in revij, med katerimi so zastopane vse objave Zofke Kveder v časopisu *Edinost* in reviji *Slovenka*, »kar predstavlja tudi pregled nad njeno prisotnostjo v tržaškem kulturnem prostoru« (775), ki ni bila majhna, saj je skoraj polovica objav v knjigi iz teh dveh publikacij.

Urednica Mihurko Poniž je motivno raznovrstnost zbranih pripovedi in dogajalnih prostorov (notranjsko in kraško podeželje, Ljubljana, Trst, Zagreb, Dunaj, Bern, Zürich, Praga) povezala z dinamiko avtoričinega življenja v predstavljenem

obdobju, saj je mogoče v njih opaziti veliko »avtobiografskih prvin iz otroštva, šolske dobe v Ljubljani, razgibanega življenja v Trstu in študentskih dni v Švic« (777) pa tudi kasnejšega v Pragi, kjer so nastale nove, svetle podobe materinske sreče, saj je leta 1901 rodila hčerko. Toda tudi kadar ne gre za (posredno prikazano) avtoričino življenje, v zgodbah prevladujejo ženske usode. Urednica opozori na naslednje motive, ki izražajo pisateljčin čut za krivice, ki so jih doživljale ženske v družbi: »prisilni zakoni, ženska želja, materinstvo, prostitucija, prezgodnja smrt pri porodu«. (776-777) To seveda ne pomeni, da avtorica ne zna biti do svojega spola tudi kritična, kot na primer v pripovedi Gospa Berta ali trije prizori iz življenja »rodoljubne« dame (144-151), v kateri, kot zapiše v zaključku, prikaže »brez polepševalnega stekla« sliko zaradi bogastva in močevega rodoljubja hinavsko čaščene meščanske dame, ki se sploh ne zaveda svoje omejene prostaškosti in domišljave ter nadute neumnosti. Tudi v zgodbi Ena iz množice rahlo zafkljivo predstavlja »pravi tip novomodne ženske« (651), ki se navdušuje nad dekadenco in bolehnostjo in celo svojo jetiko ter bližajočo se smrt sprejema teatralično, saj je bila, kot avtorica zaključí pripoved, »pač le hči našega nervoznega, do skrajne meje prenapetega, samo senzacij željnega časa.« (659) Prav tako pa se pisateljica zna vživeti v moške, celo v takega, ki ga je prevarala žena, kot prikazuje črtica V burji (30-31), v kateri spremljamo deloma v polpremem govoru zapisano boleče samoironično razmišljanje prevaranega moškega pred samomorom.

Žanrsko zbrane pripovedi urednica označuje za črtice, povesti in novele. Čudi predvsem oznaka novela za precej dolgo in na več oseb osredotočeno pripoved Študentke (86 strani), ki je prvotno izhajala v nadaljevanjih v *Slovenki*. Da pisanje Zofke Kveder niha med bolj tradicionalno realističnim in novoromantičnim načinom, na kar so literarni zgodovinarji že opozarjali, kažejo tudi avtoričina vrstna poimenovanja v naslovih. Poleg poimenovanja Črtice (755, 762) kaže na podobno zelo kratko, le na eno situacijo osredotočeno in ob tem poantirano dogajanje tudi njen naslov Drobiž (251), ki druží tri taka besedilca, zasnovana kot socialno-psihološke pripovedi, v katerih je navkljub socialni motivaciji dogajanje predstavljeno iz kmečkega v mestni prostor in tudi bolj subjektivno kot v starejšem, realističnem tipu kratke proze; tega predstavljata dve pripovedi, naslovljeni Vaški слиki (358). Naslovna pomanjševalnica Sličice (60) pa označuje prav prehod od realističnosti k moderni črtici.

Ena od običajnih nalog urednikov zbranih del je, da zberejo in komentirajo kritične odmeve na objavljena dela, v primeru te knjige pa je imela urednica še posebej težko nalogo, saj so revijalne objave, kot tudi zapiše, »v veliki meri ostale brez odziva« (779). Kljub temu je za Kritične odmeve poiskala gradivo, ki je bilo bodisi del komentarjev drugih knjižnih del bodisi del korespondence z uredniki in prijatelji ali redke literarnozgodovinske oznake teh del (npr. v Kocijanovi monografiji *Kratka pripovedna proza v obdobju moderne* iz leta 1995 ali v opombah Marje Boršnik k *Izbranemu delu Zofke Kveder 1938–1940*). V tem delu Opomb urednica poleg za bralce koristne razlage manj znanih besed ali tujejezičnih citatov in lastnih imen pojasnjuje in s primernimi besedili osvetljuje tudi tista mesta v besedilih, ki imajo avtobiografsko ozadje, kar daje tem opombam še dodatno vrednost.

Bralec je urednici lahko hvaležen tudi za jezikovno redakcijo objavljenih pripovedi, glede katere ohranja načela, postavljena že v *Prvi knjigi*. Tako so posegi le nuj-

ni: odpravila je nekatere, za avtoričin slog nebstvene hrvatizme in tiste pravopisne posebnosti, ki bi besedila nepotrebno odtujila sodobnemu bralcu.

Bralcem je z *Drugo knjigo* torej postal dostopen zajeten kos pripovednega ustvarjanja Zofke Kveder, za katero sicer v literarni zgodovini že dalj časa poznamo oznako, da je »sopotnica moderne«, vendar tudi ta knjiga dokazuje, kako zares moramo jemati njeno sočasno potovanje. Ob črtici Ironija, objavljeni v osrednjem *Ljubljanskem zvonu* že leta 1898, urednica navaja Gregorja Kocijana, ki je pred petnajstimi leti v monografiji *Kratka pripovedna proza v obdobju moderne* o njej zapisal to, česar se ob branju zave tudi vsaj malo razgledani bralec: »V Ironiji je šla po stopinjah Ivana Cankarja in njegove družbene satire. Ker pa v tistem času še ne bi mogli govoriti o neposrednem Cankarjevem vplivu, gre očitno za koincidenčni pojav.« (788) Da je bila tudi za Kvedrovo ironija primeren način opozorilne družbene kritike, kaže še njena pripoved *Idila*, objavljena 1900 v *Rdečem praporu*, ki pa jo začinja z besedami: »Brala sem Cankarjeve *Vinjete*.« (503) in nadaljuje z ugotovitvijo o zelo ustvarjalno spodbudnem vplivu tega branja nanjo.

Besedila so razporejena kronološko, tako da lahko spremljamo pisateljčine motivno-slogovne spremembe, na katere v Opombah deloma opozori tudi urednica. Pravzaprav me preseneča, da so ostala ta besedila brez knjižne objave, saj gre za presenetljivo kvalitetna dela, iz katerih še vedno veje avtoričina sočutnost in empatija, ko predstavlja razočaranega, izigranega posameznika, saj želi z njegovo, običajno tragično usodo vplivati na oblikovanje bralčeve družbene zavesti in etike. Hkrati pa ima pisateljica občutek za mero (in prav zato morda ni uporabljala toliko retoričnih sredstev kot Cankar, zaradi česar je bila v slovenski literarni zgodovini žal slabo ovrednotena),²⁶ za dinamično oblikovanje snovi in ne prestopa v sentimentalno ali kako drugače omrtvičeno pisanje. To je še posebej očitno v daljši pripovedi *Študentke*, ki ne le da vnaša v slovensko književnost novo motiviko mladih izobraženek, in to različnih narodnosti in socialnih položajev, ampak njihovo ljubezensko in drugo iskanje predstavi z vidika različnih oseb in s tem različnih subjektivnosti. Čeprav je že Marja Boršnik o tej pripovedi, ki je leta 1900 v nadaljevanjih izhajala v *Slovenki*, zapisala: »... ker avtorica ni imela koncepta, nadaljevanja ni mogla napisati, dokler ji urednica ni vrnila rokopisa prejšnje številke. Odtod neenotnost, deloma tudi površnost, pa tudi odvisnost od kritike.« (802), je še vedno zanimiv prikaz časa, ko je bilo vedenje žensk pod strogimi družbenimi omejitvami, a so se temu upirale prav posameznice z inteligenco in čustveno močjo, med katerimi je bila tudi Zofka Kveder.

Svojevrsten upor tradicionalnim ženskim vlogam je predstavljalo tudi literarno ustvarjanje Zofke Kveder. Kar na nekaj mestih je sicer zapisala, da je pisanje njeno delo, za katerega pričakuje zaslužek, vendar pričakuje hkrati tudi iskreno sprejemanje občinstva, kot v zgodbi *Najlepše priznanje* operna pevka pove, da ji največ pomeni priznanje preprostega človeka.

Upamo lahko, da bo tudi večja dostopnost teh besedil Zofke Kveder, ki so bila doslej znana le tistim, ki so jih načrtno iskali v publicistikah, vplivala na literarnozgodovinsko prevrednotenje še vedno prevladujočega pogleda na ustvarjanje naše prve poklicne pisateljice, ki ji je slovenska literarna zgodovina sicer priznavala pogum in upornost zaradi njene družbene vloge, ne pa tudi prave umetniške vrednosti. Vendar

²⁶ To ugotavlja urednica Mihurka Poniž v njeni monografiji *Drzno drugačna* (2003: 21).

je to, kot je ugotovila že urednica Katja Mihurko Poniž v svoji monografiji o avtorici, najprej problem omejenega gradiva, ki je bilo upoštevano, nato pa bolj presojevalnih kriterijev naše literarne zgodovine kot same literature Zofke Kveder. Ta je, kot dokazuje tudi *Druga knjiga Zbranega dela*, vnesla nove motive in spremenjeno tematizacijo ženske identitete, in to na način, ki živo govori bralcu (upajmo, da ne samo bralkam) tudi našega časa.

Vita Žerjal Pavlin
Ljubljana

O STANJU PREUČEVANJA SKLADNJE PRI SLOVAKIH

Aktuálne otázky súčasnej syntaxe. Ur. Mária Šimková. Bratislava: VEDA – Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 2005. 167 str.

Zbornik z atraktivnim naslovom *Aktuálne otázky súčasnej syntaxe* je zlasti predstavitev današnjega stanja skladenjskih teorij in aktualnega preučevanja skladnje na Slovaškem in deloma tudi na Češkem, kar je seveda primerjalno koristno tudi za nas. Zbornik je zbir krajših pisnih prispevkov, ki so nastali iz referatov na istoimenski konferenci v Bratislavi. Cilj konference in posledično tudi zbornika je najprej predstaviti sodobne oz. aktualne teorije in metodologije preučevanja skladnje, potem pa skušati uskladiti teoretične in metodološke smernice v smislu izdelati čimboljši skladenjski opis slovaščine.

Okvirni komentar sta prispevala danes že eminentna in tudi mednarodno dobro poznana jezikoslovca Ján Kačala in Slavomír Ondrejovič. Da bi poenotili metodologijo za skladenjski opis, se načelno poudarja, da je treba raziskovalni oz. analizni aparat precizirati s sintezo slovničnih, pomenskih in leksikalnih analiz; bistveno je razmerje med pomenoslovjem in skladnjo. Sicer pa se zgradba in lastnost celovitega sistema določenega jezika oblikujeta znotraj skladenjskih načel in kategorij splošne teoretične skladnje.

Bistveno je poudarjanje sobivanja jezikoslovnih smeri, npr. strukturalizma, tvorbnopretvorbnega, sistemsko-funkcijskega in korpusnega pristopa, torej korpus je dandanes lahko dobra empirična baza za potrjevanje slovničnosti posameznega jezikovnega sistema. Merila praktične uporabe, »pravilnosti« oz. normativne ustreznosti in občutljivosti omogočajo ohranjati jezikovni sistem, ki zaradi aktualnosti oz. živosti rabe mora biti odprt za nenehni razvoj in spremembe.

Za tematsko predstavitev obsega zbornika je nujno navesti naslove prispevkov, še zlasti, ker so jih napisali pomembni, tudi mednarodno uveljavljeni, jezikoslovci: S. Ondrejovič: *Niekol'ko glos k aktuálnej situácii slovenskej syntaxe* (9–13), J. Kačala: *Syntaktické princípy a syntaktické kategórie* (14–20), J. Horecký: *Výpovedné akty ako východisko syntaxe* (21–22), S. Machová: *Závislostní syntax* (23–27), E. Tibenšská: *Význam a forma syntaxi* (28–35), F. Štícha: *Ke vztahu teoretické a empirické syntaxe v epoše korpusů* (36–40), K. Oliva: *O dialektické jednotě protikladů morfoloického značkování korpusů a závislostní syntaktické analýzy vět* (41–56), V. Řezníčková, Z. Urešová: *K syntaktické anotaci textů z Českého národního korpusu: od analytické k tektogramatické rovině* (57–72), J. Panevová: *Sloveso: centrum věty; valence: centrální pojem syntaxe* (73–77), J. Nižníková: *Polopredikativne konštrukcie a valencia slovesa* (78–87), M. Ivanová: *Vzt'ah pomenovacej a vetotvornej funkcie slovesa* (88–92), Š. Lenšerová: *Postavení syntetického predikátu v humanistické češtině* (93–102), M. Hirschová: *Sekundární predikace v češtině a ve slovenštině* (103–114), G. Gotthardová: *Z problematiky syntaktického vzt'ahu koordinácie* (115–126), J. Hoffmannová: *Výstavba interview z hlediska textové syntaxe a stylistiky* (127–138), O. Müllerová: *Opakování jako jeden z rysů výstavby mluvených textů* (139–149), M. Dudok: *Textové konektory a orientátory* (150–154) in E. Nemcová: *Syntaktické pro-*

striedky odborného štýlu (Deskriptívna a synergetická interpretácia) (155–165); našeti prispevki so, kot je že omenjeno, uokvirjeni s komentarjema S. Ondrejoviča in J. Kačale.

V nadaljevanju bo iz navedenih prispevkov navajanih nekaj poudarkov in usmeritev, ki utegnejo koristiti pri skladijskih analizah slovenščine

- Potrebno je dopolnjeno proučevanje odvisnostnih, tvorbeno-pretvorbni, zgradbenih in funkcijskih vlog in razmerij na podlagi objektivnejšega korpusnega pristopa k razpoložljivemu gradivu (11–13).
- Poudarjena je vloga skladijskih načel in kategorij; znotraj načel je pri skladijski analizi potrebno slediti aktualizirajočemu načelu, slovničnemu načelu, (leksikalno)pomenskemu načelu, informacijskemu načelu in načelu jedrnega in perifernega dela stavčne povedi in nadpovednega besedila; znotraj skladijskih kategorij je pomembna kategorija osebe, druge so še kategorija zanikanja, kategoriji časa in naklona, ki sooblikujejo stavčnočlenska razmerja (15–20).
- Opozorjeno je na proces upovedovanja, še zlasti na ažuriranje dejavnikov, ki vplivajo na upovedovanje, in na kompleksnost celotnega poteka upovedovanja (21–22).
- Potrebno je nadaljnje raziskovanje in opis odvisnostnih razmerij v stavčni in besedilni skladnji; med ključnimi skladijskimi pojmi je vezljivost, ki omogoča tvorbo skladijskih vzorcev. Še premalo raziskana je zlasti besedilna vezljivost, ki je bistvena skladijska podlaga za določanje npr. aktualizacijskih prvin oz. za predstavitev aktualizacijskega členjenja (23–27).
- Znotraj razmerja slovar – slovnica je stalno opozarjano na vzajemni odnos med leksikalnim in skladijskim pomenom in tudi na razlike: tako leksikalni kot skladijski pomen glagolov tipa prepričati, potolažiti sta uresničena v povedih tipa Janez je prepričal/potolažil Ivana z argumenti, medtem ko v primeru Argumenti so prepričali/potolažili Ivana ostaja skladijski pomen (v nasprotju z leksikalnim) neuresničen. V teh primerih je potrebna čimbolj jasna in razdelana teorija udeleženskih vlog, ki lahko skupaj s povedjem oblikujejo izhodiščno osnovo stavčnih in v nadaljevanju tudi besedilnih sporočil (29–30).
- Korpusni pristop podpira spremenljivost in odprtost skladijskih zgradb, z deklariranim poudarjanjem objektivne rabe pa je neke vrste empirična gradivna baza za nadaljnje analize. Nujno je torej upoštevanje oz. predvidevanje spremenljivosti in odprtosti skladnje v okviru posameznega jezika; znotraj skladnje so zgradbene različice nujnost in z evidentiranjem le-teh se posledično spreminjajo tudi merila za slovničnost oz. neslovničnosti skladijskih zgradb (37, 40). Pri morfološkem in skladijskem označevanju besedilnih korpusov je v prid pravilnosti, nedvoumnosti in hkrati natančnosti označnega treba stremeti predvsem po ohranjanju bistvenih pomensko-slovnčnih informacij in uporabljanju preverjeno pravih morfoloških in skladijskih oznak. Živa raba zahteva tudi določeno število različic znotraj dogovorjenih morfoloških oznak, npr. doliti si vino/vina, ne bati se delati nobeno delo / nobenega dela, in takrat je meja med slovničnostjo in slovničnostjo označeva-

nega lahko zelo rahla, vendar z vidika rabe je tudi to pomenljiva in uporabna informacija (41, 45, 51).

- Kako vse skladijsko označevanje, tako globinsko kot površinsko, temelji na vezljivostnih zmožnostih posameznega pomenskega tipa glagolov, se lahko potrjuje tudi z zgledi kot *Bojim se biti sam*, *Ne boji se (delati) nobenega dela* nasproti *Njegov brat sedi na Dobu zaradi ropa*, *V Ljubljani stanuje v Šiški* nasproti *Stanuje v centru Ljubljane, na Cankarjevi ulici ipd.* (74, 76). Vezljivost in njeno obveznost je treba obravnavati kompleksno, tako s pomensko- in strukturoskladijskega vidikov kot tudi izrazijsko. Znotraj mejne medstavčne (besedilne) vezljivosti je izpostavljena polstavčna oz. polpredikatna zgradba, ki združuje medstavčna in medstavčnoočlenska razmerja, npr. *Moj brat, tretji po vrsti, je podoben našemu dedu, Sprehajal se je opazujoč mimoidoče, Vrnil se je precej bolehen ipd.* V teh primerih se govori tudi o t. i. drugotnem povedju ali sopovedju v stavku oz. povedi, ki konkretno stavčno poved odpira v besedilo in hkrati lahko tudi v širši besedilni kontekst (104, 110).
- So besedila, npr. intervju, ki so prvotno govorni dogodek, zato je pri njihovi obravnavi poleg skladijskega vidika nujno upoštevati tudi stilistično-pragmatični vidik (129–134).
- Končni izrazijski učinek je kohezija besedila in naprej lahko tudi kohezija diskurza. Še vedno ostaja nedorečena vloga konektorjev, ki so sintetizatorji oz. združevalniki jezikovne in besedilne entitete, tj. statične in dinamične strani jezika. Konektorji potrjujejo (tudi) besedilo kot eno izmed jezikovnih temeljnih enot (151).

Za sklep. Večstranska obravnava skladnje ni celovita, ker se zdi, da tudi teme za referate niso bile vnaprej postavljene, kar je pomanjkljivost uredniškega koncepta; manjkata npr. izrazna oz. intonacijska stran povedi in posledično lahko tudi krajšega nadpovednega besedila. Opazen je premajhen delež mlajših jezikoslovcev, kar tudi občutno krni sliko nadaljnjih perspektiv pri obravnavi skladijskih vprašanj.

Na podlagi predstavljenega in s težnjo dopolnjevati in usklajevati jezikoslovne smeri (strukturalizem, funkcionalizem, korpusni pristop) pa naslovnik pogreša kratek sintetizirani komentar v smislu konkretnih smernic za koncipiranje sodobne skladnje posameznega jezika, v tem primeru slovaščine, kar bi bil lahko tudi koristen napotek tudi za slovenščino.

Andreja Žele

Filozofska fakulteta Univerze v Ljubljani

MEZINÁRODNÍ KONFERENCE O DĚJINÁCH SLAVISTIKY V BRNĚ

Na žádost Komise pro dějiny slavistiky Mezinárodního komitétu slavistů zorganizovala Česká asociace slavistů spolu s Ústavem slavistiky Filozofické fakulty Masarykovy univerzity ve dnech 4. a 5. května 2011 ve velké zasedací síni Rektorátu Masarykovy univerzity dvoudenní mezinárodní konferenci na téma Vývoj slavistiky v zrcadle epistolárního dědictví a jiných osobních dokumentů. Konference se zúčastnili vybraní účastníci, většinou členové komise a několik přizvaných hostů. Konference se konala pod záštitou hejtmana Jihomoravského kraje Michala Haška, primátora statutárního města Brna Romana Onderky, rektora Masarykovy univerzity Petra Fialy a děkana její Filozofické fakulty Josefa Kroba. Komisi na konferenci představoval její sekretář, italský slavista Sergio Bonazza.

Konference byla vysoce reprezentativní: zúčastnili se jí světové slavistické špičky ze 14 zemí (Itálie, Slovensko, Řecko, Polsko, Německo, Rusko, Ukrajina, Slovensko Norsko, Francie, Slovinsko, Švédsko, Srbsko, Česká republika), bylo předneseno 17 referátů na často klíčová témata historiografická, lingvistická a literárněvědná.

Po prosloveh zástupců zaštiťujících institucí pronesl úvodní slovo za organizátory předseda České asociace slavistů a vedoucí Ústavu slavistiky FF MU **Ivo Pospíšil**, který poukázal jednak na genia loci Brna z hlediska jeho vícekulturnosti, jednak na tradice brněnské slavistiky a stěžejní význam současného brněnského Ústavu slavistiky v koncepčním mezinárodním slavistickém bádání. Za komisi promluvil její sekretář **Sergio Bonazza**, který vyzvedl význam tohoto mezinárodního setkání.

On sám pak pronesl syntetický referát o významu korespondence a dalších osobních dokumentů v rámci slovanské filologie, **Miloš Zelenka** (Jihočeská univerzita České Budějovice) analyzoval stěžejní význam pozitivismu na korespondenci Jana Jakubce a Matiji Murka, **Lubor Matejko** (FF UK Bratislava) se zabýval chybami a omyly slavistů ve světle osobních dokumentů. Německý slavista **Helmut Schaller**, známý z poslední doby sérií publikací z dějin německé slavistiky (mj. v Praze a Poznani) vystihl vztah mezi vládnoucí nacistickou ideologií a německou slavistikou na královské akademii v Poznani, **Ivo Pospíšil** (FF MU) prezentoval příklady korespondence a osobních dokumentů z dějin brněnské slavistiky v Archivu Masarykovy univerzity, **Ulla Birgegård** (Uppsala) poukázala na slavistická témata v korespondenci G. W. von Leibnize a barona I. G. Sparvenfelda, **Tadeusz Lewaszkiewicz** (Univerzita Poznaň) analyzoval korespondenci a zapsané vzpomínky polských lingvistů jako pramen poznání dějin polské jazykovědy, srbský lingvista **Bogoljub Stanković** (Univerzita Bělehrad) se zabýval osudy série Bádání z dějin světové slavistiky na základě dopisů prof. D. Živanoviće, **Vira Frančuk** (Kyjevská univerzita) pojednala o odpovědi O. O./ A. A. Potebni recenzentu jeho doktorské disertace, **Anna Zelenková** (Slovanský ústav AV ČR) ukázala důležitost vědecké korespondence na příkladu dialogu učitele a žáka – J. Polívky a F. Wollmana, **Vanda Babič** (Univerzita Lublaň) rozebrala korespondenci Mateja Soviče a Alberta Fortise, francouzská slavistka českého původu **Hana Voisine-Jechová** (Paris- Sorbonne) vystoupila s referátem *Co se čte a co se píše. Literární život v obrozeneckých Čechách podle korespondence a pamětí*, srbský polonista a slavista **Petar Bunjak** analyzoval osobní archív prof. D. Živanoviće jako pramen zkoumání dějin srbské a

mezinárodní slavistiky. Norský slavista **Jan Ivar Bjørnflaten** ukázal na některé aspekty vývoje norské slavistiky na příkladu Olafa Brocha (1867-1961) a italský slavista **Stefano Aloe** rozebral italské kontakty V. V. Makuševa. Na závěr vystoupili dva slavisté z Ruska: vědec světového jména **Michail Robinson** prezentoval smutný běloruský osud Nikolaje Durnovo, jehož životní a profesní dráha byla spjata s Vídní a Brnem, a **Lidija Sazonova** objevila nové souvislosti raných vědeckých zájmů budoucího ruského formalisty Borise Ejchenbauma, zejména syntaxe, na materiálu jeho dopisů akademiku A. A. Šachmatovovi.

Konference se vyznačovala bohatstvím témat a problémů, dynamičností a značným prostorem pro diskusi. V ní se ukázala naléhavá nutnost docenění pramenného studia, jehož absenci nebo slabou prezenci současná filologie stále více pociťuje. V archívech různých institucí je stále příliš mnoho dosud nevyužitého materiálu a často chybí jeho analýza a zobecnění, které má někdy významný metodologický dosah. Byla také oceněna úloha České asociace slavistů a současné brněnské slavistiky v mezinárodním slavistickém bádání, o čemž svědčí již samo pověření organizovat toto významné setkání špičkových světových slavistů.

Po skončení diskuse navštívili účastníci konference expozici památníku bitvy u Slavkova.

Konference přinesla řadu nových podnětů nejen k dějinám slavistiky, ale především k jejímu současnému vývoji: poukázala na nosnost některých tradic, jež se zdají být pozapomenuty, a na konkrétní detaily, které mohou mít zásadní význam v utváření mezinárodní slavistiky, obecné lingvistiky a literární vědy, v nichž především slavisté hráli dominantní roli.

Ivo Pospišil

Ústav slavistiky Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, Brno, Česká republika

NAVODILA AVTORJEM

Slavistična revija sprejema izvirne in še neobjavljene znanstvene in strokovne članke s področij slovenističnega oz. slavističnega jezikoslovja in literarne vede ter iz sorodnih strok. Članki so v slovenščini, izjemoma tudi v drugih slovanskih in svetovnih jezikih, pred objavo pa morajo v postopek uredniškega recenziranja. O sprejemu ali zavrnitvi članka je avtor obveščen najpozneje tri mesece po njegovem prejemu. Korekture je potrebno vrniti v treh dneh. Ob izidu revije dobi avtor 10 separatov svoje razprave.

Avtor odda članek na naslov tehnične urednice: urednistvo@slr.si. Dolžina članka naj ne presega ene in pol avtorske pole, tj. 45.000 znakov, ocene 24.000 znakov, poročila 8.000 znakov. Tipkopis je potrebno oddati v datoteki RTF in v elektronskem iztisu v formatu PDF. Nabor je Times New Roman, velikost črk besedila 12, za izvleček, povzetek, daljše citate in opombe 10, razmik med vrsticami pa 1,5. Odstavki so ločeni s prazno vrstico in brez umika ter desne poravnave. Narekovaji so dvojni srednji, ločila in prečrkovanje tujih pisav se ravna po zadnjem slovenskem pravopisu. Sinopsis naj ne presega 8 vrstic, povzetek ne dveh strani, ključnih besed, ki niso besede iz naslova, naj bo 3–5; uredništvo praviloma poskrbi za njihov prevod v angleščino. Članki, ki niso napisani v slovenščini, imajo slovenski povzetek.

Avtor naj priloži svoj elektronski naslov in polni naslov institucije, na kateri dela. Slikovni material se priloži v ločenih datotekah; vsako sliko s svojo številko; v tipkopisu pa mora biti označeno, kam katera sodi; podnapisi k slikam so že v tipkopisu članka. Nad 5 vrstic dolgi navedki so odstavčno ločeni od drugega besedila in brez navednic. Izpusti so v navedku označeni s tremi pikami v oglatih oklepajih; na začetku in na koncu citatov ni tropičij. Zaporedna številka opombe stoji stično za ločili, ki sledijo mestu, na katero se nanaša. Literatura se navaja v krajši obliki v oklepaju v tekočem besedilu (BORŠNIK 1962: 213), v daljši obliki pa v seznamu literature na koncu članka. Spletno verzijo objave navedemo za bibliografskimi podatki natisnjene verzije.

Seznam literature oblikujemo takole:

Marja BORŠNIK, 1962: *Študije in fragmenti*. Maribor: Obzorja.

Jože TOPORIŠIČ, 2000: *Slovenska slovnica*. Maribor: Obzorja.

Helga GLUŠIČ, 2003. Izraz negotove zavesti: Pogled na sočasni slovenski roman. *Sodobni slovenski roman*. Ur. Miran Hladnik in Gregor Kocijan. Ljubljana: FF (Obdobja, 21). 287–95.

Irena NOVAK POPOV, 2006: Ustvarjalnost kontroverzne umetnice Svetlane Makarovič. *Slavistična revija* 54/4. 711–25.

Luiza PESJAK, 1887: *Beatin dnevnik: Roman*. Wikivir. Ogled 13. aprila 2011.

Opombe naj ne vsebujejo bibliografskih podatkov, če pa že, naj bodo enote bibliografske navedbe med seboj ločene z vejicami:

Jože Toporišič, *Slovenska slovnica*, Maribor, Obzorja, 16–18.

Na koncu vsake bibliografske enote je pika. Naslovi samostojnih izdaj, knjig in periodičnih publikacij so postavljeni *ležeče*. Zbirka je v oklepaju tik pred navedbo strani; krajšavo str. za stran izpustimo. Naslovi v stroki poznane periodike so lahko okratičeni (npr. *SR* za *Slavistično revijo*, *LZ* za *Ljubljanski zvon*). Pri zaporednem navajanju več del enega avtorja v seznamu literature namesto imena in priimka napravimo dva pomišljaja. Kadar na isto leto pride več del istega avtorja, letnici na desni stično dodajamo male črke slovenske abecede: 1944a, 1944b.

GUIDELINES FOR AUTHORS

Slavistična revija (*Slavic Review Ljubljana*, SRL) accepts original, not previously published scholarly articles in the areas of Slovene and Slavic linguistics and literary studies and from related disciplines. Articles are published primarily in Slovene and occasionally also in other Slavic or world languages. Before publication, all articles submitted to *Slavistična revija* are reviewed by the editors. The author is notified whether his/her article has been accepted for publication no later than three months after the submission date. The proofs must be returned to the publisher within three days. At the time of publication the author receives 10 off-prints of his/her article. Authors should send their articles to the production editor at the following address: urednistvo@slr.si. Articles should not exceed 45,000 characters, reviews 24,000 characters, and reports 8,000 characters. All manuscripts must be submitted as RTF files and in PDF format, using the Times New Roman font. The article should be typed in 12-point font, the synopsis, summary, longer quotations, and footnotes in should be in 10-point font with 1.5 spaces between the lines. Paragraphs must be separated by an empty line, without indentation, and without right justification. Quotation marks are second-level double quotes (« »), punctuation and transliteration of foreign alphabets must comply with the latest edition of the *Slovenski pravopis*. Each article must include a synopsis (not to exceed 8 lines), a summary (not to exceed 2 pages), as well as 3–5 key words that are not contained in the title. The editors normally provide the English translation. Articles written in a language other than Slovene must include a summary in Slovene.

Authors must provide their e-mail address and full name of the institution with which they are affiliated. Visual materials are to be sent in separate files, with each illustration numbered. In the manuscript, it must be clearly indicated where each illustration belongs; the captions to the illustrations are already included in the manuscript. Quotations longer than 5 lines should be typed in separate paragraphs, without quotation marks. Omissions in quotations must be indicated with three dots in square brackets, with no dots at the beginning or at the end of quotation. The footnote number must follow (with no space) the punctuation mark at the end of the segment that the footnote refers to. In the text, literature is cited in short form in parentheses, e.g., (BORŠNIK 1962: 213). Literature is cited in long form in the list of references at the end of the article. The on-line version of the article is listed after the reference for the printed version.

In the list of references, the works are cited in the following manner:

Marja BORŠNIK, 1962: *Študije in fragmenti*. Maribor: Obzorja.

Jože TOPORIŠIČ, 2000: *Slovenska slovnica*. Maribor: Obzorja.

Helga GLUŠIČ, 2003. Izraz negotove zavesti: Pogled na sočasni slovenski roman. *Sodobni slovenski roman*. Ur. Miran Hladnik in Gregor Kocijan. Ljubljana: FF (Obdobja, 21). 287–95.

Irena NOVAK POPOV, 2006: Ustvarjalnost kontroverzne umetnice Svetlane Makarovič. *Slavistična revija* 54/4. 711–25.

Luiza PESJAK, 1887: *Beatin dnevnik: Roman*. Wikivir. Ogled 13. aprila 2011.

Footnotes should be free of bibliographic information; if this cannot be avoided, individual parts of a bibliographic citation are separated by commas:

Jože Toporišič, *Slovenska slovnica*, Maribor, Obzorja, 16–18.

Each bibliographic entry is followed by a period. Titles of individual editions, books, and periodicals are italicized. The series name is listed in parentheses before the page number; the abbreviation *str.* for *stran* 'page' is omitted. The titles of periodicals well-known in the field may be abbreviated (e.g., *SR* for *Slavistična revija*, *LZ* for *Ljubljanski zvon*). In subsequent quotations of several works by the same author in the reference list, the name is replaced by two hyphens. When citing several works by the same author with the same year of publication, the year of publication is followed (with no space) by lower-case letters, e.g., 1944a, 1944b.

